BROWEN BOOK ONLY

TEXT PROBLEM WITHIN THE BOOK ONLY

ವೃಂದಾವನ

ಶರಚ್ಚಂದ್ರ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಕಾದಂಬರಿ

ಅನುವಾದಕ

ಶ್ರೀ. ಗುರುನಾಥ ಜೋಶಿ

ಬೆಲೆ: ರೂ ೧--೮--೦

ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ

ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ ೧೯೫೪

ಮುದ್ರಕರು : ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಭಾಲಚಂದ್ರ ವೆಂಕಟೇಶ ಘಾಣೇಕರ

ಪ್ರತಿಭಾ ಮುದ್ರಣ ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ

ಧಾರವಾಡ. ಧಾರವಾಡ.

ವೃಂದಾವನ

೧

ಕುಂಜ ವೈಷ್ಣವನ ತಂಗಿ ಕುಸುಮೆಯ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಇತಿಹಾಸ ಬಹಳ ಲಜ್ಜಾಜನಕವಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕುಸಿದು ಹೋಗಲೇ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕೆಗೆ ಎರಡು ವರ್ಷ ತುಂಬಿದಾಗಲೆ ತಂದೆಯು ತೀರಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಆಕೆಯ ತಾಯಿಯೆ ಮಗಳ ಮತ್ತು ಮಗನ ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿದಳು. ಕುಸುಮೆ ಅತ್ಯಂತ ರೂಪವತಿಯಾದ ಹುಡಿಗೆ. ಆಕೆಯನ್ನು ಬಾಡಾಲ ಗ್ರಾಮದ ಜಮೀನುದಾರರಾದ ಗೌರದಾಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನೋಡಿ, ಇಂಥ ಹುಡಿಗೆ ದೊರೆಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು, ತನ್ನ ಮಗ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರು. ಕುಸುಮೆಗೆ ಆಗ ಐದು ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿದ್ದುವು ಮಾತ್ರ. ಮದುವೆಯಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಕುಸುಮೆಯ ತಾಯಿಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಜನರು ಅಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ ಸೊಲ್ಲನ್ನು ಆಡತೊಡಗಿದರು. ಆದುದರಿಂದ ಗೌರದಾಸರು ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನ ಮಗ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ಕುಸುಮೆಯ ತಾಯಿ ಬಡವೆ; ದುಃಖಿನಿ. ಆದರೂ ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನಿನಿ. ಅವಳೂ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೋಪದಿಂದ ಬೇರೊಂದೂರಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಒಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಬೈರಾಗಿಯೊಡನೆ ಅವಳ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು;

ಎಂದರೆ ಅವನಿಂದ ಆಕೆಯು ಮಂಗಲಸೂತ್ರವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಆ ಬೈರಾಗಿ ರಾಮನೂ ಪರಂಧಾಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಬೈರಾಗಿ ರಾಮನು ಯಾರೆಂಬುದು ಕುಸುಮೆಯ ತಾಯಿಯ ಹೊರತು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಕುಂಜ ವೈಷ್ಣವನಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ತಾಯಿ ಮದುವೆಗೆ ಯಾರನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ಬೈರಾಗಿರಾಮನು ಕುಸುಮೆಗೆ ಮಂಗಲಸೂತ್ರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದನೋ ಅಥವಾ ಅದು ಜನರ ಹೇಳಿಕೆ ಮಾತ್ರವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ದುಸ್ತರ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ನಡೆದುದು ಕುಸುಮೆಗೆ ಏಳುವರ್ಷ ಆಗುವುದರೊಳಗಾಗಿಯೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಕುಸುಮೆ ವಿಧವೆ. ಇದಿಷ್ಟು ಕುಸುಮೆಯ ಬಾಲ್ಯದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಇತಿಹಾಸ. ಈಗ ಆಕೆ ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಯುವತಿ. ಆಕೆಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಂದ ರೂಪ-ಲಾವಣ್ಯಗಳು ಹೊರ-ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿವೆ. ಸುರೂಪದಂತೆ ಸುಗುಣಗಳೂ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಮನೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳು ಬಲು ಚೆದುರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಓದು-ಬರಿಹದಲ್ಲಿಯೂ ಜಾಣೆ. ದೊಡ್ಡವರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪತಕ್ಕಂತಹ ರೂಪ, ನಡತೆ ಅವಳದು ಎಂದರೆ, ಅಯೋಗ್ಯವೆನಿಸದು.

ಇತ್ತ ವೃಂದಾವನನ ತಂದೆಯುವರು ತೀರಿಕೊಂಡರು; ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಕೈವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋದಳು. ಅವನ ವಯಸ್ಸೇನೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು–ಇಪ್ಪತ್ತಾರಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಈಗ ಪುನಃ ಕುಸುಮೆಯ ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಅವನಿಗೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುಸುಮೆಗೆ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ, ಐದು ಜೊತೆ ಸೀರೆ-ಕುಪ್ಪುಸ, ಐದು ತೊಲೆ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ನೂರು ತೊಲೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಒಡವೆ ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಿರುವ. ಕುಂಜ ವೈಷ್ಣವನಿಗೂ ತಂಗಿಯನ್ನು ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಸೆಯುಂಟಾಗಿದೆ. ಕುಸುಮೆ ಈ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಬಯಕೆ; ಆದರೆ ಅವಳು ಮಾತ್ರ ಅತ್ತ ಗಮನವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈರ್ವರಿಗೂ ತಂದೆ-ತಾಯಿಯರಿಲ್ಲ. ತಂಗಿ, ಅಣ್ಣ ಈರ್ವರೂ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವದು ಒಂದು ಗುಡಿಸಲಿನಲ್ಲಿ. ಗುಡಿಸಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿಯಲ್ಲೆ ಇರು–ವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುಸುಮೆಗೆ ಆಟಕ್ಕೆ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹುಡಿಗೆಯರೇ ಜೊತೆಗಾತಿಯರು. ಈಗ ದೊಡ್ಡವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳಿಗೆ ಅವರ

ಜೊತೆ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಅವರೊಡನೆಯೆ ಹರಿಪಂಡಿತರ ಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಆಯಿತು. ಇವೊತ್ತಿಗೂ ಆಕೆಯ ಗೆಳತಿಯರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹುಡಿಗೆಯರು. ಆದುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದಕೂಡಲೆ ಆಕೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖವಾಗುವುದು. ಆಕೆಯ ಶರೀರ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಜುಗುಪ್ಸೆಯಿಂದಲೂ ನಡುಗತೊಡಗುವುದು. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲೇರಿಯ ಮತ್ತು ಮಾರೀಬೇನೆಗಳ ಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ವಿಧವೆಯರಾಗಲು ಬಹುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ಬಾಲ್ಯದ ಅನೇಕ ಗೆಳತಿಯರು ತಮ್ಮ ಬಳೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು, ಕುಂಕುಮವನ್ನು ಅಳಿಸಿಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದಾರೆ. ಮಕರ-ಗಂಗಾಜಲ, † ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ನಾಮಕ ಗೆಳತಿಯರೂ ಇಂತಹರೊಳಗಿನವರೇ.

ಛೀ! ಛೀ! ಅಣ್ಣನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ನಾನು ಇಡಿಯ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಊರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಮುಖ ತೋರಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ!

ಕುಂಜನೆಂದ— " ತಂಗೀ, ನೀನು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೋ. ಹಾಗೆ ಕೇಳಿದರೆ ವೃಂದಾವನನೇ ನಿನ್ನ ನಿಜವಾದ ಗಂಡ. "

ಕುಸುಮೆ ಕೋಪದಿಂದ— " ಅಣ್ಣಾ, ನನಗೆ ನಿಜ-ಸುಳ್ಳು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಾನು ವಿಧವೆಯೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನನಗೆ ಗೊತ್ತು. ನಾನೇನು ನಾಯಿ, ಬೆಕ್ಕು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆಯಾ— ಮನಬಂದಾಗ ಮನಬಂದುದನ್ನು ಮಾಡಲು? ಅತ್ತ ಮದುವೆ— ಇತ್ತ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಬದಲಾವಣೆ! ಈಗ ಮತ್ತೆ ಮದುವೆ—ಮತ್ತೆ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಬದಲಾವಣೆ! ಹೋಗು, ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ಇಂಥ ಮಾತನ್ನಾಡಬೇಡ. ಬಾಡಾಲ ಗ್ರಾಮದವರು ನನಗೇನೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಪತಿದೇವರು ದೈವಾಧೀನರಾಗಿರುವರು; ಈಗ ನಾನು ವಿಧವೆ " ಎಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು.

ಕುಂಜನ ಬಾಯಿ ಕಟ್ಟಿತು. ಸುಶಿಕ್ಷಿತಳಾದ ತೇಜಸ್ವಿನಿಯಾದ ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಬೆದರುವನು ಆದರೂ ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ

---

† ಸಖಿಯರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರುಗಳು. ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹುಡಿಗೆಯರು ತಮ್ಮ ಗೆಳತಿಯರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಒಂದು ತಮಾಷೆಯಾದ ಹೆಸರನಿಟ್ಟು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿದೆ,

ವಿಚಾರವಮಾಡುವನು. ಅವನು ಬಹಳ ಸಾಧು ಪ್ರಾಣಿ; ಬಡವ. ಅವನಿಗೆ ಎರಡು ಗುಡಿಸಲು, ಮೂವು ಹಲಸಿನ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೋಪಿನ ಹೊರತಾಗಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ, ಅವನಿಗೆ ತಂಗಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಸಿಗುವ ರೂಪಾಯಿ, ಬಟ್ಟೆ–ಬರೆ ಕಡಿಮೆಯೆನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಈ ಆಸೆಯನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗಿರಿಸಿದರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹದ ಏಕಮಾತ್ರ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾದ ತಂಗಿಯನ್ನು ಒಂದು ಸುಖಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಆಕೆ ಸುಖಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ತಾನೂ ಸುಖಿಯಾಗಬಯಸುವನು.

ಅವರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಬದಲಾಯಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಅವನ ತಾಯಿ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅವನ ತಾಯಿ ಈಗ ಇಲ್ಲ. ಕುಸುಮೆಯ ಸ್ವಾಮಿ ವೃಂದಾವನನು ಪುನಃ ಆಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇಷ್ಟು ತವಕಪಡುತ್ತಿರುವನು. ಆದರೂ ಕುಸುಮೆ ಇಂಥ ಸುಯೋಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು. ಅವಳೇಕೆ ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಗಮನವೀಯುತ್ತಿಲ್ಲವೊ ಕುಂಜನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಮಾಜದ ಫೌಜದಾರರ, ಓಲೆಕಾರರ ಸಮ್ಮತಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ದೇವರಿಗೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಮೊಸರು ನೈವೇದ್ಯ ತೋರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಂಚಿದರಾಯಿತು! ಮದುವೆಯ ವೆಚ್ಚವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವೃಂದಾವನನೇ ಕೊಡುವನು; ಬಳಿಕ ಅವಳು ಎಲ್ಲ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಳಾಗಿ ಆನಂದದಿಂದ ರಾಣಿಯಾಗಿ ಇರುವಳು. ಕುಸುಮೆ ಎಂಥ ತಿಳಿಗೇಡಿ! ಆಹಾ! ತಾನೇ ಕುಸುಮೆಯಾಗಿದ್ದರೆ! ಸರಿ, ಕುಂಜ ದಿನಾಲೂ ಹೀಗೆಯೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಕುಂಜ ನೂಲು, ಮಾಲೆ, ಬಾಚಣಿಕೆ, ಸಿಂಧೂರ, ಎಣ್ಣೆಯ ಮಸಾಲೆ, ಮಕ್ಕಳ ಆಟದೊಡವೆ ಮುಂತಾದ ನಾನಾಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ದಿನಾಲು ಒಂದೆರಡು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಾರಿ ಬರುವನು; ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದ ಹಣವನ್ನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಕೈಗೆ ಕೊಡುವನು. ಕುಸುಮೆ ಮೂಲಧನ ವೆಚ್ಚಮಾಡದೆ, ಬಂದ ಲಾಭದಲ್ಲಿಯೆ ಮನೆತನವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಗೆ ಸಾಗಿಸುವಳೆಂಬದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಅವನು ಸಾಮಾನುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಲೆಯುತ್ತ ನಸುಕಿನಲ್ಲೇ ಬಾಡಾಲ

ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ವೃಂದಾವನನ ಬೆಟ್ಟಿ ಯಾಯಿತು. ವೃಂದಾವನ ಎಲ್ಲಿಗೊ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದವನು ಕುಂಜ ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಹಿಂದಿರುಗಿದನು; ತನ್ನ ಜಾತಿಯವನೂ ಬಳಗದವನೂ ಆದ ಕುಂಜನನ್ನು ಆದರದಿಂದ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೈ ಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ನೀರು ಕೊಟ್ಟನು. ಚಿಲುಮೆಗೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೇದಲು ಕೊಟ್ಟು ಆದರಿಸಿದನು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ನಾನಾ ತರದ ಭಕ್ಷ್ಯ-ಭೋಜ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಕುಂಜನಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ದಳು. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಊರಿಗೆ ಮರಳಗೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಸಾಯಂಕಾಲ ಕುಂಜನು ತಿರುಗಿ ತನ್ನೂರಿಗೆ ಬಂದನು. ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಕಡಲೆ-ಪುರಿಗಳನ್ನು ಬಾಯಾಡಿಸುತ್ತ, ಹಾಗೆಯೆ ಇಡಿಯ ದಿನ ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಕೊನೆಗೆ ವೃಂದಾವನನ ಮನೆತನದ ಪ್ರಶಂಸೆಯೂ ಆಯಿತು. ತೋಟ-ಪಟ್ಟಿ, ಕೆರೆ, ಹೊಲಗಳು—ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ. ಆವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಾಲು ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ!

ಕುಸುಮೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮಗೆ ಆಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು; ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ಕುಂಜನು ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಎಂಥೆಂಥ ತಿನಿಸು ಮಾಡಿದ್ದಳು, ಎಷ್ಟು ಆದರ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಳು, ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದನು— "ಬೇಗನೆ ಊರಿಗೆ ಹೊರಡಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಳೆ? ಇಷ್ಟು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಹೋದರೆ, ನಾಳೆ ತಲೆ ನೋವು ಬಂದು ಬೇನೆ ಬಿದ್ದೀಯಾ ಎಂದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕೊಂಡಳು."

ಕುಸುಮೆ ಅಣ್ಣನ ಮುಖ ನೋಡಿ, ಮುಗುಳು ನಗುತ್ತ ನುಡಿದಳು— "ನೀನು ಇಡೀ ದಿನ ಇದೇ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದೆ ಹಾಗಾದರೆ? ಸರಿ, ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ಊಟ ಮಾಡಿದೆ, ಮಲಗಿದೆ!"

ಕುಂಜನೂ ನಗುತ್ತ "ಹಾಗಾದರೆ ನೀನೇ ಹೇಳು ಕುಸುಮಾ, ನಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ಏನು ಹೇಳಿದರೂ ಆಕೆ ಕೇಳದೆ ಇದ್ದಾಗ ನಾನು ಹಟ ದಿಂದ ಹೊರಟು ಬರುವುದು ಹೇಗೆ?"

" ಒಳ್ಳೇದು, ಇನ್ನು ನೀನು ಆ ಊರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಬೇಡ. "

ಕುಂಜನಿಗೆ ಈ ಮಾತು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕೇಳಿದ— " ಏಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಬಾರದು? "

" ಅವರು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಭೆಟ್ಟಿಯಾದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವರು. ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರು; ಅವರಿಗೇನೂ ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ನಮ್ಮಂಥವರ ಬಾಳುವೆ ಹೇಗೆ ಸಾಗಬೇಕು? "

ತಂಗಿಯ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಕುಂಜನು ಬಹಳ ನೊಂದುಕೊಂಡನು.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಅಣ್ಣನು ನೊಂದುಕೊಂಡುದು ತಿಳಿಯದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ನಗುತ್ತ ಎಂದಳು— " ಇಲ್ಲವಣ್ಣಾ, ನಿನ್ನ ಮನ ನೋಯಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲೇಬಾರದೆಂದೂ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೋದರೆ ಯಾವ ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರು ದೊಡ್ಡವರು, ನಾವು ಬಡವರು. ಅವರೊಡನೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ನೇಹ-ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾದರೂ ಏನು ? "

" ಆದರೆ ಕುಸುಮಾ ! ನಾನೇನು ಕರೆಯದೆ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಯೆ ? "

" ಅದು ಸರಿಯೆ. ಕರೆಯದೆ ನೀನು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರು ಕರೆದೊಯ್ದರೂ ನಾವೇಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ? "

" ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡಿಗೆಯರ ಸಂಗಡ ನೀನೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಸ್ನೇಹ–ಸಂಬಂಧವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವೆ ? ಈ ಹುಡಿಗೆಯರೆಲ್ಲರೂ ದೊಡ್ಡವರ ಮನೆಯವರು. ನೀನು ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೆ? "

ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಮನದ ಮಾತನ್ನರಿತುಕೊಂಡು ಕುಸುಮೆ ನಗತೊಡಗಿದಳು. ಆಕೆಯೆಂದಳು— " ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಆಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಮೇಲಾಗಿ ಅವರು ನಮ್ಮ ಜಾತಿಯವರೂ ಅಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದವರೂ ಅಲ್ಲ. ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮರ್ಯಾದೆ ಹೋಗದು. ಅವರ ಮಾತೇ ಬೇರೆ. "

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಕುಂಜನೆಂದ—"ಇಲ್ಲ, ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದರಿಂದಲೂ ಮರ್ಯಾದೆ ಹೋಗದು. ಅವರ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ

ಕಟಾಕ್ಷವಿರುವುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ದುಡ್ಡು ಅವರಲ್ಲಿರುವುದೂ ಸತ್ಯವೇ. ಆದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ—ಅಭಿಮಾನಗಳು ಹೆಸರಿಗೂ ಸಿಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಮಣ್ಣಿನ ಗೊಂಬೆಗಳಂತಿದ್ದಾರೆ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ನನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ .... "

ಅವನ ಮಾತು ಮುಗಿಯುವ ಮೊದಲೆ ನಡುವೆ ಬಾಯಿಹಾಕಿ ಕುಸುಮೆ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ವ್ಯಸ್ತತೆಯಿಂದಲೂ ಎಂದಳು— "ಪುನಃ ಅವೇ ಹಳೆಯ ಮಾತು. ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರಿಗೆ ಅವರು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಮಸಿ ಹಚ್ಚಿದ್ದರು— ಏನಣ್ಣ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ನೀನು ಮರೆತಂತೆ ತೋರುವುದು, ಅಲ್ಲವೆ ? "

ಕುಂಜನು ಪ್ರತಿವಾದಿಸುತ್ತ "ಇಲ್ಲ, ಅವರು ಒಂದೂ ಮಾತನಾಡಿರ್ರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವುಂಡರು ಮಾತ್ರ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಸುಳ್ಳುಸುಳ್ಳೇ ಕಲಂಕದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದ್ದರು. "

"ಆಗಲೇ ಅಲ್ಲವೆ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರದೂಡಿ ಬೇ-ರೊಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ! ಅದೇಕೆ ? "

ಕುಂಜನು ಅಪ್ರತಿಭನಾಗಿ— "ಸರಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಪ, ವೃಂದಾವನನದು ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ದೋಷವಿದ್ದರೆ ಅದು ಅವರ ತಂದೆಯವರದು " ಎಂದ.

ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮೆ ಶಾಂತಭಾವದಿಂದ "ಒಳ್ಳೇದು ಅಣ್ಣ, ದೋಷ ಯಾರದೇ ಇರಲಿ, ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ ಏನು ? ನನಗೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ ಹೋಗಲಿ ಬಿಡು " ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನು ತಂಗಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಕೂಡಲೆ ಉತ್ತರಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕೋಪದಿಂದ "ನೀನೇನೊ ವಾದಿಸಲಾರೆ; ಆದರೆ ನಾನು ಎಲ್ಲ ಮಾತಿನ ಕಡೆಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಯೋಚಿಸು ಸ್ವಲ್ಪ— ಇಂದು ನಾನು ಸತ್ತುಹೋದರೆ ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯೇನಾದೀತು ಎಂಬದನ್ನು " ಎಂದು ನುಡಿದನು

ಕುಸುಮೆ ವಿರಕ್ತಳಾದಳು. ಆಕೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ.

ಪುನಃ ಅವನು ಗಂಭೀರ ಭಾವದಿಂದ "ನನಗೆ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲ

ಹಿರಿಯರನ್ನು ಈ ಸಂಬಂಧದಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಅತ್ತೆ ನಲಡಾಂಗಾ ಗ್ರಾಮದ ವೃದ್ಧ ಬಾ ಬಾ ಜಿ ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿರುವರೆಂಬಮಾತು ನಿನಗೆಗೊತ್ತಿದೆ ಯೇನು ? "

ಕುಸುಮೆಯ ಮುಖ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಗಿಯಿತು. ಆವಳು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ " ಹೌದು. ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೇನು ? " ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ, ತನ್ನ ವಿಚಾರವಾಗಿ, ತನ್ನ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನೆ— ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯ–ನಡೆದಿದೆ; ಹಿರಿಯರ ಸಮ್ಮತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ; ಮೊದಲಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕುಸುಮೆ ಬಹಳ ರೇಗಿದಳು. ಆಕೆ ತನ್ನ ಭಾವ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕೇಳಿದಳು— " ಏಕಣ್ಣಾ, ಈಗ ನೀನೇನು ಊಟ ಮಾಡುವೆ? "

ಕುಂಜನಿಗೆ ತಂಗಿಯ ಮನದಮಾತು ತಿಳಿಯಿತು. ಅವನು ಮುಖವನ್ನು ಗಂಭೀರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು " ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ನನಗೆ ಹಸಿವು ಇಲ್ಲ " ಎಂದುಬಿಟ್ಟನು.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತು; ಅದನ್ನು ಆಕೆ ತಡೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕಿರುಮನೆಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಕುಂಜನು ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಸೇದುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತ. ಆಮೇಲೆ ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ಗೋಡೆಗಾನಿಸಿ, " ಕುಸುಮಾ ! " ಎಂದು ಕೂಗಿದ.

ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಏನನ್ನೊ ಹೊಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ " ಏನಣ್ಣಾ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

" ರಾತ್ರಿ ಬಹಳವಾಯಿತು. ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ ? "

" ಇಲ್ಲ; ಇಂದು ಏನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. "

" ಅದೇಕೆ ? "

ಕುಸುಮೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ "ನಾನು ನೂರಾರು ಸಲ ಹೇಳಲಾರೆ. ಇವೊತ್ತು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರೆ" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜ ಕಾಲು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ ಕುಸುಮೆಯ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ—

"ನೋಡು ಕುಸುಮಾ, ನನ್ನನ್ನು ರೇಗಿಗೆಬ್ಬಿಸಬೇಡ. ಈಗಲೇ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ನೋಡು. ನೀನು ಹೀಗೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದರೆ ಮನಬಂದತ್ತ ಹೋಗಿ ಬಿಡುವೆ" ಎಂದ.

"ಹೋಗು, ಈಗಲೇ ಹೋಗಿ ಬಿಡು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾದಿಗರಂತೆ ಹೀಗೆ ನಾನು ಕೂಗಾಡಗೊಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಮನದಣಿ ಕೂಗಾಡು."

ಕುಂಜನು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಕೋಪದಿಂದ "ಕತ್ತೆ, ನೀನು ತಂಗಿಯಾಗಿ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಬಯಸುವೆಯಾ ?" ಎಂದನು.

"ಹೌದು. ನೀನು ದೊಡ್ಡವನಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮನಬಂದುದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೆ ?"

ತಂಗಿಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಕುಂಜನು ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಕೊಂಚ ಹೆದರಿದ; ಅವನು ಸ್ವಲ್ಪ ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಕೇಳಿದ— "ಅಲ್ಲ, ನಾನೇನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ಹೇಳು ?"

"ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳದೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಏಕೆ ಹೋದೆ ? ಅಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಊಟ ಮಾಡಿದೆ?"

"ಏಕೆ ? ತಪ್ಪೇನು ಇದರಲ್ಲಿ ?"

ಕುಸುಮೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತೀವ್ರವಾಗಿ "ತಪ್ಪೇನು ? ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪು. ಇನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಕೂಡದು, ತಿಳಿಯಿತೆ ?"

ಅಣ್ಣನಾಗಿ ಈ ಕಲಹದಲ್ಲಿ ಸೋಲನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಕುಂಜನಿಗೆ ಲಜ್ಜಾಸ್ಪದವೆನಿಸಿತು. ಅವನೆಂದ— "ನನ್ನಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವಳಾದೆಯಾ ನೀನು? ಮನಸ್ಸು ಬಂದಕಡೆಗೆ ನಾನು ಹೋಗುವವನೆ."

ಕುಸುಮೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಜೋರಾಗಿ "ಇಲ್ಲ, ನಾನೆಂದಿಗೂ ಹೋಗಗೊಡಲಾರೆ. ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೀನು ಹೋದುದರ ಸಮಾಚಾರ ಗೊತ್ತಾದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನೋಡು!" ಎಂದಳು.

ಈಗ ಕುಂಜ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹೆದರಿದ. ಆದರೂ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಧೈರ್ಯ ತೋರಿಸುತ್ತ "ನಾನು ಹೋದರೆ ನೀನು ಮಾಡುವುದೇನು?"

ಕುಸುಮೆ ಹೊಲಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಸುಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ— "ನೋಡು, ನನಗೆ

ಸಿಟ್ಟು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ. ನನ್ನ ಎದುರಿಗೆನಿಲ್ಲಬೇಡ, ಹೊರಟು ಹೋಗು " ಎಂದಳು

ಕುಂಜನು ಸೆಡವಿನಿಂದ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಗೆ ಬಂದನು. ಬಳಿಕ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನಿಂತು ಮೆಲ್ಲಗೆ ನುಡಿದ– " ನಿನಗೆ ಹೆದರಿ ಓಡಿ ಹೋಗುವೆನೆ ? ನಾನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆ. ನೀನೇನು ಮಾಡುವೆ ? "

ಕುಸುಮೆ ಏನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ದೀಪವನ್ನು ಕೊಂಚ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿ ಪುನಃ ಹೊಲಿಯತೊಡಗಿದಳು. ಕುಂಜನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಧೈರ್ಯಬಂದಿತು. ಅವನು ದನಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಏರಿಸಿ " ಹುಟ್ಟು ಸ್ವಭಾವ ಸುಟ್ಟರೂ ಹೋಗದು ಎಂದು ಗಾದೆಯ ಮಾತು. ತಾನು ಮಾಡಿದ್ದು ಉತ್ತಮ ಎಂದೂ ಗಾದೆ ಇದೆ. ನೀನು ಮಾತ್ರ ಕೂಗಿ ಕೂಗಿ ಮಾತನಾಡಬಹುದು; ಆದರೆ ನಾನು ಮಾತನಾಡಿದರೆ .... " ಎಂದ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಕುಂಜನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತನು. ಮಾರುತ್ತರಬರದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂತೋಷವೆನಿಸಿತು. ತಿರುಗಿ ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಚಿಲುಮೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ, ಒಂದೆರಡು ಜುರಿಕೆ ಎಳೆದ ನಂತರ ಕುಸುಮೆಯ ಕೋಣೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಉಚ್ಚ ಸ್ವರದಿಂದ ಎಂದ— " ನಾ ನು ಹಿ ರಿ ಯ, ಮನೆಯ ಒಡೆಯ; ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳು ನನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದು. "

ತಿರಿಗಿ ಒಂದೆರಡು ಜುರಿಕೆ ಎಳೆದು " ನಾನು ಯಾರ ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಯಾರ ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಲ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ಮನೆಯ ಒಡೆಯ; ಮನೆ-ಮಠ ಎಲ್ಲವೂ ನನ್ನದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದೇ .... "

ನಡುವೆ ಅವನಿಗೆ ಯಾರೋ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರಿತು. ಹೊರಳಿ ನೋಡಿದರೆ ಕುಸುಮೆ. ಅವನ ಪೌರುಷ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು.

ಕುಸುಮೆ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಅವನ ಬಳಿ ಬಂದುನಿಂತು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ ಎಂದಳು— " ಇಲ್ಲೇ ನಿಂತು ಜ ಗ ಳ ತೆಗೆಯಬೇಕೆನ್ನುವಿಯೊ ಸುಮ್ಮನೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಿಯೋ ? "

ತಂಗಿಯ ತೀಕ್ಷ್ಣ ನೋಟದ ಎದುರು ಅಣ್ಣನ ಮನೆಯ ಒಡೆತನದ

ಮಾತು ಸೂರ್ಯನ ಮುಂದೆ ಮಂಜಿನ ಹನಿಯಂತೆ ಹಾರಿ ಹೋಗತೊಡಗಿತು. ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಮಾತೇ ಹೊರಡದಂತಾಯಿತು. ಕುಸುಮೆ ತಿರುಗಿ "ಅಣ್ಣಾ, ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗುವಿಯೊ ಇಲ್ಲವೊ ?" ಎಂದಳು.

ಈಗ ಕುಂಜನಾಥ ಕುಂಜನಾಥನಾಗಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮೊದಲಿನ ದರ್ಪವೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಗಿದ ಕಂಠದಿಂದ "ಚಿಲುಮೆಗೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಆ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವೆ" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಕೈಚಾಚಿ "ಕೊಡು ಇಲ್ಲಿ" ಎಂದು ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ತುಂಬಿ ತಂದುಕೊಡುತ್ತ "ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೇನು ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಕುಂಜನು "ಹೂಂ" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ದನಿಯಲ್ಲಿ "ಒಳ್ಳೇದು ಹೋಗು. ಆದರೆ ಬಹಳ ರಾತ್ರಿ ಮಾಡಿ ಬರಬೇಡ. ಅಡುಗೆಗೆ ತಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನಾಥ ಚಿಲುಮೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಾವಕಾಶ ಹೊರಗೆ ಹೋದ.

೨

ಆ ದಿನ ಕುಂಜನು ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆ ವೃಂದಾವನನ ಮನೆ-ಮಾರು ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟುದರಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ; ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಖಂಡ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಈ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಮನೆಯವರಾರಿಗೂ ಯಾವಬಗೆಯದೂ ಅಹಂಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪಾಠಶಾಲೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನ ಚಿಕ್ಕವನಿರುವಾಗ ತಾನೇ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಓದು-ಬರೆಹ ಕಲಿತಿದ್ದ; ತನ್ನ ಊರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಠಶಾಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಆಗಲೇ ಮಾಡಿದ್ದ. ಆದರೆ ಗೌರದಾಸರು ವ್ಯವಹಾರ ಕುಶಲರು. ವೃಂದಾವನ ಅವರ ಏಕಮಾತ್ರ ಪ್ರೀತಿಯ ಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಇಂಥ

ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಗೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಅವರು ತೀರಿಹೋದ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಚಂಡೀಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಠ ಶಾಲೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ವೃಂದಾವನನು ಊರಿನ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಪುಕ್ಕಟೆ ಶಿಕ್ಷಣ ದೊರೆಯುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿಕೊಂಡು ತೃಪ್ತಿಬಟ್ಟನು.

ಆ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ನಿವೃತ್ತ ಶಿಕ್ಷಕರಿದ್ದರು. ತನಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷು ಕಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದನು. ಅವರು ದಿನವೂ ರಾತ್ರಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕಲಿಸಿ ಹೋಗುತಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಸಂಗತಿ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ವೃಂದಾವನನು ಇಂಗ್ಲಿಷು ಬಲ್ಲವನೆಂಬುದು ಊರಿನವರಾರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ತೀರಿ ಇಂದಿಗೆ ಐದು ವರ್ಷಗಳಾದವು. ಈ ಪಂಚ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ದಿನಾಲು ರಾತ್ರಿ ಓದು-ಬರಹದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಜಮೀನದಾರಿಯ ಕೆಲಸ ನೋಡಿ ಸಾಯಂಕಾಲ ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪಾಠ ಹೇಳಿ-ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ತಾಯಿ ಪುನಃ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೆಂದು ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಿದಾಗ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ತೋರಿಸಿ "ಯಾವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೊ ಆ ವಸ್ತು ನಮ್ಮ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಈಗ ಮತ್ತೆ ಆ ಮದುವೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನಮ್ಮ?" ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದನು.

ತಾಯಿ ಬಹಳ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು; ನಾನಾರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅವನು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕಿವಿಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ವರ್ಷ ಕಳೆದುಹೋದುವು.

ಒಂದು ದಿನ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ವೃಂದಾವನ ಕುಂಜ ವೈಷ್ಣವನ ಮನೆಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಕುಸುಮೆ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಬಗಲಲ್ಲಿ ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಗ ಅವಳು ಯೌವನದ ಪ್ರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಪಾದವನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ವೃಂದಾವನ ನೆಟ್ಟನೋಟದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತ. ಅವಳು ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋದಬಳಿಕ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದನು. ಆ ಊರಿನವರೆಲ್ಲರ ಪರಿಚಯ ಅವನಿಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಈ ಹುಡಿಗೆ ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು.

ಏಕಮಾತ್ರ ಪುತ್ರರು ತಮ್ಮ ತಾಯಂದಿರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಬಿಚ್ಚು-ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರೊ ಅದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದು ನಿಃಸಂಕೋಚದಿಂದ ಕುಸುಮೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ತಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ತಾಯಿಯೆಂದಳು— "ಮಗೂ, ಅವರ ಹೆಸರು ಎಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟಿದೆಯೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆ?" ವೃಂದಾವನ "ಅದು ಏನೇ ಇರಲಮ್ಮ; ಆದರೂ ಆಕೆ ನಿನ್ನ ಸೊಸೆ. ಆಕೆಯೊಡನೆ ನೀವು ನನ್ನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಇದನ್ನೇಕೆ ಯೋಚಿಸಲಿಲ್ಲ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

"ಅದೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ಅದು ಸರಿ ಎನಿಸಿತು, ಮಾಡಿದರು."

"ಒಳ್ಳೇದು, ಹಾಗೆಯೆ ಆಗಲಮ್ಮಾ; ನಾನು ಈಗ ಹೇಗೆ ಇರುವೆನೊ ಹಾಗೆಯೆ ಇರುವೆ. ಇನ್ನು ನೀನು ಮದುವೆಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಬೇಡ" ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿದು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಮತ್ತೆ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳು ಸಂದವು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕರೆತರಲು ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಫಲವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಕುಸುಮೆಯ ಮನವೊಲಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕುಸುಮೆ ಒಪ್ಪದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದುವು. ಅವಳು ತನ್ನ ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯ, ಅಸಮರ್ಥ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಇರಲಾರಳು, ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯದು. ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಯಾವುದೊಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಅವಳು ತನ್ನ ಪತಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಅಣ್ಣನ ಅತ್ಯಂತ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಮತ್ತೆ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ—ತರತರದ ವೈಷ್ಣವರ ಪಡೆಗಳು ಬರಬಹುದು; ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರಿಗೆ ತಗಲಿದ ಸುಳ್ಳು ಅಪವಾದದ ಚರ್ಚೆ ಹೊರಡಬಹುದು; ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ದಿನಗಳ

ಗತಪುರಾಣದ ಶ್ರವಣಗವಾಗಬಹುದು; ಮತ್ತು ಇನ್ನು ಏನೇನು ಮಾತು ತಲೆಯೆತ್ತುವವೊ, ಗೊಂದಲವೇಳುವದೋ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಜನರು ಈ ಸಂಭ್ರಮ ನೋಡಲು ನೆರೆಯುವರೊ ! ನನ್ನ ಗೆಳತಿಯರು ಸೋಜಿಗಗೊಂಡು ಬಂದು ಬಂದು ಇಣಿಕಿ ಹಾಕಿ ನೋಡಬಹುದು; ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ನಗೆಚಾಟಿಕೆ ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತ— "ಏನಮ್ಮಾ, ಸಮಗಾರ-ಹೊಲೆಯರಂತೆ ನಮ್ಮ ಕುಸುಮೆಯ ಉಡಿಕೆಯಾಯಿತು" ಎಂದು ಬಿಚ್ಚು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕುಸುಮೆಯ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ತರಂಗಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು .... ಛೀ ! ಛೀ ! ಈ ವಿಚಾರಗಳು ಬಂದೊಡನೆಯೆ ಅವಳು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗುವಳು. ದೊಡ್ಡವರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಓದುಬರಹ ಕಲಿತು ದೊಡ್ಡವಳಾದವಳು ಆಕೆ. ತಾನು ಬಡವೆಯೇನೊ ಸರಿ. ಆದರೆ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಅವರಿಗಿಂತ ಕೀಳು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರ ಅವಳಿಗೆ ಸಹನೆಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ನಿನ್ನೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನೊಡನೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿರುನುಡಿಗಳನ್ನಾಡಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಸಿಡುಕಿನಿಂದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೀಗದ ಕೈಯನ್ನು ಅಣ್ಣನ ಮುಖಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು; ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ "ಇನ್ನು ಬೇಕಾದುದಾಗಲಿ, ನಾನು ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಇರಲಾರೆ" ಎಂದಿದ್ದಳು. ಇವತ್ತು ಮುಂಜಾನೆ ಅವಳು ನದಿಯಿಂದ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಅಣ್ಣ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಹೊತ್ತುಮಾರುವ ಸಾಮಾನುಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕುಸುಮೆ ಮನದೊಳಗೆ ನಗುತ್ತ ಎಂದಳು— "ನಿನ್ನೆ ಒಂದೆರಡು ಬಿರುನುಡಿಗಳನ್ನು ಆಡಿಸಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಇಂದು ಬೇಗನೆ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಓಡಿದ್ದಾನೆ. ನಿನ್ನೆಯ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನೂ ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಹೋಗಿರುವನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಏನೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ."

ಆದರೆ ಕುಸುಮೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ತಪ್ಪಾಗಿತ್ತು. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಬೇರೆಯೆ ಇತ್ತು; ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿತು.

ನಿತ್ಯ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದೊಡನೆ ಕುಸುಮೆಗೆ ಹೊರೆಹೊರೆ ಮನೆಗೆಲಸಗಳು ಗಂಟು ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಇಡೀ ಮನೆಯನ್ನೂ ಅಂಗಳವನ್ನೂ ಗೋಮಯದಿಂದ ಸಾರಿಸಿ ಶುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕು; ಅಂಗಳವನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡ

ಬೇಕು; ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಮಡಿನೀರು ಹೊತ್ತು ತರಬೇಕು; ಆಮೇಲೆ ಅಣ್ಣನಿಗಾಗಿ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದು ಅಣ್ಣನ ಊಟ ಉಪಚಾರಗಳು ತೀರಿ ಅವನು ಸಾಮಾನುಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊರಹೊರಟನೆಂದರೆ ಮತ್ತೆ ಕುಸುಮೆಯ ಪೂಜೆ-ಪುರಸ್ಕಾರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕುಂಜ ವೈಷ್ಣವನು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಊಟ ಮಾಡದೆಯೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಮರುಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಆದಿನ ಅಣ್ಣ ಮನೆಗೆ ಬರುವುದು ಇನ್ನೂ ತಡವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕುಸುಮೆ ಹೂವು ಕೊಯ್ಯತೊಡಗಿದ್ದಳು. ಅಂಗಳದಲ್ಲೊಂದುಕಡೆ ಹೂಗಿಡಗಳಿದ್ದವು- ಮಲ್ಲಿಗೆಯವು ಕೆಲವು, ಜಾಜಿಯವು ಕೆಲವು. ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಅವಳು ನಿತ್ಯವೂ ತನ್ನ ಪೂಜೆಗೆ ಹೂ ಕೊಯ್ಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಈ ದಿನವೂ ಅವಳು ಹೂ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೂಜೆಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೆ ಕೆಲವು ಚಕ್ಕಡಿಗಳು ಮನೆಯ ಮುಂಪೆ ಬಂದು ನಿಂತವು. ಮತ್ತು ಓರ್ವ ವಯಸ್ಸಾದ ಹೆಂಗುಸು ದಡದಡ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯುತ್ತ, ಒಳಗೆ ಬಂದಳು. ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ನಿಂತರು. ಕುಸುಮೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಎಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ತಿಲಕ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮಾಲೆ ನೋಡಿ, ಆಕೆ ತನ್ನ ಜಾತಿಯವಳೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಆ ವೃದ್ಧೆ ಕುಸುಮೆಯ ಬಳಿಸಾರಿ " ಮಗೂ, ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಪರಿಚಯವಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತು. ಕುಂಜನಾಥ ಎಲ್ಲಿ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

"ಅವನು ಮುಂಜಾನೆಯಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಗೊ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ತಡಮಾಡಿ ಬರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ"

ಬಂದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ " ಅಂ! ತಡಮಾಡಿ ಬರುವನೆ! ನಿನ್ನೆಯೆ ಅವನು ತನ್ನ ಭಾವನಿಗೂ, ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕೈದು ಹುಡುಗರಿಗೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆ ನನಗೂ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಹರಿಸಿ ಬರಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕೇ ಚಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವಂತೆ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆ" ಎಂದಳು.

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಸುಮೆ ಸ್ತಂಭಿತಳಾದಳು. ಆದರೂ ಕೂಡಲೆ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಸೆರಗನ್ನು ಕೊಂಚ ಮುಂದಕ್ಕೆಳೆದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ಕೋಣೆಯಿಂದ ಜಮಾಖಾನೆಯನ್ನು ತಂದು ಹಾಸಿ ತಾನು ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು. ಬಂದವಳು ತನ್ನ ಅತ್ತೆಯೆಂದು ಕುಸುಮೆಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಅತ್ತೆ ಜಮುಖಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ನಗುತ್ತ ಎಂದಳು- “ ನಿನ್ನೆ ಊಟ-ಉಡಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ವೃ ಂ ದಾ ವ ನ ಏನೋವಿನೋದ ವಾಡಿದ–“ ಎಂಥ ದುರ್ಭಾಗ್ಯರಪ್ಪ ನಾವು, ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಟುಕು ನೀರುಕುಡಿದು ಹೋಗೆಂದು ಹಿರಿಯಣ್ಣನಂತಹ ನಮ್ಮ ಕುಂಜನಾಥ ಕರೆಯಬಾರದೆ ? ” ಇತ್ತ ನನ್ನ ನಾದಿನಿಯ ಮಕ್ಕಳೂ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಕುಂಜನಾಥ ನಗುತ್ತ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಔತಣ ವಿತ್ತ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರೂ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ”

ಕುಸುಮೆ ತಲೆಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೌನದಿಂದಿದ್ದಳು.

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಕೆಳಗಿನ ತ ರ ಗ ತಿ ಯ ಹೆಂಗಸರಂಥವಳಲ್ಲ. ಬಹಳ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವಳು. ಕುಸುಮೆಯ ಮುಖಭಾವವನ್ನು ನೋಡಿ, ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಗೊಂದಲವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಅವಳಿಗೆ ತೋರಿತು. ಅವಳು ಸಂಶಯದಿಂದ “ ಏನಮ್ಮಾ , ಕುಂಜನಾಥ ನಿನಗೇನೂ ಹೇಳಿ ಹೋಗಿಲ್ಲವೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಕುಸುಮೆ ಸೆರಗಿನೊಳಗಿಂದಲೆ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ “ ಇಲ್ಲ ” ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಳು.

ಆದರೆ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪುತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕುಂಜ ನಾಥನು ಹೇಳಿ ಹೋಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಳು. ಆದುದರಿಂದ ಅವಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ “ ಹಾಗಾದರೆ ಸರಿ ” ಎಂದು ಕುಂಜನಾಥನನ್ನು ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ “ ಹುಚ್ಚು ಹುಡುಗ, ಎಲ್ಲಾದರೂ ಮರೆತುಹೋಗಿರ ಬಹುದು ಎಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿತ್ತು ನ ನ ಗೆ ! ಈಗ ನೋಡಿದರೆ, ಅವನು ಸಾಮಾನು ಕೊಂಡುತರಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಬರಬಹುದು. ಅಗೋ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟರು ” ಎಂದು ನುಡಿದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಹೊರಗಿನಿಂದಲೇ ಒಮ್ಮೆ “ ಕುಂಜಣ್ಣ! ” ಎಂದು ಕೂಗಿ

ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತ. ಅವನ ಕೂಡ ಇನ್ನೂ ಮೂವರು ಹುಡುಗರಿದ್ದರು. ಅವರೇ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಯ ನಾದಿನಿಯ ಮಕ್ಕಳು. ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಯೆಂದಳು– "ಕುಂಜನಾಥ ಎಲ್ಲೋ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಮಗೂ, ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಮಖಾನೆ ಹಾಸಮ್ಮ, ಅವರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ."

ಕುಸುಮೆ ವ್ಯಸ್ತಚಿತ್ತದಿಂದ ಹೋಗಿ ಕಂಬಳಿಹಾಸಿದಳು; ಮತ್ತು ಚಿಲುಮೆಗೆ ತಂಬಾಕು ತುಂಬಿ ತರಲು ಅಡುಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟಳು

ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ವೃಂದಾವನ ನಗುತ್ತ "ಇರಲಿ ಬಿಡು, ನಾವು ಹೊಗೆ-ಸೊಪ್ಪು ಸೇದುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಒಂದು ಕಂಬಕ್ಕೆ ಆತು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು. ಆಕೆಯ ವಿವೇಕಶೂನ್ಯ ಅಜ್ಞಾನಿ ಅಣ್ಣ ಅವಳನ್ನು ಎಂತಹ ಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ! ಕೋಪ, ಅಭಿಮಾನ, ನಾಚಿಕೆ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಆಗಬಹುದಾದ ಅಪಮಾನದ ಕಲ್ಪನೆ, ಇವುಗಳಿಂದ ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿಬಂದಿತು. ಅಡುಗೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳೆಲ್ಲ ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ತೀರಿಹೋಗಿದ್ದುವು. ಮುಂಜಾನೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗ ಹಿಂದಿರುಗಿದೊಡನೆಯೆ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಪೇಟೆಗೆ ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಬಂದಾಗ ಅಣ್ಣನ ಸುಳಿವೇ ಇಲ್ಲ. ಕುಂಜನು ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದಾಗ ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದಷ್ಟು ಯಾವ ಆಳುಮಗನೂ ತನ್ನ ನಿಷ್ಠುರ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಹೆದರುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ! ದೊಡ್ಡವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಉಂಡು ಬಂದ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಕುಸುಮೆ ಅಷ್ಟು ರೇಗಿದ್ದಳು. ಈಗ ಪೀಕಲಾಟಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಅದೇ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಪರಿವಾರ ಸಹಿತ ಊಟಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಬಂದಿದ್ದಾನೆ! ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಮಾತನ್ನು ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆ ಹೇಳುವಷ್ಟು ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದೆ ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೇ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದ. ಇನ್ನು ಬೇಕಾದುದಾಗಲಿ, ಅವನು ರಾತ್ರಿಗೆ ಮೊದಲು ಮನೆಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲ ಕುಸುಮೆ ಬಹಳ ವಿಕಲಳಾದಳು. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಕಟ ಒದಗಿತು. ಅವಳಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೀಗದ ಕೈ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಹೊರಗೆ ಒಂದುಕಾಸು ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಕುಸುಮೆ ನಿರುಪಾಯಳಾಗಿ ಐದು ನಿಮಿಷ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಬಳಿಕ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವಳ ಕೋಪವೆಲ್ಲ ಶ್ರಾವಣದ ಮಳೆಯಂತೆ ವೃಂದಾವನನ ಮೇಲೆ ಇಳಿಯಿತು. ನಿಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ದೋಷವೂ ಇವರದೇ. ಇವರೇಕೆ ನನ್ನ ತಿಳಿಗೇಡಿ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ತಡೆದು ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಬೇಕು ? ಈ ಪರಿಹಾಸವನ್ನೇಕೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಇವರು ಯಾರೆಂದು ಅಣ್ಣನು ಇವರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದು ಔತಣವೀಯಬೇಕು ?

ಈಗ ಮೂರು ವರುಷಗಳಿಂದ ಏನೇನೋ ನೆವ ತೆಗೆದು, ವೃಂದಾವನ ಮಹಾಶಯರು ಇತ್ತಕಡೆ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿರುವರು. ಅದೆಷ್ಟೋ ರೀತಿ ಅಣ್ಣ–ತಂಗಿಯ ಮನದ ಆಳವನ್ನು ಅಳೆಯಲು ಹೆಣಗಿರುವರು. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಸಂಜೆ-ಮುಂಜಾನೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗಿರುವರು. ನಮ್ಮ ದುರವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಇವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲರು; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಬೇಕೆಂದೇ ನಮ್ಮ ಅವಮಾನ ಮಾಡಲು ಈ ಆಟ ಹೂಡಿರುವರು.

ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೊಂಬೆಯಂತೆ ನಿಂತು ಕುಸುಮೆ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳು ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನಿನಿ, ಆದರೆ ಈಗ ಏಕಾಕಿನಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ, ಏನು ತಾನೆ ಮಾಡಬಲ್ಲಳು ?

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆಹೋಗಿ, ಹುಡುಗರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡತೊಡಗಿದಳು. ಆದರೆ ಅವಳ ಮಗನ ಕಣ್ಣು ಕೋಣೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೆ ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಡುಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಕುಸುಮೆಯ ಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟವು. ನಾಲ್ಕುಕಣ್ಣು ಒಂದಾದಾಗ, ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣು ತನ್ನನ್ನು ಸಂಕೇತದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಭಾಸವಾಯಿತು. ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ವೃಂದಾವನನ ಹೃದಯವು ಉನ್ಮತ್ತವಾಗಿ ಕುಣಿದಾಡಿ ಪುನಃ ಸ್ಥಿರವಾಯಿತು. ಇದು ಅಸಂಭವ, ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಮೋಸಹೋಗಿವೆ ಎಂದು ಅವನು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡನು.

“ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನನಗೆದುರಾದರೂ ಅವಳು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಸೆರಗನ್ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಡುವಳು, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ದಾರುಣವಾದ ಅಸಡ್ಡೆ ಇದೆಯೆಂದು ಕುಂಜನೂ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು. ಇಂಥವಳು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಕರೆಯುವು

ದುಂಟೆ ? ಇದೆಂದೂ ಆಗದ ಮಾತು. ” ವೃಂದಾವನನು ತನ್ನ ನೋಟವನ್ನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದನು; ಆದರೆ ಕಣ್ಣು ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದಾದುವು. ಕಣ್ಣುಗಳು ಎಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾಗಿದ್ದವೊ ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹೊರಳಿದುವು. ಸರಿ, ಕುಸುಮೆ ಅವನನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದವಳು ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ಕರೆದಳು.

ಅವನು ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಲುಗಳಿಂದ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೋಮಲ ಸ್ವರದಿಂದ— “ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೆಯಾ? ” ಎಂದನು.

ಕುಸುಮೆಯೂ ಹಾಗೆಯೆ ಕೋಮಲ ದನಿಯಿಂದ “ ಹೌದು ” ಎಂದಳು. ವೃಂದಾವನ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಮುಂದೆ ಸರಿದು “ ಏಕೆ ? ” ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಗದ್ಗದ ಕಂಠದಿಂದ “ ನಮ್ಮಂಥ ದೀನ ದುಃಖಿಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ ತಮ್ಮಂತಹ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಏನು ಪುರುಷಾರ್ಥ ದೊರಕುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕೇಳಲು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದೆ ” ಎಂದಳು.

ಹಂ ! ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇದೆಂತಹ ಆರೋಪ ! ವೃಂದಾವನ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟ.

ಕುಸುಮೆ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಕಠೋರಭಾವದಿಂದ “ ನಾವು ಹೇಗೆ ದಿನಗಳೆಯುತ್ತಿರುವೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ಅರಿಯಿರಾ ? ಮತ್ತೆ ಅಣ್ಣನ ಕೂಡ ಈ ಹುಡುಗಾಟಿಕೆ ಏಕೆ? ಇಷ್ಟು ಜನರನ್ನು ಊಟಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು—ದೇಕೆ ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಏನು ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದಾಯಿತು. ಆದರೂ ಅವನು ಧೀರವೃತ್ತಿಯ ಮನುಷ್ಯ. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಯ್ದಾಡುವವನಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ— “ ಕುಂಜಣ್ಣನೆಲ್ಲಿ ? ”

“ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ನಸುಕಿನಲ್ಲೆ ಎಲ್ಲಿಗೊ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ. ”

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ವೃಂದಾವನನು “ ಆಗಲಿ, ಅವನು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ ಬಿಡು. ನಾನಿದ್ದೇನಲ್ಲವೆ ? ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆಯ ಸಾಮಾನು ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆ ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು

“ ಇಲ್ಲ, ಏನೂ ಇಲ್ಲ; ಎಲ್ಲ ಸಾಮಾನೂ ಮುಗಿದಿವೆ. ತರುವೆನೆಂದರೆ

ಒಂದು ಕಾಸೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ”

“ ಈ ಊರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಂತೆಯೆ ನನ್ನ ಗುರುತೂ ಎಲ್ಲರಿಗಿದೆ. ನಾನು ಎಲ್ಲ ಸಾಮಾನು ಕೊಂಡು ಮೋದಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುವೆ. ನನಗೆ ಒಂದು ಸ್ನಾನದ ಪಂಚೆ ಕೊಡು. ಈಗಲೆ ನಾನು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬರುವೆ. ಅಮ್ಮ ಕೇಳಿದರೆ, ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವೆನೆಂದು ಹೇಳು. ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರಬೇಡ, ಹೋಗು. ”

ಕುಸುಮೆ ಕೋಣೆಯೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಪಂಚೆ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಳು.

ಅವನು ಅದನ್ನು ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತುತ್ತ ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದ— “ ನೀನು ಕುಂಜ ವೈಷ್ಣವನ ತಂಗಿ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಅವನು ನಿನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ. ಮತ್ತಾವಳಾದರೂ ಆಗಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.”

“ ಎಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ ನಿಜ. ಆದರೆ ಕೆಲ-ಕೆಲವರು ಒಳ್ಳೇ ಮೋಜಿನಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವದೂ ಉಂಟು ” ಎಂದು ಕುಸುಮೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಕುಸುಮೆ ಈ ಮಾತಿನ ಪರಿಣಾಮ ಏನಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಕದ್ದು ನೋಡಿದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಲು ಕಾಲೆತ್ತಿದವನು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆದು ಅವಳ ವ್ಯಂಗವನ್ನು ಎದುರಿಸಿದನು— “ ಈ ನಿನ್ನ ಭ್ರಮೆ ಕ್ರಮೇಣ ದೂರವಾದೀತು. ನಿನ್ನ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯಿಂದಾದ ಯಾವ ದೋಷಕ್ಕೂ ನೀನು ಹೇಗೆ ಹೊಣೆಯಲ್ಲವೊ ಹಾಗೆಯೆ ನಾನೂ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ತಪ್ಪಿಗೆ ಹೊಣೆಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇರಲಿ ಬಿಡು, ಈ ಜಗಳಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತು ಇದಲ್ಲ. ಹೋಗು ಅಡುಗೆಯ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡು. ”

“ ಅಡುಗೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೇನು ಮಾಡಲಿ! ನನ್ನನ್ನೇ ಕೊಚ್ಚಿ ಬೇಯಿಸಿ ಹಾಕಿದರೆ, ನಿಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುವಂತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನೂ ಮಾಡುವೆ. ”

ವೃಂದಾವನ ಒಂದೆರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು, ಈ ಮಾತಿಗೆ ಯಾವ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಮೆಲು-ದನಿಯಲ್ಲಿ “ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನೆಲ್ಲ ನೀನು ನನಗೆ ಆಡಬಹುದು.

ನಾನಂತೂ ಸಹಿಸಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಕೋಪದ ಭರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಅತ್ತೆಗೆ ಇಂತಹ ಯಾವಮಾತನ್ನೂ ಆಡಬೇಡ. ಆಕೆಗೆ ಚಿಕ್ಕಮಾತೂ ಒನಕೆಯ ಪೆಟ್ಟಾಗಬಹುದು" ಎಂದನು.

ಕುಸುಮೆ ಕೋಪದಿಂದ ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತ–"ನಾನು ಪಶುವಲ್ಲ, ನನಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಯಿದೆ" ಎಂದಳು.

"ಇದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಯೆಂಬುದನ್ನೂ ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ನೋಡು ಕುಸುಮಾ, ಅಮ್ಮ ಮಿಂದೇ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ಅವಳ ಪೂಜಾ–ಪಾಠ ಮುಗಿದಿಲ್ಲ. ಅವಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮೊದಲು ಆದರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು. ನಾನು ಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವೆ."

"ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿರಿ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹರಟುತ್ತ ಮಾತ್ರ ಕೂತು ಕೊಳ್ಳಬೇಡಿರಿ."

ವೃಂದಾವನ ನಗುತ್ತ "ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾಗಿ ಬಂದು ನಿನ್ನಿಂದ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಸೆ ಇದೆ ನನಗೆ. ಈ ಬಯಕೆ ಮುಂದೆ ಎಂದಾದರೂ ಕೈಗೂಡುವಂತಿದ್ದರೆ ಇಂದು ಬೇಗ ಬರುವೆ" ಎಂದನು.

"ಅದನ್ನು ಆಮೇಲೆ ನೋಡೋಣ" ಎಂದು ಕುಸುಮೆ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವೃಂದಾವನನು ಒಂದು ನಿಡುಸುಯ್ಲು–ಗರೆದು ಕೋಮಲ ದನಿಯಿಂದ "ನೋಡು ಕುಸುಮಾ, ನೀನು ನನ್ನೊಡನೆ ಇಂದು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಮೊದಲ ಸಲವೆಂದು ನನಗೆ ಒಮ್ಮೆಯೂ ಎನಿಸಲಿಲ್ಲ! ಯುಗ–ಯುಗಾಂತರಗಳಿಂದ ಹೀಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರುವೆಯೊ ಏನೊ ಎಂದು ತೋರಿತು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಬಂಧನವಿದು ಎಷ್ಟು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುವುದು ಕುಸುಮಾ!" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು ಮಾತ್ರ. ಯಾವ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ವೃಂದಾವನ ಹೊರಟು ಹೋದಮೇಲೆ ಅವನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೆನೆದು ಕೊಂಡಾಗ ಕುಸುಮೆಗೆ ರೋಮಾಂಚನವಾಯಿತು. ಅಡುಗೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಳು. ವೃಂದಾವನನು ಓರ್ವ ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಜಮೀನುದಾರ ನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಕಲಿತವಳಾದ ತಾನು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಇದು

ವರೆಗೆ ಗಣನೆಗೆ ತಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಅವನ ಮಾತುಕತೆ, ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದರ ಹುಟ್ಟಿ, ಯಾವುದೋ ನೂತನ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತವಾಯಿತು.

೩

ಆದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವ ಮೊದಲು ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಗದ್ಗದಸ್ವರದಿಂದ "ಮಗೂ, ಈದಿನ ಎಷ್ಟು ಆನಂದದಿಂದ ಕಳೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ! ನಿನಗೆ ಸದಾ ಸುಖವಾಗಲಮ್ಮಾ" ಎಂದು ತನ್ನ ಸೆರಗಿನೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಜೊತೆ ಬಂಗಾರದ ಬಳೆಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೆಗೆದು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕುಸುಮೆಯ ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸಿದಳು.

ಕುಸುಮೆಯ ಇಂದಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೆಲ್ಲ ವೃಂದಾವನನ ಗುಪ್ತಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ನಡೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯವು ಆಸೆ-ಆನಂದಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಕುಸುಮೆ ತಲೆಗೆ ಸೆರಗನ್ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅತ್ತೆಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ಆಕೆಯ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಸಿರಸಾವಹಿಸಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಳು. ಅತ್ತೆ-ಸೊಸೆಯರಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾವ ಮಾತು-ಕತೆಯೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಆಕೆ ಸೊಸೆಗೆ ಹೇಳಿದಳು— "ಮಗೂ, ಕುಂಜನಾಥ ಇಡೀ ದಿನ ಕಾಣಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಎಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವನೋ ಏನೊ ? ನಾಳೆ ಅವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡು."

ಕುಸುಮೆ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ— "ಹುಂ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನನ ಅಜ್ಜ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರಾಂಗ ಪ್ರಭುಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ನಿತ್ಯ ಆಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತೇ ಕಟ್ಟಿರುಳ ವರೆಗೆ ಜಪಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇಂದೂ ಅವಳು ಜಪಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಮೊಮ್ಮಗ ಅವಳ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ತಲೆ

ಯಿಟ್ಟು ಮಲಗಿದ್ದ. ಅವಳು ಕೂತಲ್ಲಿ ದೀಪದ ನೆರಳು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ವೃಂದಾವನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಇವರು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ವೇದಿಕೆಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಮೊಳಕಾಲೂರಿ ಕುಳಿತ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಬಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ. ಎದ್ದು ನಿಂತ ಮೇಲೆ ಅವನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಂಡ. ಆಗ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ನಾಚಿಕೊಂಡು ನಕ್ಕು "ಅಮ್ಮಾ, ಇಷ್ಟು ಕತ್ತಲಲ್ಲೇಕೆ ಕುಳಿತಿರುವೆ?" ಎಂದ.

ತಾಯಿ ಸ್ನೇಹದಿಂದ "ಸುಮ್ಮನೆ, ಮಗೂ. ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆ?" ಎಂದಳು. ವೃಂದಾವನ ಬಂದು ತಾಯಿಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು.

ವೃಂದಾವನನು ನಾಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದು ಕಾರಣವಿದ್ದಿತು. ಆಗ ರಾತ್ರಿ ಒಂದು ಗಂಟೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಇಂತಹ ಅಪರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ಅವನು ಮೂರ್ತಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ದಿನ ಆಶಾತೀತ ಸೌಭಾಗ್ಯವು ದೊರೆತುದರಿಂದ ಅವನ ಆನಂದದ ಮೇರೆ ಮೀರಿ, ಅಂದಿನ ದಿನವನ್ನು ಸುದಿನವಾಗಿಸಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನೇ ದೇವರೆದುರು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಿವೇದಿಸ ಬಂದಿದ್ದ. ತಾಯಿಗೆ ತನ್ನ ಮನದ ಮಾತೆಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಯಿತೊ ಎಂದು ನಾಚಿಕೆಯುಂಟಾಗಿದ್ದಿತು ಅವನಿಗೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ, ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ, ಮಲಗಿದ್ದ ಮೊಮ್ಮಗನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತ ಸ್ನೇಹಸ್ವರದಿಂದ— "ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ಈ ಕುಲದೀಪಕನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲೂ ನನ್ನ ಕೈ ಕಾಲು ಏಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವೃಂದಾವನ, ಇಂದು ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಭಾರವನ್ನು ಯಾರೋ ಇಳಿಸಿದಂತೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಮಗೂ, ಅವಳನ್ನು ಇನ್ನು ಬೇಗ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ಸೊಸೆಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿ ನಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದುವೆ. ಕಾಶಿ–ರಾಮೇಶ್ವರ, ಮಥುರಾ–ವೃಂದಾವನಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವೆ" ಎಂದಳು.

ಈ ದಿನ ವೃಂದಾವನನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೆ ಆಸೆ-ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳ ಬುಗ್ಗೆ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ಆವನು ನಾಚುತ್ತ "ಆಮ್ಮಾ, ಆಕೆ ಬರುವಳೇಕೆ?" ಎಂದ.

ತಾಯಿಯು ದೃಢತೆಯಿಂದಲೂ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೂ "ಏಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ? ಆಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆಯೆ ನನಗೆ ಬಿಡುವು. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ನಾನಾಗಿಯೆ ಅವರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದುದು ತಪ್ಪೇ ಆಯಿತು. ಇಂದು ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ಆಕೆಯ ಕೈಗೆ ಬಂಗಾರದ ಬಳೆಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದೆ. ಅವಳು ನನ್ನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಿರಸಾ ವಹಿಸಿದಳು. ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಭಾರವೆಲ್ಲ ಇಳಿಯಿತೆಂದು ಆಗಲೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆ ಇನ್ನು, ಮೊದಲನೆಯ ಒಳ್ಳೇ ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕೇ ನಾನು ಸೌಭಾಗ್ಯ–ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆತರುವೆ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು "ಆಕೆ ಬಂದು ನಿನ್ನ ಈ ಕುಲದೀಪಕವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ?" ಎಂದನು.

"ಅದೇಕೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ? ಆ ಹೆದರಿಕೆ ನನಗಿಲ್ಲ."

"ಅದೇನು?"

"ಮಗೂ, ನನಗೆ ಚಿನ್ನದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದರೆ ಅದು ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನವೊ ಅಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೇಳಲಾರೆ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ನಿಜ—ಅದು ಹಿತ್ತಾಳೆಯಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾನು ಇಂತಹ ಒಳ್ಳೇ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಆಕೆಯನ್ನು ತರುವ ಯೋಚನೆ ಕೂಡ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನ, ಸೊಸೆ ನಿನ್ನ ಕೂಡ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆಯೆ?"

"ಇಲ್ಲಮ್ಮ, ಎಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ದಿನ ತೊಂದರೆಗೀಡಾದುದರಿಂದಲೇ—" ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ನಕ್ಕು ಸುಮ್ಮನಾದ.

ತಾಯಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಗಂಭೀರಭಾವದಿಂದ "ಮಗೂ, ನಿಜ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಹೀಗೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಪತ್ತು ಬಂದಾಗ್ಗೆ, ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನವರನ್ನೆ ಮರೆಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ಹೆಂಗಸು; ಆದರೂ ಆಕೆ ನನ್ನ ನೆರವನ್ನೇನೂ ಪಡೆಯದೆ ನೀನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದ.

"ನಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಕೆಲಸವಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಕುಂಜನಾಥನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಬಿಡುವುದು." ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿ ತಾಯಿ ತನ್ನ–

ಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟಳು. ಕೊನೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಎಂದಳು—"ಅವನೂ ವಿಚಿತ್ರ ಮನಷ್ಯ. ಇಡೀ ಊರಿಗೇ ಆಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಓಡಿಹೋದ. ಮುಂದೆ ದೇವರೇ ಗತಿ!"

ವೃಂದಾವನನೂ ನಗತೊಡಗಿದ.

"ಅವನು ತಂಗಿಗೆ ಬಹಳ ಹೆದರುವನೆಂದು ಕೇಳಿರುವೆ. ತಾನು ಅಣ್ಣನಾದರೂ ತಮ್ಮನಂತೆ ಅಂಜುವ. ಕೆಲವರ ಮುಃಖಭಾಗ್ಯವೆ ಹಾಗೆ. ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೂ ಅವರಿಗೆ ಅಂಜಿಯೇ ನಡೆಯುವರು. ನನ್ನ ಸೊಸೆಯೂ ಅಂಥ ಸತ್ವದವಳು—ಬಹಳ ಶಾಂತ, ಆದರೂ ಕಠೋರ. ನನಗೆ ಬೇಕಾದವರು ಇಂಥವರೇ. ಎಂಥ ಭಾರವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರವರು. ಇಂಥವರು ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ ನಾನು ಮನೆಯ ಹೊಣೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊರಿಸಿ ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗುವುದು ?"

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮನಿದ್ದು, ಪುನಃ "ನಾನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೂ ಮಾತು-ಕತೆಯಾಡಿದ್ದೂ ಇದೊಂದು ದಿನ ಮಾತ್ರ. ಆದರೂ ಅವಳನ್ನೆಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರುವೆನೆಂಬುದನ್ನು ಆಡಿತೋರಿಸಲಾರೆ. ಅವಳನ್ನು ಮನೆಗೆ ಯಾವಾಗ ತಂದೇನು, ಅವಳನ್ನು ಪುನಃ ಯಾವಾಗ ನೋಡೇನು ಎಂಬ ತವಕವೇ ನನಗೆ ಸಾಯಂಕಾಲದಿಂದಲೂ."

ವೃಂದಾವನ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ನಾಚಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ. ಅವನು ಅದನ್ನು ತೋರಗೊಡಬಾರದೆಂದು "ಹೌದಮ್ಮ, ಕುಂಜನಾಥನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಹೇಳಿದೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಹೌದು, ಮಾತು ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಿಂತು ಹೋಯಿತು ನೋಡು. ಸೊಸೆಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆತರುವ ಮೊದಲು ಕುಂಜನಾಥನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಅವರ ಮನೆತನ ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವುದೂ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ. ನಾಳೆ ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಿ ತರಲು ಗೋಪಾಳನಿಗೆ ಹೇಳು. ನಲಡಾಂಗೆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುವೆ ಸ್ವಲ್ಪ. ಅಲ್ಲಿಯ ಗೋಕುಲ ಬೈರಾಗಿಯ ಮಗಳು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ನೋಡಲೂ ಕುರೂಪಿಯಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ........"

ಮಾತು ಮುಗಿಯುವ ಮೊದಲೆ ವೃಂದಾವನ ನಗುತ್ತ ನುಡಿದ—"ಅಲ್ಲದೆ ಅವನಿಗೆ ಅವಳೊಬ್ಬಳೇ ಮಗಳು. ಆ ಬೈರಾಗಿ ಬಹಳ ದುಷ್ಟ

ಮಾಡಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವನಂತೆ, ಹೌದೇನಮ್ಮಾ ? "

ತಾಯಿಯೂ ನಕ್ಕು ಎಂದಳು—"ಹೌದು ಮಗೂ, ನೀನು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ. ಬರಿಯ ಮದುವೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಕೆಲಸವಾಗದು. ಹೊಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಆಗಬೇಕು. ಹುಡಿಗೆಯೇನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಪ್ಪು, ಆದರೂ ಕುರೂಪಿಯಲ್ಲ. ಮುಖದ ಮೇಲೆ ತೇಜಸ್ಸಿದೆ. ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಏನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವೆನೆಂಬದನ್ನು ನೀನೇ ನೋಡು !

ವೃಂದಾವನ ತಲೆಬಾಗಿಸಿ "ಒಳ್ಳೇದು ಅಮ್ಮಾ, ನಾನೂ ಮುಹೂರ್ತ ನೋಡಿಸುವೆ. ನೀನು ಸ್ವತಃ ಹೋದಮೇಲೆ ಕೇಳುವುದೇನು? ನೀನು ಬರಿಗೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿ ಬರುವವಳಲ್ಲ " ಎಂದು ನುಡಿದ.

೪

ಕುಂಜನಾಥನ ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಸುಮಾರಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದಳು.

ಆಗ ಚಂಡೀಮಂಟಪದ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತು ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗರೂ ಅಂಕೆ-ಮಗ್ಗಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ವೃಂದಾವನ ಒಂದುಕಡೆ ನಿಂತು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಬಂಡಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೆ ವೃಂದಾವನನ ಮಗ ಚರಣನು ಬಂಡಿಯಿಂದಿಳಿದು ಹಾರುತ್ತ ಜಿಗಿಯುತ್ತ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಅವನೂ ಈದಿನ ತನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯ ಕೂಡ ತನ್ನ ಭಾವೀ ಅತ್ತೆಯನ್ನು ನೋಡಲು, ತನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನೀಯಲು ಹೋಗಿದ್ದ. ವೃಂದಾವನ ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಚಕ್ಕಡಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತ. ತಾಯಿ ಆಗ ಗಾಡಿಯಿಂದ ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯ ಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ—" ಏಕಮ್ಮಾ, ಮುಹೂರ್ತ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

" ಇದೇ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಗೆ. ಇನ್ನು ಬಹಳ ದಿನಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲ. ನೀನು ಒಳಗೆ ನಡೆ, ಮಾತನಾಡಬೇಕಾದುದು ಬಹಳ ಇದೆ " ಎಂದು ಅವಳು

ನಗುತ್ತ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋದಳು.

ಸೊಸೆ ಮನೆಗೆ ಬರುವಳೆಂದು ಆಕೆಯ ಹಿಗ್ಗಿಗೆ ಮೇರೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಕುಸುಮ ಮನೆಗೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣಳಿರುವುದನ್ನು ಆದಿನ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಆದುದರಿಂದ ಸೊಸೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಒಂದು ತರದ ಮಮತೆಯುಂಟಾಗಿದ್ದಿತು. ತನ್ನ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಮಗ ಇನ್ನು ಸುಖಿಯಾಗುವನೆಂದು, ಸೊಸೆಗೆ ಮನೆಯ ಭಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ವಹಿಸಿ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡಲು ಅನುವಾಗುವುದೆಂದು, ಮಗನ ಸುಖವನ್ನು ಕಂಡು ತಾನೂ ಸುಖಿಯಾಗುವೆನೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಆನಂದವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ಹಿಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಭಾರವೆನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಅವಳು ಗೋಕುಲನ ಹೆಂಡತಿಯ ಎಲ್ಲ ಕರಾರುಗಳಿಗೂ ಒಪ್ಪಿ, ಮದುವೆಯ ಎಲ್ಲ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ತಾನೇ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮದುವೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದಳು.

ಆಕೆಯ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟ ಇನ್ನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ತಾಯಿ ಅನ್ಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ವೃಂದಾವನ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ಅರಿತಿದ್ದ. ಅವನು ಸಾಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿ, ಲಗು-ಬಗೆಯಿಂದ ಅಡುಗೆಮನೆಗೆ ಬಂದ. ತಾಯಿ ಅಡುಗೆಯ ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಅವನು "ಹಸಿವೆಯಾದಾಗ ಯೋಚಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅಸ್ತ-ವ್ಯಸ್ತವಾಗುವುದು. ಉಳಿದವರ ಯೋಚನೆ ಆಮೇಲೆ. ಮೊದಲು ನಿನ್ನ ಊಟದ ಯೋಚನೆ ನೋಡಮ್ಮ" ಎಂದ.

"ಇನ್ನು ಅಡಿಗೆ ಸಂಜೆಗೆ. ಮಗೂ, ನಾನು ಹುಡುಗಾಟಿಕೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಬಹಳ ದಿನ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಆ ಹುಚ್ಚನಲ್ಲಿ ಧನಬಲವೂ ಇಲ್ಲ; ಜನಬಲವೂ ಇಲ್ಲ. ನಾವೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒದಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಹುಡಿಗೆಯ ತಾಯಿಯಂತೂ ಮಹಾ ಹಟವಾದಿ. ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಬೇಗ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾನು ಬಿಡುವವಳೇ ?........ಅಗೋ, ಅವನೂ ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟ ನೋಡು. ನಿನಗೆ ನೂರು ವರ್ಷ ಆಯುಷ್ಯ. ಈಗ ನಿನ್ನ ವಿಷಯವೇ ನಡೆದಿತ್ತು. ಬಾ, ಕುಳಿತುಕೊ. ಇಂಥ ಅಡ್ಡಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಬಂದೆ ?"

ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತು ಅವಲ್ಲ

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುತ್ತಲೇ ಸಿಕ್ಕ ಈ ಬಗೆಯ ಆದರದಿಂದ ಕುಂಜ-ನಾಥನಿಗೆ ಮೊದಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸಿತು. ಬಳಿಕ ದಿಙ್ಮೂಢನಾಗಿ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಕುಳಿತ.

ವೃಂದಾವನ ಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದ ನುಡಿದ—"ಏನು ಕುಂಜಣ್ಣ, ನಿನಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು ? ಒಂದೇ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆಯುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲವೆ ನಿನಗೆ ? ನಾಳೆ ಮುಂಜಾನೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಏನು ತೊಂದರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು ? "

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಯೂ ನಸುನಕ್ಕಳು. ಆದರೆ ಕುಂಜನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಅವರ ಮಾತುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹುಬ್ಬುಗಂಟಿಕ್ಕಿ "ಅಬ್ಬ ! ಇವಳೇನು ತಂಗಿಯೊ ಅಥವಾ ಗೂಢಚಾರಳೊ ! " ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನನು ಮುಖ ಹೊರಳಿಸಿ ನಗೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ; ಅವನ ತಾಯಿಯೂ ನಗುವನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು—"ಸೊಸೆ ಏನೋ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ " ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರವೀಯದೆ ಬಹಳ ಗಂಭೀರ ಮುದ್ರೆ ಯಿಂದ "ಎಂತಹ ಮರವೆಯಮ್ಮ ನಿಮ್ಮದು ? ಕುಸುಮೆಯ ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಏನು ಗತಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಗೊತ್ತೆ ? " ಎಂದ.

ತಾಯಿಗೆ ಅವನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ವೃಂದಾವನನು "ಕುಂಜಣ್ಣ, ಹೇಳು ವುದನ್ನು ಬೇಗ ಹೇಳಿ ಬಿಡಬಾರದೆ ? " ಎಂದ.

ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಇಚ್ಛೆ ಕುಂಜನಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ವೃಂದಾವನನ ಮಾತಿನ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಡದೆ "ಮೊದಲು ತಿನ್ನಲು ಏನು ಕೊಡುವಿರಿ ಹೇಳಿರಮ್ಮ ? ನಾನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಆಮೇಲೆ ಹೇಳುವೆ ? " ಎಂದ. ಅವಳು ನಗುತ್ತ "ಏನಪ್ಪಾ ಹಾಗೆಂದರೆ, ಈ ಮನೆಯೆ ನಿನ್ನದು ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಏನು ಕೊಡಲಿ ? " ಎಂದಳು.

"ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ಆಮೇಲೆ ನೋಡೋಣ. ನಿಮ್ಮ ಯಾವ ಸಾಮಾನು ಕಳೆದು ಹೋಗಿದೆ ಮೊದಲು ಹೇಳಿ."

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಗಾಬರಿಯಾದಳು. ಅವಳು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆದು

ಸಂದಿಗ್ಧಭಾವದಿಂದ “ ನನ್ನ ಯಾವ ಸಾಮಾನೂ ಕಳೆದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ! ” ಎಂದಳು.

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂಜ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಕ್ಕ. ಆ ಮೇಲೆ ಅವನು ತನ್ನ ಸೆಲ್ಲೆಯ ಚುಂಗಿನೊಳಗಿಂದ ಬಂಗಾರದ ಎರಡು ಬಳೆಗಳನ್ನು ಹೊರದೆಗೆದು “ ಹಾಗಾದರೆ ಇವು ನಿಮ್ಮವಲ್ಲವೆ ? ” ಎಂದು ಬಳಿಕ ತಾನೇ ಅತ್ಯಂತ ಹಿಗ್ಗಿನಿಂದ ನಗತೊಡಗಿದ.

ನಿನ್ನೆ ಇದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಆಶೀರ್ವಾದದೊಂದಿಗೆ ಸೊಸೆಯ ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸಿದ ಬಳೆಗಳು ಇವು. ಇಂದು ಅವೇ ಬಳೆಗಳನ್ನು ಅದೇ ಆಶೀರ್ವಾದದೊಂದಿಗೆ ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಅರಿಯದ ಅಣ್ಣನ ಕೂಡ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾಳೆ !

ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ಕುಂಜನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕಡೆ ಮೋರೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂಜಿದ. ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹನಿ ರಕ್ತವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ಆ ಮ್ಲಾನವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಮುಖ ಶವ-ಮುಖದಂತೆ ಬಿಳುಪೇರಿದ ಹಾಗೆ ತೋರಿತು. ಇತ್ತ ವೃಂದಾವನನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೊ ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೆ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಯಿಯ ಹತ್ತರ ಬಂದು ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜ ಶಾಂತಭಾವದಿಂದ “ ಅಮ್ಮಾ, ಇದು ನಮ್ಮ ಸೌಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ. ಪರಮಾತ್ಮ ನಮ್ಮ ಒಡವೆ ನಮಗೇ ಮರಳಿ ಕಳುಹಿದ್ದಾನೆ. ಇವು ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಬಳೆಗಳಮ್ಮಾ, ಇವನ್ನು ತೊಡುವಂಥ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಅವಳಿಗಿದೆಯೆ ? ” ಎಂದು ನುಡಿದ.

ಬಳಿಕ ಅವನು ಕುಂಜನಿಗೆ, “ ನಡೆಯಣ್ಣಾ, ನಾವು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ ” ಎಂದು ಕುಂಜನ ಕೈಹಿಡಿದು ಎಳೆಯುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ.

ಕುಂಜ ತೀರ ಸರಳ ಮನುಷ್ಯ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಆನಂದದಿಂದ ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ದೂರ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದ.

ಇಂದು ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಕುಸುಮೆ ಮ್ಲಾನಮುಖದಿಂದ ಆ ಬಳೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಶುಷ್ಕವಾದ ಮೃದು ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು—“ ನಿನ್ನೆ ಅವರು ಇವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮರೆತು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ನೀನು ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ

ಇವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಬರಬೇಕು. ” ಕುಂಜನಿಗೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಸಪ್ಪೆಮೋರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಕುಂಜನಿಗೆ ಕೊಂಕು ನುಡಿ, ಧೂರ್ತತನಗಳು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ತನ್ನ ತಂಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದಾಗಲಿ; ಮನುಷ್ಯನು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಒಡವೆಯನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲ, ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಅದನ್ನು ಎರಡನೆಯವನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪದಿರಬಲ್ಲ. ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ಮರಳಿ ಕಳಿಸಬಲ್ಲ ಎಂದಾಗಲಿ; ಕುಂಜನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಳೆಯುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೆ ಇದೇ ಯೋಚನೆ– ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ವಸ್ತು ದೊರಕಿದರೆ ಅವರೆಷ್ಟು ಹಿಗ್ಗಬಹುದು ? ನನ್ನನ್ನೆಷ್ಟು ಹರಸಬಹುದು ? ಇತ್ಯಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಆದರೆ ಹಾಗೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಆದುದು ಒಳಿತೊ ಕೆಡಕೊ ಎಂಬುದೂ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೂ ಅವನಿಗೆ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಯಿಂದ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು, ಒಂದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಯಾವುದೂ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ವ್ಯಸ್ತ ವಾಯಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ಕೈಹಿಡಿದು ಹೊರಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದುದ್ದರಿಂದ ಕುಂಜನಾಥನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಹೋದಂತಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಯಿತು; ಅವನು ನಾಚಿಕೆ, ದುಃಖ ಇವುಗಳಿಂದ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟ. ವೃಂದಾವನನೂ ಬಳಿಯಲ್ಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರೂ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಒಂದೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ ಅವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಮಾನದ ಬೆಂಕಿ ದಗದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು, ಆ ಅಪಮಾನ ತನ್ನದಲ್ಲ, ತನ್ನ ತಾಯಿಯದು.

ತನ್ನ ಒಳಿತು–ಕೆಡಕಿನ, ಮಾನ–ಅಪಮಾನದ ಯಾವ ವಿಚಾರವೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮೃತ್ಯುವಿನ ಯಾತನೆ, ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಯಾತನೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕೇವಲ ತಾನೇ ತಾನಾಗುವಂತೆ, ಅಪಮಾನದಿಂದ ಕಳೆಗುಂದಿದ ತಾಯಿಯ ಮುಖಸ್ಮೃತಿ ಅವನ ಸಾರಾಸಾರ ವಿಚಾರವನ್ನು ನುಂಗಿ, ಉದ್ದೀಪ್ತವಾದ ಭೀಷಣ ಜ್ವಾಲೆಯ ಒಂದು ಕುಡಿಯಾಗಿ ಉರಿಯತೊಡಗಿತು.

ಸಂಜೆಯ ಮಬ್ಬುಗತ್ತಲು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ದಟ್ಟವಾಯಿತು. ಕುಂಜನಾಥ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ " ಒಳ್ಳೇದು ವೃಂದಾವನ, ಇನ್ನು ನಾನು ಹೊರಡುವೆ" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನ ಮುಂದುಗಾಣದೆ "ಆಗಲಿ ಹೋಗು; ಆದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಬರದಿರಬೇಡ " ಎಂದು ನುಡಿದ.

ಕುಂಜ ಹೊರಟು ಹೋದ. ವೃಂದಾವನ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು " ತಾಯಿಯ ಆಸೆ-ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಭವಿಷ್ಯಜೀವನದ ಕಲ್ಪನೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣ-ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣುಗೂಡಿ ಹೋದವಲ್ಲ ! ಇನ್ನು ನಾನು ಅವಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಲಿ ? ಎಂತಹ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸಂತೈಸಲಿ ? " ಎಂದು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದ

ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಪಹಾಸವೇನೆಂದರೆ, ಉ ಪ ವಾ ಸಿ ನಿ ಯೂ ಶಾಂತಳೂ ಸನ್ಯಾಸಿನಿಯೂ ಆದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಎಲ್ಲ ಆಸೆ–ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡಿ, ಅವಳ ಎದೆಗೆ ಕಲ್ಲೆಸೆದವಳು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೆ; ಅವಳನ್ನೇ ತಾನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು !

೫

ಒಂದೇ ದಿನದ ಬಳಕೆಯಿಂದ ತಾನು ತನ್ನ ಅತ್ತೆಯನ್ನೂ ಗಂಡನನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡಂತೆಯೆ ಅವರೂ ತನ್ನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡರೆಂಬುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲವರೊಡನೆ ತಾನು ಹಗಲೆಲ್ಲ ತೊಡಕು ತೊಡಕಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಪೇಚಿನಲ್ಲಿ ಕೆಡವಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಸಂತುಷ್ಟಿಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಪರಿ ಆಡಾಡುತ್ತ, ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಹರಿಯಬಾರದ ಸ್ನೇಹಬಂಧನದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಳೆಂಬ ಮಾತು ಕುಸುಮೆಗೆ ಆಗ ಗೊತ್ತೇ ಆಗಿದ್ದಿಲ್ಲ.

ಅದೇ ಬಂಧನವನ್ನು ಇಂದು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಹರಿದು ಕುಸುಮೆ ಚಿನ್ನದ ಬಳೆಗಳನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕಳಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಅವಳಿಗೆ ಬಹಳ ಕಸಿವಿಸಿ

ಯಾಯಿತು. ಏನೂ ಅರಿಯದ ಅವಳ ಅಣ್ಣ ಬಳಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಆನಂದದಿಂದ ಹೊರಟ. ಅವಳು ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಳತೊಡಗಿದಳು. "ನನ್ನ ಈ ಕಠೋರ ನಡತೆಯಿಂದ ಅವರಿಗೆಷ್ಟು ಮರ್ಮವೇದನೆಯಾಗಬಹುದು? ಅವರು ನನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಏನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರು?" ಎಂಬ ಚಿತ್ರ ಅವಳ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಯಿತು.

ಕತ್ತಲಾಗಿ ಅದೆಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಕುಂಜ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕತ್ತಲನ್ನು ಕಂಡು ಅವನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕೇಳಿದ—"ಕುಸುಮಾ, ದೀಪ ಹಚ್ಚಿಲ್ಲವೆ?"

ಕುಸುಮೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯಸ್ತಳೂ ಲಜ್ಜಿತಳೂ ಆಗಿ ಎದ್ದುನಿಂತು "ಈಗ ಹಚ್ಚುವೆ ಅಣ್ಣ. ನೀನು ಯಾವಾಗ ಬಂದೆ?" ಎಂದಳು.

"ಈಗ ಮಾತ್ರ ಬಂದೆ" ಎಂದು ಕುಂಜನಾಥ ಚಿಲುಮೆ ತಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ತುಂಬತೊಡಗಿದ. ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಅವಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾಯಿತು. ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿದಳು— ಕುಂಜ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದ.

ದಿನದಂತೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿ ಕುಸುಮೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋಗಿ ಕೂತಳು. ಕುಂಜ ಗಂಭೀರನಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದ. ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯ ಮಾತಾಡುವವನು ಇಂದು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಸಂದೇಹವಾಯಿತು.

ನಡೆಯಬಾರದ ಸಂಗತಿಯೇನೊ ನಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಅವಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಳು. ಮತ್ತು ಅದಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲೂ ಅವಳು ಬಹಳ ಆತುರಳಾದಳು. ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಅಪಮಾನವಾಗಿರಬೇಕು. ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಅಪಮಾನಗಳಂತೂ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ತಿಳಿದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಡುವವನಲ್ಲ ಎಂದೂ ಅವಳು ಯೋಚಿಸಿದಳು.

ಊಟವಾದ ಮೇಲೂ ಕುಂಜ ಸುಮ್ಮನೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕುಸುಮೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಕೋಮಲ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ "ಅಣ್ಣ,

ಆ ಬಳೆ ಯಾರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದೆ ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಕುಂಜ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ " ಬೇರೆ ಯಾರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿ ? ಅತ್ತೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದೆ " ಎಂದ.

" ಅವರೇನೆಂದರು ? "

" ಏನೂ ಇಲ್ಲ " ಎಂದು ಕುಂಜ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟ. ಮರು ದಿನ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಡುವಾಗ ಕುಂಜನೇ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಕರೆದು— " ತಂಗಿ, ನಿನ್ನ ಅತ್ತೆಗೆ ಏನಾಗಿದೆಯೊ ಏನೊ! ಇಂಥ ಅಮೂಲ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಅವಳು ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವೃಂದಾವನ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯ; ಅವನು ಸಂತೋಷದಿಂದ " ಅಮ್ಮಾ, ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು. ನಿನ್ನ ಬಳೆಯನ್ನು ತೊಡುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಿಗದು ! ನಮ್ಮ ಒಡವೆಯನ್ನು ದೇವರು ನಮಗೇ ತಿರುಗಿ ಕಳುಹಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ " ಎಂದ. ಹೀಗೆಂದರೇನು ತಂಗಿ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಕುಸುಮೆಯ ಚೆಂಬಣ್ಣ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟಿತು. ಅವಳು ಜೋರಾಗಿ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ, " ಇಲ್ಲ, ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಮಾತು ಅವರೇ ಹೇಳಿದರೇ ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

" ಹೌದು, ಅವನೇ ಹೇಳಿದ. ತಾಯಿ ಒಂದು ತುಟಿ ಎರಡು ಮಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅವಳು ಮುಂಜಾನೆ ಎಲ್ಲಿಗೊ ಹೋಗಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವಳ ಊಟವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಸ್ನಾನವೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ನೋಟದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದಳು. ನಾನು ಅವಳಿಗೆ ಏನು ಕೊಟ್ಟೆ, ಏನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂಬೂದೂ ಗೊತ್ತಾದಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ " ಎಂದು ಕುಂಜ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಗುಣುಗುಟ್ಟುತ್ತ ಗಂಟನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟ.

ಮೂರು–ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಾದುವು. ಅಡಿಗೆ ಸರಿಯಾಗದಿದ್ದುದರಿಂದ ಕುಂಜ ಮುಖವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಗಂಟುಹಾಕಿದ್ದ. ಇಂದು ಅವನು ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜಗಳವಾಯಿತು.

ಕುಂಜ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮೂಲೆಗೆ ಸರಿಸಿ " ಅನ್ನ

ಅಂಗಾರವಾದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯಾದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ತೀಚೆ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೇನಾಗಿದೆ ಕುಸುಮಾ ? " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆಯೂ ಕೋಪದಿಂದ "ನಾನು ಕೊಂಡುತಂದ ತೊತ್ತಲ್ಲ. ರುಚಿಯಾಗಿ ಯಾರು ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವರೊ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಬೇಕಾದರೆ " ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅವನು ಅಂಜದೆ ಬಾಗಿಲು ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋರಿಸುತ್ತ— "ಮೊದಲು ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗು ಆಮೇಲೆ ನೋಡು, ತರುವೆನೋ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದುನ್ನು" ಎಂದು ನುಡಿದವನೇ ಗಂಟು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟನು.

ಅಣ್ಣನನ್ನು ಬಾಡಾಲ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ಕುಸುಮೆಗೆ ಮನದಣಿ ಅಳಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತ್ತು. ಆ ಸುಯೋಗ ಇಂದು ಅವಳು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.

ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಬಡಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ ಹಾಗೆಯೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು; ಮುಂಬಾಗಿಲೂ ಹಾಗೆಯೆ ತೆರೆದಿದ್ದಿತು. ಕುಸುಮೆ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ತಲೆಯೊರಗಿಸಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಸತ್ತಾಗ ಅಳುವಂತೆ ಮನದಣಿ ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

ಆಗ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಗಂಟೆ. ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಅತ್ತಬಳಿಕ ಅವಳು ದಣಿದು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಮಲಗಿದ್ದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ವೃಂದಾ-ವನ "ಕುಂಜಣ್ಣ, ಕುಂಜಣ್ಣ" ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಿರುವುದು ಕೇಳಿಸಿತು. ಅವನ ಕೈ-ಬೆರಳು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಆರೇಳು ವರ್ಷದ ಮೈದುಂಬಿದ ಸುಂದರ ಬಾಲಕನೊಬ್ಬ ನಿಂತಿದ್ದ. ಕುಸುಮೆ ಗಾಬರಿಯಿಂದ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಸೆರಗನ್ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಕಿಡಿಕೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತಳು. ಕಿಡಿಕಿಯ ಕಿಂಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಆ ಸುಂದರ ಬಾಲಕನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅವಳು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಮರೆತಳು.

ಆ ಮಗು ತನ್ನ ಗಂಡನದೆಂಬುದು ಅವಳಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ತಿಳಿಯಿತು. ಆ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೆ ಅವಳ ಕಣ್ಣು ಒದ್ದೆಯಾದುವು.

ಆ ಮಗುವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೈ ಸಾವಿರ ಕೈಗಳಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವವೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವಳಿಗೆ ಭಾಸವಾಗತೊಡಗಿತು.

ಆದರೆ ಅತ್ತ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೂ ಅವಳಿಂದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಗುವನ್ನು ಕೂಗಿ ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮಗುವನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ ಕಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಯಂತೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರ ಸುಳಿವೂ ಇಲ್ಲ-ದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ವೃಂದಾವನ ಕೊಂಚ ಆಚ್ಚರಿಗೊಂಡ.

ಈ ಊರಿಗೆ ವೃಂದಾವನ ಇಂದು ಮುಂಜಾನೆಯೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಈಗ ತನ್ನ ಕೆಲಸ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಊರಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದಾಗ ಕುಂಜನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲಿರಬಹುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಗಾಡಿಯಿಂದಿಳಿದು ಮನೆಯ ಅಂಗಳದೊಳಗೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಕುಂಜ ನೊಡನೆ ಅಗತ್ಯದ ಕೆಲಸವಿದ್ದಿತು ಅವನಿಗೆ. ಊರಿನಿಂದ ವೃಂದಾವನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಅವನ ಮಗ ಚರಣನೂ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅವ ನನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ.

ವೃಂದಾವನನು ತಿರಿಗಿ "ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೇ?" ಎಂದು ಕೂಗಿದ. ಇದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಚರಣನೆಂದ— "ಅಪ್ಪಾ, ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ನೀರು ಬೇಕು."

ವೃಂದಾವನ ಮಗುವನ್ನು ಗದ್ದರಿಸುತ್ತ— "ಅದೆಂತಹ ಬಾಯಾರಿಕೆಯೋ ಈಗ ? ಬೇಕಾದರೆ ನದಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುವೆಯಂತೆ" ಎಂದ.

ಪಾಪ, ಹುಡುಗ ಮೋರೆ ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದ.

ಅಂದು ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಕುಸುಮೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವೃಂದಾವನನ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳು; ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಿಸ್ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಆಡಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಇಂದು ಅವಳು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಪರವಶಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.

ಬಾಲಕ ಚರಣನು ನೀರು ಕೇಳದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಇಂದು ಹೊರ–ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೊದ-ಮೊದಲು ಅವಳಿಗೆ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸಿತು. ಆದರೂ ಅವಳು ಜಮಾಖಾನೆಯನ್ನು ತಂದು ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದಳು ; ವೃಂದಾವನನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಚರಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಾಗೆಯೆ ಮಾತಾಡದೆ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳು.

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಈಗ ಸಂಕೇತದ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಚರಣನು ತೀರ ಅಪರಿಚಿತಳ ಕೂಡ ಹೇಗೆ ಹೋದನೆಂಬುದೇ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಮಗನ ಸ್ವಭಾವ ತಂದೆಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತು.

ಇತ್ತ ಚರಣನಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವುದು ತಿಳಿಯದಾಯಿತು. ತನ್ನ ತಂದೆ ಇದೇ ಈಗ ಬೆದರಿಸಿದ್ದ. ಈಗ ಅಪರಿಚಿತ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದು ತನ್ನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದುದು ಅವನಿಗೆ ಬಹು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ತೋರಿತು. ಹೀಗೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಅನುಭವ ಅವನಿಗೆ ಈ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲೇ ಹೊಸದು.

ಕುಸುಮೆ ಚರಣನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ತಿನ್ನಲು ಮೊದಲು ಬತ್ತಾಸು ಕೊಟ್ಟಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಒಂದೇ ಸವನೆ ನೋಡಿದ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸೆಳೆದಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

ಚರಣನು ತನ್ನನ್ನು ಈ ಬಾಹು-ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತಿದ್ದಾಗ ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು— " ಏಕೆ ಮಗೂ, ನಾನು ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯಲ್ಲವೆ ? " ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಮಕ್ಕಳೆಂದರೆ ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೂ ಹುಚ್ಚು. ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಮಗುವನ್ನು ಅವಳು ಬೇಗನೆ ಬಿಡುತ್ತಲೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವಳ ಹೃದಯ ದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆಯ ಬಿರುಗಾಳಿ ಇಂದಿನಷ್ಟು ಎಂದೂ ಎದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಎದೆ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಹಾತೊರೆಯ ತೊಡಗಿತು. ಈ ಸುಂದರ ಸುದೃಢ ಬಾಲಕ ತನ್ನವನಾಗಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಏಕಾಗಲಿಲ್ಲ? ಇದಕ್ಕೆ ಯಾರು ಅಡ್ಡಬಂದರು ? ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಂತಾನವಂಚಿತಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗಿದೆ ? ಅವಳ ವಂಚಿತ ತೃಷಿತ ಮಾತೃಹೃದಯಕ್ಕೆ ಚರಣನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಷ್ಟೂ ಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪುತ್ರಧನವನ್ನು ಯಾರೋ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ, ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕಸಿದು ಕೊಂಡಿರುವರೆಂದು ಕುಸುಮೆಗೆ ಭಾಸವಾಗತೊಡಗಿತು.

ಆದರೆ ಚರಣನಿಗೆ ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಆಗುವುದೆಂದು ಮೊದಲೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ನದಿಗೆ ಹೋಗಿಯೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಈ ಅಸಹ್ಯ ಪೀಡನೆಗಿಂತ ಬಾಯಾರಿಕೆಯ ಕಾಟವೇ ಹೆಚ್ಚು ಸಹ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೊ ಏನೊ ? ಆಗ ಅವನು— " ಬಿಡು ನನ್ನನ್ನು " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅವನ ಮುಖವನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ—
" ಒಮ್ಮೆ ಅಮ್ಮಾ ಎನ್ನು ಮಗು, ಎಂದರೆ ಬಿಡುವೆ " ಎಂದಳು.

ಚರಣ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ " ಇಲ್ಲ, ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲ " ಎಂದ.

" ಹಾಗಾದರೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ನೋಡು " ಎಂದು ಕುಸುಮೆ ಅವನನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು. ಆಮೇಲೆ ಅವನ ಮುಖವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು-ಬಿಡದೆ ಮುದ್ದಿಡುತ್ತ " ಅಮ್ಮಾ ಎನ್ನದಿದ್ದರೆ ಬಿಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ " ಎಂದಳು.

ಚರಣನು ಅಳುದನಿಯಲ್ಲಿ " ಅಮ್ಮಾ " ಎಂದನು.

ಈಗಂತೂ ಚರಣನನ್ನು ಬಿಡುವುದೆಂದರೆ ಅವಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗ ಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಎದೆಗಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

ಹೊತ್ತು ಮಿತಿಮೀರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹೊರಗಿನಿಂದ ವೃಂದಾವನ " ಏನಪ್ಪಾ ಚರಣ, ಇನ್ನೂ ನೀರು ಕುಡಿಯುವದು ಮುಗಿದಿಲ್ಲವೆ? " ಎಂದ.

ಚರಣನು ಅಳುತ್ತ " ಈಕೆ ಬಿಡುವುದು ಇಲ್ಲ " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಕಣ್ಣೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಕುಗ್ಗಿದ ದನಿಯಲ್ಲಿ " ಇಂದು ಚರಣ ನನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರಲಿ " ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಬಾಗಿಲಹತ್ತಿರ ಬಂದು " ಅವನು ಇರುವನೆ ? ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅವನ ಊಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಮ್ಮನಿಗೂ ಅವನ ಹಂಬಲ " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆಯೂ ಹಾಗೆಯೇ " ಇರದೆ ಏನು ? ಇಂದು ನನಗೂ ಬೇಸರ ವಾಗಿದೆ " ಎಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು.

" ಯಾಕೆ ? ಏನಾಗಿದೆ? "

ಕುಸುಮೆ ಏನೂ ಉತ್ತರವೀಯಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ " ಬಂಡಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕಳಿಸಿ ಬಿಡಿರಿ. ಹೊತ್ತಾಗಿದೆ. ನಾನು ಚರಣನನ್ನು ನದಿಗೆ ಕರೆ-ದೊಯ್ದು ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವೆ " ಎಂದಳು.

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿ ಉತ್ತರದ ದಾರಿನೋಡದೆ ಚರಣನನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಎಣ್ಣೆ ಪಂಚೆಗಳೊಂದಿಗೆ ನದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟೇಬಿಟ್ಟಳು.

ಮನೆಯ ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ನದಿಯಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ-ದೊಡನೆಯೆ ಚರಣನ ಮನಸ್ಸು ಹಿಗ್ಗಿತು. ಅವನ ಊರಿನಲ್ಲಿ ನದಿಯಿಲ್ಲ; ಚಿಕ್ಕ ಕೆರೆಯಿದೆ. ಆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಯಾರೂ ಇಳಿಯಗೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇಂದಿನಂತಹ ಭಾಗ್ಯ ಈ ಮೊದಲು ಎಂದೂ ದೊರೆ ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಘಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಏನೂ ಹಟಮಾಡದೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊಳಕಾಲುವರೆಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾರಿದ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲ್ಲಾಟವಾಡಿ ಕುಸುಮೆಯ ಬಗಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದುಕುಳಿತಾಗ ತಾಯಿ ಮಗುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಬಗೆಯ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸ್ನೇಹ ರೂಪುಗೊಂಡಿದ್ದಿತು.

ಕುಸುಮೆ ವೃಂದಾವನನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಮಗುವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಸೆರಗು ಹಣೆಯ ಅಂಚನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮುಂಚೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದವಳ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಈಗ ದುಗುಡದ ಗುರುತು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅವಳ ಸುಂದರವಾದ ತುಟಿಗಳು ಇದೀಗ ಅರಳಿದ ಗುಲಾಬಿ ಹೂವಿನಂತೆ ನಸು–ನಗೆಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವಳ ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸಂಕೋಚವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಸಹಜಭಾವದಿಂದ— " ಸರಿ, ನೀವಿನ್ನು ನದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ " ಎಂದಳು.

" ಆಮೇಲೆ ? "

" ಊಟ. "

" ಮುಂದೆ ? "

" ವಿಶ್ರಾಂತಿ. "

" ಅನಂತರ ? "

" ಹೋಗಿರಿ, ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿರಿ ಪಂಚೆ; ತಡಮಾಡ ಬೇಡಿರಿ " ಎಂದು ಕುಸುಮೆ ನಗುತ್ತ ವೃಂದಾವನನ ಮೇಲೆ ಪಂಚೆಯ ನ್ನೆಸೆದಳು

ವೃಂದಾವನ ಅಂಗವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮುಖ ತಿರುಗಿಸುತ್ತ ಒಂದು ನೀಳವಾದ ಉಸಿರೆಳೆದು– " ನನ್ನ ಮಾತಿರಲಿ. ಚರಣನಿಗೆ ಉಣಿಸಿ ಬಿಡು. ತಡಮಾಡಬೇಡ. ನಾನು ತಿರಿಗಿ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕು! " ಎಂದ.

"ಅದೇಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ? ಬಂಡಿ ತಿರುಗಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಅತ್ತೆ ಯವರಿಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಆಗುವುದು. "

" ಅದಕ್ಕೇ ಬಂಡಿ ಕಳಿಸದಿದ್ದುದು. ಅದು ಊರ ಹೊರಗೆ ಮರದಡಿ

ಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ”

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಸುಮೆಯ ಅರಳಿದ ಮುಖ ಬಾಡಿತು. ಆಗ ಅವಳು ಮುಖವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲೆಕ್ಕೆತ್ತಿ— “ ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳದೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ನೀವು ಬರಬಾರದಾಗಿತ್ತು ” ಎಂದಳು.

ನಿಗೂಢ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕುಸುಮೆಯ ಸ್ವರವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ವೃಂದಾವನ ನಕ್ಕ; ಆದರೆ ಆ ನಗೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದವಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಳಿಕ ಸಹಜವಾದ ದನಿಯಿಂದ “ ಕುಸುಮಾ, ನಾನು ತಾಯಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಈ ಮನೆಗಷ್ಟೇ ಏಕೆ, ಈ ಊರಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮನೆಗೂ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ; ಇರಲಿಬಿಡು. ಹಿಂದಿನಮಾತು ಕೆದರುವುದರಿಂದ ನನಗೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ, ನಿನಗೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಹೋಗು, ತಡಮಾಡಬೇಡ. ಮಗುವಿಗೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಉಣಿಸಿಬಿಡು ” ಎಂದು ಪುನಃ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ.

ಕುಸುಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಮಗುವನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು.

ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ತಂದೆ ಮತ್ತು ಮಗು ಇಬ್ಬರೂ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚರಣ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ– “ ಅಪ್ಪಾ, ಅಮ್ಮ ಹೀಗೇಕೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು ? ”

ವೃಂದಾವನ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು, “ ಏನಪ್ಪಾ, ಆಕೆ ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳಿದರು ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಚರಣ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನೇ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತ “ ಆಕೆಯಂತೂ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಹೌದೇ ಹೌದು ಅಲ್ಲವೇನು ? ” ಎಂದು ನುಡಿದ.

ವೃಂದಾವನ ಈ ಮಾತಿಗುತ್ತರವೀಯದೆ “ ನೀನು ಆಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಇರಬಲ್ಲೆಯಾ ? ” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ.

ಚರಣ ಆನಂದದಿಂದ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ “ ಓಹೋ ” ಎಂದ.

“ ಸರಿ ” ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಒರಗಿಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ತಪ್ತವಾದ ಶುಭ್ರ ಆಕಾಶವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ.

ಮರುದಿನ ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆ ನೀರು ತರಲು ಹೊರಟಾಗ, ೧೨–೧೩ ವರ್ಷದ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನು ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಬಂದು “ ಕುಂಜ

ಬೈರಾಗಿಯ ಮನೆಯೆಲ್ಲಿದೆಯೆಮ್ಮಾ ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

“ ಯಾಕೆ ? ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೆ? ಏನು ಬೇಕಾಗಿದೆ ” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು ಕುಸುಮಾ.

“ ನಾನು ಬಾಡಾಲಿನಿಂದ ಬಂದೆ. ಕುಂಜ ಬೈರಾಗಿಯರ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಈ ಕಾಗದ ಕೊಟ್ಟು ಬರಲು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ” ಎಂದು ಆ ಹುಡುಗ ತನ್ನ ಸೆಲ್ಲೆಯ ಚುಂಗಿನೊಳಗಿಂದ ಪತ್ರ ಹೊರದೆಗೆದು ಕುಸುಮೆಯ ಕೈಗಿತ್ತನು. ಕುಸುಮೆಯ ನೆತ್ತರು ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹೆಸರೇ ಇತ್ತು. ತೆರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಪತ್ರ–ಅದೂ ವೃಂದಾವನನದು.

ಕಾಗದವನ್ನೋದಲು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಹುಡುಗನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು, “ ಪಂಡಿತರೆಂದರೆ ಯಾರು ? ಈ ಕಾಗದ ಯಾರು ಕೊಟ್ಟರು ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಹುಡುಗ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ “ ಪಂಡಿತರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ” ಎಂದನು.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಸಾಲೆಯ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಗೊತ್ತಾಗದಂತಾಯಿತು ಅವಳು “ ನಿನಗೆ ಚರಣನ ತಂದೆಯವರು ಗೊತ್ತೇ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

“ ಗೊತ್ತು. ಅವರೇ ನಮ್ಮ ಪಂಡಿತರು. ”

“ ಅವರು ನಿಮಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಾರೆಯೆ ? ”

“ ಹೌದು, ನನಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ಅಲ್ಲ; ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ”

ಕುಸುಮೆ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಈ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು. ಪಾಠಶಾಲೆ ಪಂಡಿತರ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದಳು. ಹುಡುಗರು ಶುಲ್ಕ ಕೊಡಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ; ಹಗಲು ಬಿಡುವು ದೊರೆಯದ ಮಕ್ಕಳು ರಾತ್ರಿ ಓದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ; ದೇವರ ಪೂಜೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸಾದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೆಗೆಯುತ್ತ ಕೆಲೆಯುತ್ತ ಮನೆಗೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ದೊಡ್ಡವರಾದ ಇಬ್ಬರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಷು ಕಲಿಯುತ್ತಾರೆ; ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯ

ಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು. ಹುಡುಗನನ್ನು ಬೆಂಡು ಬೆತ್ತಾಸು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿ, ಕುಸುಮೆ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದತೊಡಗಿದಳು.

ಆದರೆ ಕುಸುಮೆಯ ಹೊಂಗನಸು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಂಗವಾಯಿತು. ಪತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದುದು ತನಗೇ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸಂಬೋಧನೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಸ್ನೇಹದ ಒಂದು ಸೊಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ; ಆಶೀರ್ವಾದದ ಮಾತಂತೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇದೇ ಅವನ ಮೊದಲನೆಯ ಪತ್ರ! ತನಗೆ ಇದುವರೆಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಪತ್ರ ಬಾರದಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಗೆಳತಿಯರಿಗೆ ಬಂದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಆಕೆ ನೋಡಿದ್ದಳು. ಆ ಪತ್ರಗಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಅದೆಷ್ಟೊ ಅಂತರ ! ಇದರಲ್ಲಿರವುದು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯುವರೆಗೆ ಕೆಲಸದ ಮಾತುಗಳೆ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಾತು ಕುಂಜನಾಥನ ಮದುವೆಯದು. ಇದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೆ ನಿನ್ನೆ ವೃಂದಾವನ ಬಂದುದು. ತನ್ನ ತಾಯಿ ಕುಂಜನಾಥನ ಮದುವೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾಳೆ; ವೆಚ್ಚದ ಎಲ್ಲ ಭಾರವನ್ನೂ ತಾನೇ ಹೊರಲು ಸಿದ್ಧಳು. ಈ ಮದುವೆ ಸರ್ವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಬೇಗ ಆಗುವುದು ಒಳಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಕುಂಜನ ಮತ್ತು ಕುಸುಮೆಯ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಕಷ್ಟಗಳು ಇದರಿಂದ ದೂರಾಗುವವು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿ ಆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿತ್ತು.

ಒಮ್ಮೆ ಅದನ್ನು ಓದಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಓದಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಈ ಸಲ ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ತನ್ನ ಕಣ್ಮುಂದೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಿರುವವೊ ಎಂಬಂತೆ ಅವಳಿಗೆನಿಸಿತು. ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಪತ್ರವನ್ನು ಮಡಿಚಿ, ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದು ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಳು. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಸಂಭವ ಕೂಡ ಕುಸುಮೆಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಆನಂದದ ಒಂದಿಷ್ಟು ಆಭಾಸವನ್ನೂ ಮೂಡಿಸಲಾರದೆ ಹೋಯಿತು.

೬

ಕುಂಜನಾಥನ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಸುಮಾರು ಒಂದು ತಿಂಗಳಾಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ವೃಂದಾವನ ಕುಂಜನ ಮನೆಗೆ ಕಾಲಿಡಲಿಲ್ಲ. ಜ್ವರದ ನೆವವನ್ನು

ಮುಂದೊಡ್ಡಿ ಮದುವೆಗೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ತಾಯಿಯೂ ಮದುವೆಗೆ ಒಂದು ದಿನದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಕುಲದೇವತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರುವುದು ಒಗ್ಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಚರಣನೊಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ಐದಾರು ದಿನ ಇದ್ದ. ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದಂತಹ ತಾಯಿ ದೊರೆತುದರಿಂದಲೊ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಲು ಸಿಕ್ಕುವುದರಿಂದಲೊ, ಅವನು ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ ತಂದೆಯ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಯಿತು. ಅವನು ಹೋದಂದಿನಿಂದ ಕುಸುಮೆಗೆ ಜೀವನವೇ ಭಾರವಾಯಿತು.

ಮುಂದೆ ಏನಾಗಬಹುದೆಂದು, ಅಣ್ಣನ ಮದುವೆಯ ಮೊದಲೇ ಅವಳು ಯೋಚಿಸಿದ್ದಳೊ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನಡೆಯುತೊಡಗಿತು. ಅಣ್ಣನ ಸ್ವಭಾವ ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಅತ್ತೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ, ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಇಲ್ಲಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕುಂಜ ತನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಇರಲು ಬಯಸುವನೆಂಬುದನ್ನು ಅವಳು ಅರಿತಿದ್ದಳು. ಅದರಂತೆಯೆ ಆಯಿತು. ಬಾಸಿಗ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವನಿಗೆ ಒಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ನಲಡಾಂಗೆಯ ಜನರು ಏನೆಂದಾರು ? ಮದುವೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಕೆಲವು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಅದೇ ಹಣದಿಂದ ಅವನು ಕೆಲವು ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ತಂದು, ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಚಪ್ಪರ ಹಾಕಿ, ಒಂದು ಮಣಿಗಾರ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ತೆರೆದನು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಸಿನ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ, ಮೆಟ್ಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಈ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೆ, ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ಹೋಗಿಯೂ ಬಂದ. ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮೊದಲು ಭಯವಿದ್ದಿತು, ಆದರೆ ಈಗ ಹಾಗಿಲ್ಲ. "ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ ಇಲ್ಲ, ಬೇಳೆಯಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮರುಮಾತಾಡದೆ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ; ಇಲ್ಲವೆ ಎತ್ತ ಕಡೆಗೊ ಜಾರಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ; ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಮನೆಗೇ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕುಸುಮೆ ಗಾಬರಿಗೊಂಡಳು. ಅವಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವೂ ವೆಚ್ಚವಾಗುತ್ತ ಬಂತು. ಆದರೂ ಕುಂಜನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಇಡಿಯ ದಿನ

ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಸೇದುತ್ತ ತೂಕಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅಂಗಡಿಗೆ ಬಂದವರನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅತ್ತೆಮನೆಯ ಸಮಾಚಾರ ಬಣ್ಣಿಸುತಿದ್ದ; ಅಲ್ಲಿಯ ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಒಂದು ದಿನ ಕುಂಜ ತನ್ನ ಕಾಲ್ಮರೆಗಳಿಗೆ ಎಣ್ಣೆತಿಕ್ಕಿ ಮಿರುಗುಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಅದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತು, ಕುಸುಮ "ಈ ದಿನ ಮತ್ತೆ ನಲಡಾಂಗೆಗೆ ಹೊರಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ" ಎಂದಳು.

ಅವನು ತನ್ನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿಯೆ ನಿರತನಾಗಿದ್ದು ಬರಿ "ಹೂಂ" ಗುಟ್ಟಿದ.

ಕುಸುಮ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಮಲ ಸ್ವರದಿಂದ "ಅಣ್ಣಾ, ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ನೀನು ಮೊನ್ನೆ ತಾನೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ; ಇಂದು ನನ್ನ ಚರಣನನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಬಾರದೆ? ಬಹಳ ದಿನಗಳಾದವು, ಅವನ ಸುದ್ದಿಯೆ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ಜೀವ ತಳಮಳಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು "ನಿನ್ನ ಜೀವ ಯಾವಾಗಲೂ ತಳಮಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ಇದ್ದಾನೆ."

ಕುಸುಮೆಗೂ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತು. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದು, "ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ಇರಲಿ. ಆದರೂ ನೀನೊಮ್ಮೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಾ. ನಿನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ನಾಳೆ ಹೋಗು" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜ ಕೊಂಚ ರೇಗಿ "ನಾಳೆ ಹೋದರೆ ಹೇಗೆ? ಅಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಮನೆ-ಮಠ, ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿ ನೋಡುವ ಭಾರ ನನ್ನ ಮೇಲೆಯೆ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಇರುವವನು ನಾನೊಬ್ಬ; ಎಲ್ಲಿಗೆಂದು ಹೋಗಲಿ, ಏಷ್ಟೆಂದು ಮಾಡಲಿ?" ಎಂದ.

ಅಣ್ಣನ ಮಾತಿಗೆ ಸಿಟ್ಟುಬಂದಿದ್ದರೂ ಕುಸುಮ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟಳು. ಅವಳು ನಗುತ್ತ ನಗುತ್ತ—"ಇಲ್ಲಣ್ಣಾ, ನೀನೆಲ್ಲ ಸಂಬಾಳಿಸಬಲ್ಲೆ. ನಿನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುವೆ, ಇಂದು ಒಂದು ದಿನ ಹೋಗಿ ಚರಣನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಾ. ಇಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನಿಗಾಗಿ ಇಷ್ಟೇಕೆ ಕಳವಳವೊ ತಿಳಿಯದು."

ಕುಂಜ—"ವೃಂದಾವನ ನನ್ನ ಮದುವೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರದಿರುವಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯನೇನು ಅವನು? ನನ್ನಿಂದಂತೂ ಅವನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಬದಿಗೆ

ಕೋಪದಿಂದ ಸರಿಸುತ್ತ ನುಡಿದ.

ಕುಂಜನ ಒಂದೊಂದು ಮಾತೂ ಕುಸುಮೆಗೆ ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸುತ್ತ ಸಾಗಿದರೂ ಅವಳು ಶಾಂತಚಿತ್ತದಿಂದ— "ಆ ದಿನ ಅವರಿಗೆ ಜ್ವರ ಬಂದಿತ್ತು" ಎಂದಳು.

"ಜ್ವರವೂ ಇಲ್ಲ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಸುಳ್ಳೆಂದು ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆ ನಲಡಾಂಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದೇ ಹೇಳಿದಳು. ಆಕೆ ಹಾಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಮೋಸಹೋಗುವವಳಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದೇ ಅವಳು ದೇಶದೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಳೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇನು ? ಅವನು ಕೃತಘ್ನನೇ ಸರಿ. ಅವನ ಮೋರೆ ನೋಡುವ ಇಚ್ಛೆಯೂ ನನಗಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಕುಂಜನಾಥ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡ.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು. ಅವಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎಂದಳು— "ಅವರು ಕೃತಘ್ನರೆ ! ಸ್ವತಃ ನೀನೆ ಅವರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಬಹಳ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲವೆ ? —ಮನೆಯಿಂದ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಓಡಿಹೋಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಅಂದು ! ಅಣ್ಣಾ, ನೀನು ಹೀಗಾಗುವೆ ಎಂದು ನಾನು ಕನಸು ಮನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಣಿಸಿರಲಿಲ್ಲ."

ಮಾತಿನ ಈ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕುಂಜನಲ್ಲಿ ಏನೂ ಉತ್ತರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೇಳಿಯೂ ಕೇಳದವನಂತೆ ಸುಮ್ಮನಾಗಿಬಿಟ್ಟ.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೂ ಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಮತ್ತೆ— "ಯಾವುದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಆಸ್ತಿ, ಮನೆ-ಮಠ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವೆಯೊ ಅದು ನಿನ್ನ ಮದುವೆಯಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ಯಾರದಾಗುತಿತ್ತು ? ನಿನ್ನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿದವರಾದರೂ ಯಾರು ?" ಎಂದು ನುಡಿದಳು.

"ಯಾರ ಮದುವೆ ಯಾರು ಮಾಡಿಸಬಲ್ಲರು ? ಅತ್ತೆಯೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದಳು— ಅರಳುವ ಹೂವನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ತಡೆಯಬಲ್ಲರೆ ? ಎಂದು. ಮದುವೆಯಾಗುವುದಿದ್ದರೆ ಆಗಿಯೆ ಹೋಗುವುದು."

"ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಆಗಿಹೋಗುವುದೆ ?"

"ಅಹುದು."

ಕುಸುಮೆ ಏನೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೊರಟು

ಹೋದಳು. ನಾಚಿಕೆ, ತಿರಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಅವಳ ಎದೆ ಉರಿಯತೊಡಗಿತು. ಛೀ ! ಛೀ ! ಈ ಮಾತು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಅವರ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ! ಅಣ್ಣ-ತಂಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಪಡಿಯಚ್ಚಿನವರು ಎಂದು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವರು !

ಇಪ್ಪತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮೆಗೆ ಮೆಟ್ಟಿನ ಸದ್ದು ಕೇಳ ಬಂದಿತು. ಆಗ ಅವಳು ಹೊರಗೆ ಬಂದು " ಹಿಂತಿರುಗಿ ಯಾವಾಗ ಬರುವೆ ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

" ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ. "

" ನನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನೇ ಹೀಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ದಿಗಿಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ನಾಚಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ? "

" ಅದೇನು ? ಇಲ್ಲೇನಾದರೂ ಹುಲಿ-ಕರಡಿಗಳಿವೆಯೆ ? ನಾನು ಬೆಳಿಗ್ಗೆಯೆ ಬಂದು ಬಿಡುವೆ " ಎಂದು ಕುಂಜ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟ.

ಕುಸುಮೆ ಒಳಗೆ ಬಂದು ಉರಿಯುವ ಒಲೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಳು.

೭

ದುಷ್ಕರ್ಮಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಟ್ಟು, ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ಎಂತಹ ಮುಖ-ಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವನೊ ಅಂತಹ ಮುಖಮುದ್ರೆ ಯಿಂದ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ " ಅಮ್ಮಾ, ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು, ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆಗೆಲಸದವಳೊಬ್ಬಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡು ತ್ತೇನೆ. ನೀನು ಹೀಗೆ ಮನೆಯ ಎಲ್ಲ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು-ಹೊತ್ತು ಸೊರಗಿ ಸಾಯುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಲಾರೆ " ಎಂದು ನುಡಿದನು.

ದೇವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು ತ್ತಿದ್ದ ತಾಯಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ " ಏನು ? ಏನು ಮಾಡುವೆ ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

" ನಿನಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಕೆಲಸದವಳನ್ನು ತರುವೆ. ಆವಳು ಚರಣನನ್ನು

ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ನಿನ್ನ ಸೇವೆ ಮಾಡುವಳು. ಅವಶ್ಯವೆನಿಸಿದಾಗ ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಅಣಿಮಾಡಿ ಕೊಡುವಳು. ಕರೆತರಲೆ ? " ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ವ್ಯಥಿತ, ಉತ್ಸುಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ.

ತಾಯಿಗೆ ಮಗನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಎಂದರೆ ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಜಾತೀಯಳ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಜಾತಿಯವಳು ದಾಸಿಯಾಗಲಾರಳು. ತಾಯಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಕೇಳಿದಳು " ಇದು ನಿಜವೆ ? "

" ನಿಜವಲ್ಲದೆ ಏನು ? ನಿನ್ನೆದುರಿಗೆ ನಾನು ಸುಳ್ಳಾಡಿರುವೆನೆ ? ನನಗೆ ತಿಳಿಯತೊಡಗಿದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಎಂದಾದರೂ ಸುಳ್ಳಾಡಿದುದನ್ನು ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯಾ ? "

" ಸ್ವಲ್ಪ ಯೋಚಿಸಿ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವೆ ? " ಎಂದು ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ನಸುನಕ್ಕು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಳು.

ವೃಂದಾವನ ತಾಯಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತು " ಇಲ್ಲವಮ್ಮಾ, ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ನಾನು ನಿನಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಿಂದ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದೇ ಈ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ " ಎಂದ.

" ಯೋಚನೆಗೆ ಏಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ? "

" ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆಯಮ್ಮಾ ; ನೀನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದರೆ, ಅದು ನಿನ್ನ ಮಾತಾಗುವುದು; ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಲಾರದು. ನನಗೆ ಒಳಿತು-ಕೆಡುಕಿನ ವಿಷಯಗಳು ಬೇಡ. ನನಗೆ ಬೇಕಾದುದು ನಿನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಮಾತ್ರ. "

ತಾಯಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ವೃಂದಾವನನ ಕಡೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ನೋಡುತ್ತ " ವೃಂದಾವನ, ಒಂದು ದಿನ ನಾನು ನಿನಗೆ ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಅದನ್ನು ಕೇಳಲೇ ಇಲ್ಲ; ಗೊತ್ತೆ ? " ಎಂದಳು.

" ಇದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು. ನಾನು ಈಗ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವುದು ಅದೇ ಪಾಪದ ಫಲ " ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿದ.

ಮಗನ ಈ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಕೇವಲ ತನ್ನನ್ನು ಸುಖದಲ್ಲಿರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬದನ್ನು ಅವಳು ಅರಿತಳು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತರುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಎಂತಹ ಅನುಭವ ಬಂದೀತೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡಾಗ ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಬಂದಿತು. ಅವಳು 'ಈಗ ಇರಲಿ ಬಿಡು ವೃಂದಾವನ, ಒಂದೆರಡು ದಿನ ಹೋಗಲಿ' ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು.

ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ಹಟವನ್ನು ಬಿಡದೆ "ನೀನು ಯಾವ ಮಾತಿಗಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಹಿಂದುಮುಂದೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವೆಯೊ ಅದು ಎರಡು ದಿನಗಳ ಮೇಲೂ ಫಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾವಳು ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿರುವಳೊ ಅವಳನ್ನು ನೀನು ಬೇಕಾದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಿಬಿಡು. ನಾನು ಮಾತ್ರ ಕ್ಷಮಿಸಲಾರೆ. ಇನ್ನು ನಾನು ಸಹಿಸಲಾರೆ. ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡು, ಎಂದರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ಸುಖ ವಾಗಿ ಬಾಳಬಹುದು" ಎಂದ.

ತಾಯಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು, "ಆಗಲಿ ಹೋಗು, ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವೆ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಈ ನೀಳವಾದ ಉಸಿರಿನ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಅವನು ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ತಾಯಿಯ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಿರಸಾ-ವಹಿಸಿ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಾಲೆಯ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನು ಬಂದು ಅವನ ಕೈಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರ ಕೊಟ್ಟು ಎಂದ—"ಪಂಡಿತರೆ, ಇಕೊಳ್ಳಿ ನಿಮಗೊಂದು ಪತ್ರ."

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ "ಯಾರ ಪತ್ರವಪ್ಪಾ ಅದು?" ಎಂದು ತಾಯಿ ಕೇಳಿದಳು.

"ಗೊತ್ತಿಲ್ಲಮ್ಮಾ? ನೋಡಿ ಹೇಳುವೆ" ಎಂದು ವ್ಯಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪತ್ರ ಒಡೆದು ನೋಡಿದ. ನೋಡಿದರೆ ಯಾವಳೊ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗುಸಿನ ಸುಂದರವಾದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ, ತಪ್ಪು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಿದ ಗೆರೆಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಮೇಲೆ "ಶ್ರೀ ಚರಣ ಕಮಲೇಷು" ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆಳಗೆ ಒಪ್ಪಿತವೇ ಇಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನ ಈ ಮೊದಲು ಕುಸುಮೆಯ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿರ ಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇದು ಆಕೆಯ ಪತ್ರವೇ ಎಂದು ಅವನು ಕೂಡಲೇ

ತಿಳಿದುಕೊಂಡ.

ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಿತು— " ನನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಅವನ ಗುರುತೂ ಸಿಕ್ಕಲಾರದು. ಅದೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ; ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದು ಅವನು ಪುನಃ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ನಾಳೆ ಮುಂಜಾನೆ ಬರಲೂ ಬಹುದು; ಬರದಿರಲೂ ಬಹುದು. ಹೋಗುವಾಗ " ಇಲ್ಲಿ ಹುಲಿ—ಕರಡಿಗಳಿಲ್ಲ " ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಒಬ್ಬಳನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದರೆ, ನನ್ನನ್ನು ಹುಲಿ—ಕರಡಿಗಳು ತಿಂದಾವು ಎಂಬ ಭಯವೂ ಅವನಿಗಿಲ್ಲ. ನಿಮಗೆ ಈ ಭಯವಿದ್ದರೆ ನೀವು ನನ್ನ ಚರಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕು. "

ಕುಸುಮೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಅಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಜಗಳವಾಡಿ ಸೆಡವಿನಿಂದ ಆರಿಸಿದ ಒಲೆಯನ್ನು ಪುನಃ ಹೊತ್ತಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ. ಇಡಿಯ ದಿನ ಊಟಮಾಡದೆ ಹಾಗೆಯೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಚಿಂತೆಯಿಂದಲೂ ಹಲವೊಮ್ಮೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು, ಒಳಗೆ ಹೋದಳು. ಸಂಜೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದರೂ ಯಾರೂ ಸುಳಿಯದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದೆಂಬ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಅವಳ ಮೈ ಜುಮ್ಮೆಂದಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಚರಣನ " ಅಮ್ಮಾ, ಅಮ್ಮಾ " ಎಂಬ ಕೂಗು ಕೇಳಬಂದಿತು. ಆಗ, ಆಳವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ನಿಲ್ಲಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಡೆ ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿ.

ಅವಳು ಓಡುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಚರಣನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಳು. ಆ-ಮೇಲೆ ಅವನ ಮುಖಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಇನ್ನು ತಾನು ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗಳಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಹಿಗ್ಗಿದಳು.

ಚರಣ ಆಳುಮಗನೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಕುಂಜನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಲಗುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಯಿತು. ಮಲಗಿದಾಗ ಚರಣನನ್ನು ತನ್ನ ಎದೆಯ ಬಳಿ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಕುಸುಮೆ ಅವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಳು. ಕೊನೆಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ " ಏನಪ್ಪಾ ಚರಣ, ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ? " ಎಂದಳು.

ಕೂಡಲೆ ಚರಣನು ಚಟ್ಟನೆಎದ್ದು ತನ್ನ ಕೋಟಿನ ಬೊಕ್ಕಣದೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗಂಟನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ. ಅದನ್ನು ಕುಸುಮೆಯ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು "ಅಮ್ಮಾ, ನಾನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಅಪ್ಪ ಇದನ್ನು ನಿನಗೆ ಕೊಡಲು ಹೇಳಿದ್ದ."

ಆ ಗಂಟನ್ನು ಹಿಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಅದು ಹಣದ ಗಂಟೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ತಿಳಿಯಿತು.

ಚರಣನೆಂದ "ಇದನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಕೂಡಲೆ ಅಪ್ಪ ಹೊರಟು ಹೋದ "

ಕುಸುಮೆ ವ್ಯಗ್ರಳಾಗಿ "ಅವರು ಎತ್ತಕಡೆ ಹೋದರು ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ಚರಣನು ಕೈ ತೋರಿಸಿ "ಅತ್ತ ಕಡೆ" ಎಂದನು.

"ನದಿಯ ಈಚೆಯ ದಂಡೆಗೂ ಬಂದಿದ್ದರೇನು?"

"ಹೌದು ಬಂದಿದ್ದರು "— ಚರಣ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ ಎಂದ.

ಕುಸುಮ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಸ್ತಬ್ಧಳಾಗಿ ಒರಗಿದ್ದಳು. ಆ ದಿನ ಅವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಒಂದು ಗುಟುಕು ನೀರನ್ನೂ ಕುಡಿದು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಇವಳೂ ಸೆಡವಿನಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಆಗ್ರಹ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲ ಕಟುಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದ್ದಳು. ಅಂದಿನಿಂದ ವೃಂದಾವನ ಇತ್ತ ಕಡೆಗೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರಹೋಗುವ ನೂರಾರು ಕೆಲಸಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವನಿಗೆ. ಈಗ ಹಾಗೆ ಬರಹೋಗುವುದರಿಂದ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವಳು ಅವನ ದಾರಿ ಕಾಯುತ್ತ ಹೇಗೆ ದಿನಗಳೆಯುವಳು; ಅವಳ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತವು ಎಷ್ಟು ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯತೊಡಗುವದು; ಎಂಬುದನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆ ಬಲ್ಲ! ಅಣ್ಣನ ಮದುವೆಗೆ ಅವರು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಇಂದು ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಬಂದರೂ ಮನೆಗೆ ಬಾರದೆ ಹಾಗೆಯೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು!

ಆಮೇಲೆ ಕುಂಜನೊಂದಿಗೆ ಬಳೆಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿದ ದಿನವೂ, " ತಮ್ಮ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಮಗೆ ಮರಳಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು." ಎಂಬ ವೃಂದಾವನನ ಮಾತೂ ಅವಳಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು.

"ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇರಬಹುದೆ? ನಾನು ಅಂದು ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಹಿಂಜರಿಯದೆ ಅವರನ್ನು ಗಾಸಿಗೊಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಎದುರಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಅತ್ತೆಯು ಅಪಮಾನ ಮಾಡಲೂ ಹಿಂದೆಗೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನ ಇಂಥ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬುದೇ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ!" ಹೀಗೆ ಅದಳು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಅವಳು ವೃಂದಾವನನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹಟದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ಇಂದು ಅದೇ ಹಟದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅವಳ ದೇಹ-ಮನಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಬಂಡು ಹೂಡಿವೆ. ಅವಳು ಬಹಳ ರೇಗಿ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು. "ಏನು? ನಾನು 'ಇಲ್ಲ—ಇಲ್ಲ' ವೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದೊಡನೆ ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಇದೇನು ನಾನೇ ಕೂಡಿಸಿದ ಸಂಬಂಧವೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಾಗೆ ಹರಿದು ಹೋಗುವುದಾದರೆ, ಅವರು ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯೆ ಅಲ್ಲವಾದರೆ, ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರೇಮ ವಿಶ್ವಾಸಗಳೆಲ್ಲ ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಬೇಕು? ಸಾಂಸಾರಿಕ ಬಂಧನದ ಒಂದೇ ಒಂದು ದಿನದ ಚಿಲ್ಲರೆ ಮಾತುಕತೆಗಳಿಂದ, ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಲದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಸೇವೆಯಿಂದ, ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರೇಮವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತು?" ಅವಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒತ್ತೊತ್ತಿ ಎಂದುಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದಳು, "ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿ ಹೇಳಬಲ್ಲೆ—ಇದು ಸುಳ್ಳು, ನನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಹತ್ತಿದ ಅಪವಾದ ಕೇವಲ ಸುಳ್ಳು, ಎಂದು; ನನ್ನ ತಾಯಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಅಪಮಾನದ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯಿಂದ ವಿವೇಕ ಕೆಟ್ಟು, ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಅಳಿಸಲಾರದ ಕಲಂಕವನ್ನು ಹೊರಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ, ಎಂದು."

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ತಿರುಗಿ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು. "ನನ್ನ ತಾಯಿ ತೀರಿ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ. ದಿಟ ಯಾವುದು ಸಟೆ ಯಾವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವ ಯಾವ ಹಾದಿಯೂ ಈಗ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾನೇ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅವರು ನನ್ನ ಈ ಅಯೋಗ್ಯ ನಡತೆಯನ್ನೇಕೆ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು? ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನನ್ನ ದರ್ಪವನ್ನು ಬಲವಂತದಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆ ಇರುವಲ್ಲಿಗೆ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ

ಎಳೆದೊಯ್ಯಬಾರದು ? ಒಪ್ಪಲು ಅಥವಾ ಒಪ್ಪದಿರಲು ನಿನಗೇನು ಅಧಿಕಾರ? ನನ್ನ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನೊಪ್ಪಲು ಅವರಿಗಾದರೂ ಅಧಿಕಾರವೆಲ್ಲಿ?"

ಅವಳ ಶರೀರ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಡುಗಿತು. ಆದರಿಂದ ಅವಳನ್ನಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿದ್ದ ಚರಣನ ನಿದ್ರಾಭಂಗವಾಯಿತು. ಆಗ ಅವನು "ಏನಮ್ಮಾ ? " ಎಂದ.

ಅವನನ್ನು ಎದೆಗಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕುಸುಮೆ ಕೇಳಿದಳು—"ಮಗೂ ಚರಣ, ನೀನು ಯಾರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಸುವೆ ಹೇಳು ? ನನ್ನನ್ನೊ ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪನನ್ನೊ ?"

ಚರಣ ಕೂಡಲೇ "ನಿನ್ನನ್ನು" ಎಂದ.

"ದೊಡ್ಡವನಾದ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಅಮ್ಮನನ್ನು ಸಾಕುವೆಯಾ ಚರಣ ? "

"ಹೂಂ, ಸಾಕುತ್ತೇನೆ."

"ನಿನ್ನ ತಂದೆ ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ನೀನು ನನಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುವೆಯಾ ?"

"ಓಹೊ, ಅದರಲ್ಲೇನು ?"

ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಗೆ ಯಾವ ನೆರವು ಬೇಕಾಗಬಹುದೆಂಬುದು ಚರಣನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ತನ್ನ ಈ ಹೊಸ ತಾಯಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಯಾವ ಕೊರತೆಯೂ ಆಗಲಾರದೆಂದು ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡ.

ಕುಸುಮೆಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಹನಿ-ಹನಿಯಾಗಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಚರಣನು ನಿದ್ರಿಸತೊಡಗಿದ ಬಳಿಕ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನೊರೆಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಎನ್ನತೊಡಗಿದಳು— "ನನಗೇತರ ಅಂಜಿಕೆ ? ನನಗೆ ಯಾರೂ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡದಿದ್ದರೇನಾಯಿತು? ನನ್ನ ಮಗನಿದ್ದಾನೆ, ಅವನು ಕೊಟ್ಟೇ ಕೊಡುವನು."

ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ತಾಯಿ ಮಗು ಇಬ್ಬರೂ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಮನೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಬರವಾಗ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪ್ರೌಢ ಹೆಂಗುಸು ನಿಂತು ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕುಂಜನಾಥ ವಿನಯದಿಂದ ಸಮರ್ಪಕ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವಳೇ ಕುಂಜನಾಥನ ಅತ್ತೆ.

ಅವಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಕೇವಲ ಅಳಿಯನ ಮನೆ-ಮಠವನ್ನು ನೋಡುವ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಏಕಮಾತ್ರ ಪುತ್ರಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸುವುದು ಸರಿಯೊ ಅಲ್ಲವೊ ಎಂಬದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ.

ಬರುತ್ತಿರುವ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಅವಳು ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಳು. ಅವಳ ಒದ್ದೆಯಾದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ತಾರುಣ್ಯ ತೂರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಶರೀರದ ಬಂಗಾರದಂಥ ಬಣ್ಣವು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತಿದ್ದಿತು. ತೊಯ್ದ ಕೂದಲು ಬೆನ್ನಮೇಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿ ಮೊಣಕಾಲವರೆಗೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುತಿದ್ದವು. ಎಡಬಗಲಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಡವಿದ್ದಿತು; ಬಲಗೈಯಿಂದ ಚರಣನ ಕೈ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು. ಚರಣನ ಕೈಯಲ್ಲೂ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗಿಂಡಿಯಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾತೃಮೂರ್ತಿಯ ದರ್ಶನವಾಗುವುದು ಅಪರೂಪ. ಒಂದು ವೇಳೆ ದರ್ಶನವಾದರೆ, ಅತ್ತಕಡೆಗೆ ಅವಾಕ್ಕಾಗಿ ನೋಡುವುದು ಸಹಜವಾದುದು. ಕುಂಜನಾಥನೂ ನೆಟ್ಟನೋಟದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತ. ಇದರಿಂದ ಕುಸುಮೆಗೆ ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು. ಅವಳು ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕುಂಜನಾಥನ ಅತ್ತೆ "ಇವಳೇ ಕುಸುಮೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ?" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ "ಹೌದಮ್ಮಾ, ಇವಳೇ ನನ್ನ ತಂಗಿ" ಎಂದ.

ಮನೆಯ ಅಂಗಳವೆಲ್ಲ ಸಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಕೊಡವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟು ಕುಸುಮೆ ಆಕೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದಳು. ತಾಯಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಚರಣನೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ.

ಆಕೆ ಎಂದಳು—"ನಾನೆಲ್ಲೊ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ನೋಡಿದಂತಿದೆ." ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚರಣನು "ನಾನು ಚರಣ; ಅಜ್ಜಿಯ ಕೂಡ ಮಾಮನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿಲ್ಲವೆ?" ಎಂದು ತನ್ನ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ.

ಕುಸುಮೆ ನಗುತ್ತ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಚರಣನನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು "ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಾರದು ಮಗೂ! ಅತ್ತೆಯನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು." ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ "ಇವನು ವೃಂದಾವನನ ಮಗನಲ್ಲವೆ? ಈ ಚೋಟುದ್ದ

ಹುಡುಗನ ಮಾತು ಹೇಗಿದೆ ನೋಡು!" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆಯ ನಗುಮುಖ ಅತ್ಯಂತ ದಾರುಣ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಕಪ್ಪಾಯಿತು. ಆಕೆ ಒಂದು ಸಲ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ, ಒಮ್ಮೆ ಆ ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಅಪ್ರಿಯವಾದಿನಿಯ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು. ಬಳಿಕ ಹುಡುಗನ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕೊಡದೊಂದಿಗೆ ಅಡುಗೆಮನೆಗೆ ಹೋದಳು. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಇದೇನಾಗಿ ಹೋಯಿತು!

ಕುಂಜ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವನಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಮಾತು ಕಠೋರವೆನಿಸಿದುವು. ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಅವನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಆಕೆಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಎಷ್ಟು ನೋವಾಗಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ. ಅವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಿಡುಕುಂಟಾಯಿತು.

ಕುಸುಮೆ ಇನ್ನು ತನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಮುಖನೋಡಲಾರಳೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು. ಅವನ ಅತ್ತೆಗೂ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವಳು ಬಗೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ರೂಢಿಯ ಬಲದಿಂದ ಇಂತಹ ಮಾತು ಅವಳ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿತು.

ಅಡುಗೆ ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಕುಸುಮೆ ಗೋಕುಲನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ವತ್ತು ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಸೀರೆ ಅಂಚಿಲ್ಲದುದು, ಬೆಳ್ಳಗಿನದು. ಆದರೆ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಹಾರ, ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಓಲೆ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಕಿ, ನಾಗಮುರಿಗೆ, ಪಾಟಲಿಗಳಿದ್ದವು. ತನ್ನ ಅತ್ತೆಯೊಡನೆ ಈಕೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದಾಗ, ಕುಸುಮೆಗೆ ಈಕೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತಿರಸ್ಕಾರ ವುಂಟಾಯಿತು.

ಆಕೆ ಕುಂಜನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅದು ಕುಸುಮೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೇಳಬರದಿದ್ದರೂ ತನ್ನನ್ನು ಕುರಿತೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವಳು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದಳು.

ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ ಎಲೆ ಮತ್ತು ಕಾಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿನ್ನುವಳು. ಈ ಕೆಲಸ ಮುಂಜಾವಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗುವುದು. ಅವಳ ಸ್ನಾನ

ವಾದ ಮೇಲೆ ತಿಲಕ ಸೇವೆಯು* ಅನುಷ್ಠಾನವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಸಾಗಿತು. ಈ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಸರ್ವ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಆಕೆ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ತಂದಿದ್ದಳು. ತನ್ನ ಮುಖ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ತರಲೂ ಮರೆ ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ನಿತ್ಯಪೂಜೆ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಡುಗೆಮಾಡಲು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಅತ್ತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತಳು. ಆ ಮೇಲೆ ನಸುನಕ್ಕು "ಇದೇನು, ನಿನ್ನ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮಾಲೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ತಿಲಕಸೇವೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ? ನೀನೆಂಥ ವೈಷ್ಣವನ ಮಗಳಮ್ಮ!" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ಸಂಕ್ಲೇಶವಾಗಿ "ನಾನು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು.

"ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಹೇಗಮ್ಮ? ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಯಾರೂ ನೀರು ಸಹ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ!"

"ಹಾಗಾದರೆ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಬೇರೆ ಅಡುಗೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲಾ?"

"ನಾನು ಮನೆಯವಳು, ನೀನು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನೇ ಉಣ್ಣುವೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆಯವರು ಬಂದರೆ?"

ಕುಸುಮೆ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕುಂಜನು ಬಂದು "ಚರಣ ಯಾವಾಗ ಬಂದ ಕುಸುಮಾ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ನಿನ್ನೆ ಸಾಯಂಕಾಲ."

ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ "ವೃಂದಾವನ ಈಕೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ಇನ್ನೂ ಇದೇ ಈಗ ಕೇಳಿರುವೆ, ಆದರೆ ಮಗನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಳಿನ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಾನೆ!" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜ ಚಕಿತನಾಗಿ ಕೇಳಿದ, "ಇದನ್ನು ಯಾವಾಗ ಕೇಳಿದಿರಿ ಅತ್ತೆ!"

---

* ವೈಷ್ಣವರು ಇಡಿಯ ಅಂಗವನ್ನು ಚಂದನದಿಂದ ತೊಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆ. ಈ ಪದ್ಧತಿ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿದೆ.

ಅತ್ತೆ ಗಂಭೀರಳಾಗಿ " ನನಗೆ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಕಣ್ಣು, ನಾಲ್ಕು ಕಿವಿಗಳಿವೆ. ಮಗೂ, ನಾನು ಕೇಳಿದುದು ಸತ್ಯವಾದುದು. ಅವರು ಎಷ್ಟು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರೂ, ಮನೆಗೆ ಬಂದರೂ ನಿನ್ನ ತಂಗಿ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಜನರಂತೂ ವಿಚಿತ್ರ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವರು. ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ಎಷ್ಟೋ ತರುಣರು ಇರುವರು. ನಿನ್ನ ತಂಗಿಗೂ ಬಂಗಾರದಂತಹ ಬಣ್ಣ; ಅಲ್ಲದೆ ಏರುತ್ತಿರುವ ತಾರುಣ್ಯ. ಜನರು ಹೇಳುವ ವಾಡಿಕೆಯುಂಟು—ಮನಸ್ಸೂ ಮುತ್ತೂ ಒಂದೇ ತರಹ ಎಂದು. ಕಾಲು ಜಾರುವುದಕ್ಕೆ, ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಬೇಕು ಮಗೂ ?" ಎಂದು ನುಡಿದಳು.

"ಹೌದು ಹೌದು, ನೀವು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಮ್ಮ."

ಕುಸುಮ ಕೂಡಲೇ ತಲೆಯೆತ್ತಿ "ಅಣ್ಣ, ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ? ಹೊರಟುಹೋಗು ಇಲ್ಲಿಂದ " ಎಂದಳು.

ಕುಂಜ ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಏಳತೊಡಗಿದ. ಆದರೆ ಅವನ ಅತ್ತೆ ಕೋಪದಿಂದ " ನಾವು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ಜನರಿಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದೆಯಾ ತಂಗಿ ? ಇದೀಗ ನೀನು ಮಿಂದು, ಕೂದಲನ್ನು ಹರವಿಕೊಂಡು, ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದಲೇ ನದಿಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲವೆ ? ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಮುನಿಗಳ ಮನಸ್ಸೂ ಹೊಯ್ದಾಡುವುದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣ ಬೇಕಾದರೆ ಹೇಳಲಿ " ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ " ನಿನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುವೆ ಅಣ್ಣಾ, ಹೊರಟು ಹೋಗಬಾರದೇ ? ನಿಂತು ನಿಂತು ಏನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆ ?" ಎಂದಳು.

ಆಕೆಯ ಮುಖಭಾವವನ್ನೂ, ಕೂಗುವುದನ್ನೂ ನೋಡಿ, ಕುಂಜ ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಜಾರಿಬಿಟ್ಟ. ಕುಸುಮೆಯೂ ಪಲ್ಲೆಯ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಒಲೆಯಿಂದ ಧೊಪ್ಪನೆ ಇಳಿಸಿ ಸರಸರನೆ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳು.

ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆಯ ಮುಖ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟಿತು. ಅವಳು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ತನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜಗಳಗಂಟಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಳು. ಈ ಸಹಾಯಹೀನ ಬಡ ಹುಡಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಮುಖಭಂಗ ಮಾಡಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳೆಂದು ಅವಳು ಕನಸು ಮನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಣಿಸಿರಲಿಲ್ಲ.

೮

ಆ ದಿನ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಅತ್ತೆ ಜಗಳಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದಲೇ ಬಂದಿದ್ದಳೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಏಕೆ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆಯ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವಿಷ್ಟೆ ಇರಬಹುದು; ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದರೂ ಯಾವುದೊ ಒಂದು ಗೂಢ ಕಾರಣದಿಂದ ಕುಸುಮೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಗೂಢ ಕಾರಣ ಅತ್ತೆಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನನಿಗೂ ಅದರ ಸುಳಿವು ಹತ್ತಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ವಿಚಾರ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಸಂಕೇತವೇ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಇಷ್ಟು ರೇಗಿಸಿದುದು. ಅಲ್ಲದೆ ತಾನು ಅಡುಗೆಮನೆಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದುದು ಸರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವಳಿಗೆ ತೋರಿತು.

ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ ಇಡೀ ದಿನ ಊಟ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಬಹಳ ಬೇಡಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ರಾತ್ರಿ ಊಟ ಮಾಡಿದಳು. ಅತ್ತೆಯ ಮರ್ಯಾದೆ ಉಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಂಜ ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಹಲವು ಬಗೆಯಿಂದ ತೆಗಳಿದ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅವನು ತಂಗಿಗೆ ಊಟ ಮಾಡಲು ಒಮ್ಮೆಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಮರುದಿನ ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ ಊರಿಗೆ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧಳಾದಾಗ ಕುಸುಮೆ ಅವಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ತಲೆಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಳು. ಆದರೂ ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ ಇವಳೊಂದಿಗೆ ಮಾತನ್ನಾಡಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಅಳಿಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ "ನೀನು ನಿನ್ನ ಹೊಲ, ಮನೆ, ಆಸ್ತಿ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ತಂಗಿಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾಗದು!" ಎಂದಳು.

ಈ ಸಂಗತಿ ನಡೆದು ಸುಮಾರು ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದವು. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ ಆದುದರಿಂದ ಕುಂಜ ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದ್ದಾಗ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. "ಎಂತಹ ಮನುಷ್ಯ ಹೇಗೆ ಆಗಿಹೋದ!" ಎಂದು ಕುಸುಮೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ

ಇಂತಹ ಜನರು ಹೀಗೆಯೆ ಆಗುವರು, ಕುಂಜನಂತಹ ಸರಳ ಮತ್ತು ಅಲ್ಪ-ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಬದಲಾವಣೆ ಆಗಬಲ್ಲುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವಳು ಅರಿತಿದ್ದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಇನ್ನು ಅಸಹನೀಯ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಣ್ಣ ತಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಮೊದಲಿನ ಆ ಸ್ನೇಹ ಉಳಿದಿಲ್ಲ; ಜಗಳವೂ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಜಗಳವಾಡಲು ಕುಸುಮೆಗೆ ಮನಸ್ಸೂ ಇಲ್ಲ; ಸಾಹಸವೂ ಇಲ್ಲ. ಆ ರಾತ್ರಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಅವಳು ಭಯದಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡಿದ್ದಳು. ಈಗ ಅದೆಷ್ಟು ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬಳೇ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು? ಈಗ ದುಃಖದಲ್ಲಿಯೆ ಮುಳುಗುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ.

ಇವೆಲ್ಲ ದುಃಖಗಳ ಕಡೆಗೆ ಅವಳು ಅಷ್ಟು ಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಆದರೆ ತಾನು ಅಣ್ಣನ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಉರುಲಾಗಿರುವೆನೆಂಬ ಮಾತೇ ಅವಳಿಗೆ ಕುಳಿತಾಗ ನಿಂತಾಗ ಚುಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು. ತಾನು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೇ ಸತ್ತರೆ ಅಣ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹನಿ ನೀರೂ ಬರಲಾರದೆಂದು ಅವಳು ಯೋಚಿಸುವಳು. ಅಣ್ಣನ ಮುಂದಾಗುವ ನಿಷ್ಠುರ ನಡತೆಯು ದೋಷವನ್ನು ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಳು; ಇಡೀ ದಿನ ಬಾಗಿಲನ್ನೇ ತೆರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಭಾರವಾದಾಗ ಚರಣನನ್ನು ಯೋಚಿಸುವಳು. ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಆಗಾಗ್ಗೆ "ಅಮ್ಮಾ" ಎಂದು ಓಡಿಬರುವನು; ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಲು ಬಯಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

ಕುಸುಮೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ತೊರೆದು ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಚರಣನೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರ ಕಳಿಸಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅದರ ಉದ್ದೇಶ ನಿಷ್ಫಲವಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ತಾನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳಂತೂ ಇರಲಿ, ಒಂದೆರಡು ಸಾಲಿನ ಉತ್ತರ ಸಹ ಬರಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಬಂದುದು ಕೇವಲ ಕೆಲ ರೂಪಾಯಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಕುಸುಮೆ ಮುಂಗಾಣದೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಯಿತು.

ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಮನೆಗೆ ಕುಂಜನ ಆಗಮನವಾಗಿದೆ. ಈ ದಿನ ನಸುಕಿನಲ್ಲೇ ಅವನು ಪುನಃ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾಗ ಕುಸುಮೆ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋ

ದಳು. ಇತ್ತಿತ್ತ ಅವಳು ಅಣ್ಣನನ್ನು ಯಾವ ಸಂಗತಿಗೂ ಆಗ್ರಹ ಪಡಿಸುವು ದಿಲ್ಲ; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಂದು ಅದೇಕೋ ಕೋಮಲ ಸ್ವರದಿಂದ " ಅಣ್ಣಾ, ಇಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಹೋಗುವೆಯಾ ? ಅಡುಗೆಗೆ ತಡವಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಊಟಮಾಡಿ ಹೋಗಬಾರದೆ ? " ಎಂದಳು.

ಕುಂಜ ಮುಖ ಮುದುಡಿ—"ನಾನು ಯೋಚಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಹೊರಡುವಾಗ ಅಡ್ಡಬರುವುದೆ ? " ಎಂದ.

ಅಸಹಾಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕುಸುಮೆಗೆ ತಾಳ್ಮೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಟಿ ಕೊಂಡಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಈ ಸಿಡುಕುತನದಿಂದ ಅವಳು ಕೆರಳಿದಳು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಳು ಮುಖವನ್ನು ಮುದುಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಠೋರ ವಾಗಿ "ಹೆದರಬೇಡ ಅಣ್ಣಾ, ನೀನು ಖಂಡಿತ ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದಿನ ವರೆಗೆ ನೀನು ಹೊರಡುವಾಗ ಎಷ್ಟು ಸಲ ಅಡ್ಡಬಂದೆನೋ ಏನೋ ? ಮನುಷ್ಯ ರಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರು ಎಂದೋ ಸತ್ತುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು ! " ಎಂದಳು.

" ನಾನೇನು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲವೇ ? "

" ಅಲ್ಲ; ನರಿ–ನಾಯಿಯೂ ಅಲ್ಲ ಅವು ನಿನಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲು. ನಿನ್ನ ಹಾಗೆ ಅವು ಕೃತಘ್ನವಲ್ಲ " ಎಂದು ಕುಸುಮೆ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟಳು. ಕುಂಜ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಮೂಢನಂತೆ ನಿಂತು ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದ.

ಮುಂಬಾಗಿಲು ಹಾಗೆಯೆ ತೆರೆದಿದ್ದಿತು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ನಂತರ ಅದೇ ಬಾಗಿಲಿಂದ ವೃಂದಾವನ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಯಾರೂ ಕಾಣದಿದ್ದು ದನ್ನು ಕಂಡು ಚಕಿತನಾದ.

ಕುಂಜನ ಕೋಣೆಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿದ್ದಿತು. ಕುಸುಮೆಯ ಕೋಣೆಗೆ ಒಳಗಿನಿಂದ ಚಿಲಕ ಹಾಕಿದ್ದಿತು. ಅಡುಗೆಯ ಮನೆ ತೆರೆದೇ ಇದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಇಣಿಕಿ ನೋಡುತ್ತಲೆ, ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾಯಿಯೊಂದು ಕುಯ್ಗುಡುತ್ತ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಲೂ, ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದಲೂ ಹೊರಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು.

ಅಡುಗೆ ಅರ್ಧಮಾತ್ರ ಆಗಿದ್ದಿತು; ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಲೆ ಆರಿ ಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಚರಣ ಆಳುಮಗನೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತ ಬರು

ತ್ತಿದ್ದ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂದೆ ಉಳಿದಿದ್ದ. ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ನಂತರ ಅವನು ತಾನು ಬಂದ ಸಮಾಚಾರ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ "ಅಮ್ಮಾ, ಅಮ್ಮಾ" ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮಗು ಕೂಗುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಸುಮೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ಕೂಡಲೆ ಅವಳ ಕಂಬನಿದುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಶ್ರಾಂತ, ವಿಷಣ್ಣದೃಷ್ಟಿ ವೃಂದಾವನನ ವಿಸ್ಮಯ–ವಿಹ್ವಲಪೂರಿತ ಜಿಜ್ಞಾಸು ದೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು.

ಇವರು ಹೀಗೆ ಬರಬಹುದೆಂದು ಕುಸುಮೆ ಎಣಿಸಿರಲಿಲ್ಲ; ಅವಳಿಗೆ ಆ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸೆರಗನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಕೋಣೆಯೊಳಗಿನ ಒಂದು ಚಾಪೆಯನ್ನು ತಂದು ಹಾಸಿದಳು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚರಣ ಓಡುತ್ತ ಬಂದು ಆಕೆಯ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಪುಗೆ ಹಾಕಿದ. ಕುಸುಮೆ ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಮುಖವನ್ನು ಮುದ್ದಿಡುತ್ತ ಒಂದು ಕಂಬದ ಮರೆಗೆ ಸರಿದು ನಿಂತಳು.

ತಾಯಿಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಚರಣ ಅಳುದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದ—"ಅಪ್ಪಾ, ಅಮ್ಮ ಅಳುತ್ತಿರುವಳು"

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಇದು ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವನು "ಏನಾಯಿತು ? ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆಕಳುಹಿದ್ದೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಈ ವರೆಗೆ ಸಂಬಾಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ: ಆದುದರಿಂದ ಅವಳಿಂದ ಉತ್ತರವೀಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನ ಪುನಃ ಕೇಳಿದ- "ಬಂದು ಅಣ್ಣನನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲವೆ ? ಅವನೆಲ್ಲಿ ?"

ಅವಳು ಗದ್ಗದ ಕಂಠದಿಂದ "ಸತ್ತುಹೋದ !" ಎಂದಳು.

"ಸತ್ತನೆ ? ಏನಾಗಿದ್ದಿತು ?"

ಅವನ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಈ ದುಃಖಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆಯ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಿತು. ಅವಳು ತನ್ನ ಈಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮರೆತು ಕೋಪದಿಂದ "ನೋಡಿ, ನಗೆಯಾಡಬೇಡಿ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾತು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದ್ದುದು ನಿಜ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿರಾ ?"

ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟಳು.

ಆಕೆ ಅದುಮಿ ಅಳುವುದನ್ನು ವೃಂದಾವನ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಲಿಸಿದ. ಆದರೂ ಆ ಅಳುವು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕದಡಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದಮೇಲೆ ಅವನು ಪುನಃ ಕೇಳಿದ–"ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದ್ದೇಕೆ?"

ಕುಸುಮ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನೊರೆಸುತ್ತ ಭಾರವಾದ ಸ್ವರದಿಂದ "ನೀವಂತೂ ಇತ್ತ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಯಾರಿಗೆ ಹೇಳಲಿ? ಮೊದಲು ನೀವು ಕೆಲ ಸದ ಸಲುವಾಗಿಯಾದರೂ ಇತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿರಿ, ಆದರೆ ಈಗ ಮರೆತಾದರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ?" ಎಂದಳು

"ಮರೆತಿಲ್ಲವೆಂದೇ ನಾನು ಇತ್ತ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ ಮರೆತಿದ್ದರೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ. ಇರಲಿ ಈ ಮಾತು. ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆಯಿಸಿದ್ದೆ ಹೇಳಬಾರದೆ?"

"ಹೀಗೆ ಹಂಗಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಿ?"

"ಹಂಗಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ; ಭಂಗಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸರಳಭಾವದಿಂದಲೇ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಆಗಲಿ, ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಅನುಕೂಲವೆನಿಸುತ್ತದೊ ಹಾಗೆ ಹೇಳುಬಿಡು"—ನಗುತ್ತ ವೃಂದಾವನ ನುಡಿದ

"ನಾನು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಒಂದು ಸಂಗತಿ ಕೇಳ ಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆ. ನಾನು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ, ತಲೆಹರಿವಿಕೊಂಡು ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರದ ರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತ ಅಲೆಯುವೆನೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ಯಾರು?"

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ದಿಗಿಲುಗೊಂಡ, ಬಳಿಕ ಅವನು "ನಾನೇ. ಆಮೇಲೆ?" ಎಂದ.

"ನೀವು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಿರುವಿರೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ........"

ಮಾತು ಮುಗಿಯುವ ಮೊದಲೇ ವೃಂದಾವನ "ಆದರೆ ಆದಿನ ನೀನು ಹೇಳಿಯೂ ಇದ್ದೆ, ಯೋಚಿಸಿಯೂ ಇದ್ದೆ. ನಾನು ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ದ್ದರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಡಿಸಲಿಕ್ಕೆಂದೇ ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಸಹೋದರರನ್ನೂ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೆ ಅಂದು ಮಾಡಿದಂತೆ ಇಂದೂ ಮಾಡಲಾರೆನೇನು? ನನ್ನ ಈ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ದಂಡಿ ಸಲು ನೀನೂ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ!" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಬಹಳ ನೊಂದುಕೊಂಡು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಡಿದಳು–"ನನ್ನಿಂದ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪಾಗಿಹೋಯಿತು. ಆಗ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರದೆ ಹೋದೆ."

"ಈಗ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆಯಾ ?"

ಕುಸುಮೆ ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ವೃಂದಾವನನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಪುನಃ "ಅದು ಸರಿ; ಇದೇ ಈಗ ಒಂದು ನಾಯಿ ನಿಮ್ಮ ಅಡುಗೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಡುಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತಲ್ಲ ?" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಉದ್ವೇಗವನ್ನೂ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಪ್ರಕಟಿಸದೆ ಶಾಂತಳಾಗಿ "ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಿ, ನಾನಂತೂ ಉಣ್ಣುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಮೊದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದರೆ ಅಡುಗೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ" ಎಂದಳು.

"ಅದೇನು ? ಇಂದು ಏಕಾದಶಿಯೆ ? †"

ಕುಸುಮೆ ತಲೆ ಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡು "ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು ? ಅದೆಲ್ಲ ನಾನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದಳು.

"ಏಕಾದಶಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೇ ?"

ಕುಸುಮೆ ತಲೆಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದ್ದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸ್ವರದಿಂದ "ಮೊದಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ಈಗ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಏಕೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ

ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಈ ಮಾತಿನ ಪೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕುಸುಮೆಯ ಧೈರ್ಯ ಉಡುಗಿಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅವಳು ಸೆಡವಿನಿಂದ "ಮಾಡುವುದೂ ಬಿಡುವುದೂ ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ. ಬುದ್ಧಿ ಇದ್ದವರು ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ಸರ್ವನಾಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದಲೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಣ್ಣನ ವ್ಯವಹಾರ ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದಂತೂ ನಿಜವಾಗಿಯೂ, ಉರುಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸಾಯಲೆ, ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ."

"ಛೆ, ಛೆ; ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಡ, ನನ್ನ ವ್ಯವಹಾರ ಹಾಗಿರಲಿ, ಅದರಿಂದೇನೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಣ್ಣನ ನಡತೆಗೇಕೆ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು?"

---

† ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಧವೆಯರು ಏಕಾದಶಿಯನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಕುಸುಮೆ ಬಹಳ ಉತ್ತೇಜಿತಳಾಗಿ "ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕತೆ. ಅದನ್ನು ಹೇಳುವಷ್ಟು ಧೈರ್ಯ ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೇ:—ಅವನು ಆ ಮನೆ-ಮಠ ಬಿಟ್ಟು ಈ ಮನೆಯನ್ನೇಕೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ? ಇದಲ್ಲದೆ ಅತ್ತೆಯ ಅಪ್ಪಣೆ ಬೇಡವೆ ? ಈಗ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ-ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಚರಣ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರದಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ನಾನು ಸೊರಗಿ ಸತ್ತು ಹೋಗುತ್ತಲಿದ್ದೆ. ಈಗ ನಾನು ...." ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅವಳು ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಕೋ ಬೇಡವೊ ಎಂದು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಆ ಮೇಲೆ ಪುನಃ "ಈಗ ನಾನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನು ಒಂದು ದಿನ, ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಇಲ್ಲಿರಲಾರೆ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ನಗುತ್ತ "ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿರಲಾರೆಯಾ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಕುಸುಮೆ ಒಂದು ಸಲ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದಳು. ಈ ಸಹಜ ಹಾಸ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಿತ ವ್ಯಂಗವು ಅವಳನ್ನು ಚುಚ್ಚಿತು.

"ಚರಣ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೊತ್ತು-ಕೊಳ್ಳುವನೆನ್ನೋಣ. ಆದರೆ ನೀನು ಎಲ್ಲಿರಬೇಕೆನ್ನುವೆ ?"

"ನನಗೇನು ಗೊತ್ತು ? ಅವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು" ಎಂದಳು.

"ಅವರೇ ಎಂದರೆ ಯಾರು ?—ನಾನೇ ?"

ಕುಸುಮೆ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ "ಹೌದು" ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದಳು.

"ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ನಾನು ಕೈಹಾಕಲಾರೆ. ನನ್ನ ತಾಯಿ ಮಾತ್ರ ಹಾಗೇನಾದರೂ ಮಾಡಬಲ್ಲಳು. ಆಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಬೇಕಾದಂತೆ ನಡೆದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ನೀನು ಚರಣನೊಂದಿಗೆ ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಅವಳು ದಾರಿ ತೋರಿಸುವಳು. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣ—........?"

ಉದುರುತ್ತಿರುವ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಕುಸುಮೆಯು "ಅಣ್ಣನು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿಯೇ ಇದ್ದೇ-ನಲ್ಲವೇ ? ಆದರೆ ನಡುಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಭಿಕ್ಷುಕಿಯಂತೆ ನಿಮ್ಮ

ಊರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ ? ” ಎಂದಳು.

“ ಇದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಹೋಗುವುದು ಒಳಿತು. ಇದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ಒಳ್ಳೆಯ ದಾರಿಯೂ ನನಗೆ ತೋಚದು. ”

ಕುಸುಮೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು “ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ” ಎಂದಳು.

“ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನಿಚ್ಛೆ. ”

ಉತ್ತರ ಬಹಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಗೂಢ ಇಲ್ಲವೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ವಾದುದೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಕುಸುಮೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹೆದರಿದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದೇ ಎಂದು ಅವಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ತಲೆಯೆತ್ತಿಕೊಂಡೇ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಬಳಿಕ ಅತ್ಯಂತ ನಮ್ರವಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ “ ಇನ್ನು ನನಗೆ ನಿಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ. ಅಣ್ಣನಿಗೆ ದೋಷ ವನ್ನೇಕೆ ಕೊಡಲಿ ? ತಾನು ಹಾಳಾಗಿ ಇತರರಿಗೆ ಯಾರೂ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಾಡ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದೋಷ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀವು ಮಾತ್ರ ಹೀಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಒದ್ದುಬಿಡುವುದು ತರವಲ್ಲ ” ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಯಾವ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತ “ ಈಗ ಹೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಚರಣ, ನೀನು ಬರುವವನೋ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವವನೊ ? ಇರು ವೆಯಾ ? ಹಾಗೆಯೆ ಆಗಲಿ, ಇದ್ದು ಬಿಡು........ನೀನು ಮಾತ್ರ ಮನಸ್ಸಿ ದ್ದರೆ ಬಾ ಚರಣನ ಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಾಯಿ ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತರೆ ನಿನಗೆ ಅಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಅಪಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇರಲಿ, ಇನ್ನು ನಾನು ಹೊರಡುವೆ ” ಎಂದ ಆ ಮೇಲೆ ಅವನು ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆ ಚರಣನನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಇಳಿಸಿ ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಂತು “ ಇಂದು ನನಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು. ಇಷ್ಟು ದುಃಖವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡರೂ ‘ ಹೊತ್ತಾ ಯಿತು, ಹೊರಡುವೆ ’ ಎನ್ನುವಿರಿ. ನಾನೆಷ್ಟು ಗತಿಗೇಡಿಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದ ಮೇಲೂ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದಿರಿ. ಇನ್ನು ನಾನು ನಿಮಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಾಗಲಿ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಬಯಸಬೇಕಾಗುದಾಗಲಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಾನು ನಿಮಗೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವುದಿದೆ. ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವಿ

ರಲ್ಲವೇ ? " ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಕ್ಷುಬ್ಧನಾಗಿ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿ " ಹೇಳುವೆ. ಆಶ್ರಯ ಕೊಡಲು ನಾನು ನಿರಾಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯಲು ನೀನೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ " ಎಂದ.

ಆಗ ಕುಸುಮೆ ದೃಢತೆಯಿಂದ " ಇದು ಸುಳ್ಳು. ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಆಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಬಂದಿತೊ ಏನೋ, ಅತ್ತೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ಹಾಕಿ ನಾನು ದೊಡ್ಡ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದೆ. ಆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಸತ್ತಮೇಲೆಯೂ ದೂರವಾಗದೆಂಬುದನ್ನು ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೆ ಬಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅತ್ತೆ, ಗಂಡ, ಮಗ, ಮನೆ–ಹೊಲ ಎಲ್ಲವೂ ಇದ್ದರೂ ಗತಿಗೇಡಿಯಾಗಿರುವೆ; ಎರಡನೆಯವರಿಗೆ ಭಾರವಾಗಿರುವೆ. ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯ ಮುಖವನ್ನು ಕಾಣಬಾರದವಳಾದೆ. ನನ್ನ ತಪ್ಪು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ ನಾನು ಆ ಮನೆಯ ಸೊಸೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಭಿಕ್ಷುಕಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯೆ ? ನಿಮಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯೂ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆ ಗೊತ್ತೆ ? ನಾವು ಬಡವರು; ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಸಾಕಿ ಸಲಹಿ ದೊಡ್ಡವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳು. ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ದಿನಗಳೆಯುತ್ತಿದ್ದದೂ ಕೀಳುವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ. ಆದುದರಿಂದ 'ಭಿಕ್ಷುಕಿಯ ಮಗಳು ಭಿಕ್ಷುಕಿಯಂತೆಯೆ ಹೋದರೆ ತಪ್ಪೇನು !' ಎಂಬುದನ್ನೆ ನೀವು ಯೋಚಿಸಿದಿರಿ. ಇದು ನಿಮ್ಮ ತಪ್ಪು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮಹಾ ದರ್ಪವೂ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ನಾನು ಉಪವಾಸ ಸತ್ತರೂ ಅಡ್ಡಿಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ನಿಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಲಾರೆ " ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಅವಾಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ಬಳಿಕ " ಒಳ್ಳೇದು ಹೋಗುವೆ. ನಾನು ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳುವುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು—" ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಲ್ಲಿರಿ. ಇನ್ನೊಂದುಮಾತು. ದಯವಿಟ್ಟು ಸುಳ್ಳುಹೇಳಬೇಡಿರಿ. ನನ್ನ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ನಿಮಗೇನಾದರೂ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಿದೆಯೆ ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಗಿದ್ದರೆ, ನಾನು ನಿಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ನಿಂತು ಆಣೆಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆ...." ಎಂದಳು.

ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋದ ವೃಂದಾವನ ತಟ್ಟನೆ ನಿಂತು ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನಡುವೇ ಬಾಯಿಹಾಕಿ "ಇದೇನಿದು? ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಆಣೆಯನ್ನೇಕೆ ಮಾಡುವೆ? ನಾನು ನಿನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಯಾವ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಪುನಃ ಅವಳ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಮೃದುವಾಗಿಯೂ ದೃಢವಾಗಿಯೂ ನುಡಿದ— "ಯಾರ ನಡತೆ-ನಡಾವಳಿಯನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ನನ್ನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ; ಇದು ಉಚಿತವೂ ಅಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಸ್ವಭಾವ, ನಡತೆ, ಚರಿತ್ರೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಕುತೂಹಲವಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಆಲೋಚಿಸಲೂ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಳ್ಳೆಯವರೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೆಟ್ಟವಳೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲಿ?"

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ವೃಂದಾವನ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಕುಸುಮೆ ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು.

ಚರಣ- "ಅಮ್ಮಾ, ನದಿಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೆ?" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಏನೂ ಉತ್ತರವೀಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು. ಆಮೇಲೆ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಚರಣನನ್ನು ಬಿಗಿದೊಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಕ್ಕಿ-ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

೬

ಎಷ್ಟೋದಿನ ಕಳೆದಿವೆ. ಮಾಘವು ಹೋಗಿ ಫಾಲ್ಗುಣ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಅಗ ಹೋದ ಚರಣ ಮರಳಿ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಬರದಂತೆ ತಡೆದಿರುವರೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಕುಸುಮೆಯೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನು ಯಾವ ಸಂಬಂಧವಿಡುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಸುದ್ದಿಯೆ ಈಗ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಕುಸುಮೆಯೂ ಈಗ, ಕಾಗದವನ್ನು ಬರೆದು ಅಪಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಕೂಡದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಅಣ್ಣನೊ! ತನ್ನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೇ ಮುಳುಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಕುಸುಮೆಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ದಿಗ್ಬಂಧನವಾದಂತಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಇತ್ತಿತ್ತ ಅವಳು ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದನ್ನೂ ಮೊದಲಿನಂತೆ

ಗೆಳತಿಯರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ–ಬರುವುದನ್ನೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಈಗ, ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವ ಮೊದಲೇ ನದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಿಂದು ನೀರು ತರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳಿಗಾಗಿ ಗೋಪಾಲನ ತಾಯಿ ಸಂತೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಾನನ್ನೂ ತರುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ, ಹೊರಗಿನ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆ ದೀರ್ಘ ದಿನಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

ಕುಸುಮೆ ಹೊಲಿಗೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲಳು. ಈಗ ಅದೇ ಅವಳ ಜೀವನಾಧಾರ. ಹೊಲಿಗೆಯ ಕೂಲಿಯೆಂದು ಕೊಟ್ಟಷ್ಟನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಕೊಡಲು ಮರೆತರೆ ಕೇಳಲು ತಾನೂ ಮರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಗಾಗಿ ಅಕ್ಕ–ಪಕ್ಕದ ಎಲ್ಲ ಜನರ ಸೊಳ್ಳೆತೆರೆ, ದಿಂಬಿನ ಹೊದಿಕೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಸುಮೆಯೆ ಹೊಲಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಇಂದು ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಅರ್ಧಹೊಲಿದ ಒಂದು ಸೊಳ್ಳೆತೆರೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಲು ತನ್ನ ಮನೆಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವಳ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಸೂಜಿ ತಟ್ಟನೆ ಸಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು. ಹಾಗೆಯೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನ ಘಟನೆಯೊಡನೆ ಚೆನ್ನಾಟವಾಡತೊಡಗಿತು.

ತನ್ನ ತಿಳಿಗೇಡಿ ಅಣ್ಣನ ಆಮಂತ್ರಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಯಾವ ದಿನ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ಆಪ್ತರೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನೊ, ಯಾವ ದಿನ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಕೂಡ ನಾಚಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲದೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಸಲ ಮಾತನಾಡಬೇಕಾಯಿತೊ, ಆ ದಿನದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳು ಅವಳಿಗೆ ನೆನಪಾದುವು. ದುಃಖವು ಉಕ್ಕಿಬಂದಾಗ ಅವಳು ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂಬಿಟ್ಟು ಈ ನೆನಪನ್ನೆ ಸವಿಯುತ್ತ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ತಾಯಿ ಹೇಗೆ ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡಿಸುತ್ತ ಮುದ್ದಾಡುವಳೊ ಹಾಗೆಯೆ ಇವಳೂ ತನ್ನ ಏಕಮಾತ್ರ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ಹೊರಳಿಸಿ ಎಲ್ಲೆಮೀರಿದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದರಿಂದ ಆಕೆಯ ದುಃಖ ಸ್ವಲ್ಪ ಮರೆತಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದಿನ ಅವರಿಬ್ಬರ ವಾದ-ಪ್ರತಿವಾದ, ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿ ಗಂಡನಿಗೂ ವೈದಿಕರಿಗೂ ಬಡಿಸಿದುದು, ಅತ್ತೆಯ ಸೇವೆ, ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಕಾಲ ತನಗೆ ಉಳಿದ ಆರಿದ ಅಡುಗೆ, ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ

ಅವಳು ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ.

ಕುಸುಮೆಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಬಳಬಳನೆ ಉದುರತೊಡಗಿತು. ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುದಕ್ಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖದ ಯೋಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಬಯಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಕೆಲಸವನ್ನು ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಹೆಂಗುಸಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೇನೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಅವಳ ಭಾವನೆ

ಆಮೇಲೆ ಅವಳಿಗೆ ಅವನು ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೊರೆದು ಹೋದ ದಿನದ ನೆನಪುಬಂದಿತು. ಅಂದು ಸಂಬಂಧ ಮುರಿಯಲು ಅವಳೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದಳೆ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಚರಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅವನೂ ಹೀಗೆ ಆಗಲಿ ಹೋಗುವನೆಂಬ ಮಾತು ಅತಿ ಅಭಿಮಾನದ ಮೂಲಕ ಅವಳಿಗೆ ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ದಿನಗಳು ಉರುಳಿದಂತೆ, ಚರಣನು ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವನೊ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಕೊರಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. "ಅವನು ಎಂದಿಗೂ ಬರದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವಾದರೂ ನಾನು ಬದುಕಬಲ್ಲೆನೇ?" ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಈ ಸಂದೇಹ, ಕಷ್ಟಕಾಲದ ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಸಂದೇಹ, ದೃಢವಾದುದು ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖದ ಸಂಗತಿ. ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿದ್ದ ನಂಬುಗೆ ಈಗ ಎಚ್ಚತ್ತು ಹಗಲಿರುಳೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು— "ಎಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆ; ತನಗೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಗಲಿದ ಕಲಂಕ, ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು, ಎಲ್ಲವೂ ಸುಳ್ಳು. ತಾನು ಹಿಂದೂ ಕನ್ಯೆ: ಆದುದರಿಂದ ಪಾಪ–ಅನ್ಯಾಯ ಯಾವುದೂ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರದು. ತಿಳಿದಾಗಲಿ, ತಿಳಿಯದೆ ಆಗಲಿ, ಹಿಂದೂ ಕನ್ಯೆ ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಉಳಿದವರನ್ನು ಎಷ್ಟೂ ಪ್ರೀತಿಸಲಾರಳು. ಬೇರೆ ಯಾರ ಸೇವೆ–ಶುಶ್ರೂಷೆ ಮಾಡಲೂ ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸು ಹೀಗೆ ತವಕಗೊಳ್ಳದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವರು ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ದೇವರು ನನಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಾಚಿಕೆಯ ಚಿಕ್ಕ ತರಂಗವನ್ನಾದರೂ ಎಬ್ಬಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಕೆಲಸದಿಂದ ಹಿಂದೂಡುತ್ತಲಿದ್ದ."

ಇಂದು ಸಂತೆ. ಗೋಪಾಲನ ತಾಯಿ ಸಂತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಅವಳು ಈಗ ಬರುವ ಹೊತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕುಸುಮೆಯ

ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿದೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕುಂಜನಾಥ ಬೂಟಿನ ಜರ್-ಜರ್ ಸಪ್ಪಳದೊಂದಿಗೆ ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕದವರಿಗೆ ಅಸೂಯೆಯನ್ನೂ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ. 'ಅವನೊಂದಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಆಳುಮಗನೂ ಇದ್ದ. ಕುಸುಮೆಗೆ ಅಣ್ಣ ಬಂದನೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅವಳು ಕಂಬನಿದುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲಿಲ್ಲ.

ಕುಂಜ ನೇರವಾಗಿ ತಂಗಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ " ನಿನ್ನ ವೃಂದಾವನ ನಿಗೆ ಪುನಃ ಮದುವೆ! " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆಯ ಹೃದಯಸ್ಪಂದನ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಿಂತು ಹೋದಂತಾಯಿತು. ಆಕೆ ತಲೆಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಳು.

ಕುಂಜ ತನ್ನ ದನಿಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಏರಿಸಿ—" ನೀರಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಮೊಸಳೆಯ ಕೂಡ ಹೇಗೆ ಹಗೆತನ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವನೊ ನೋಡೋಣ. ನಂದ ವೈಷ್ಣವ ನಮ್ಮ ಜಹಗೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದು ನಮ್ಮ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಲು ಅವನೇನು ಬಾಜಿರಾಯನ ಮೊಮ್ಮಗನೆ ? " ಎಂದು ಮತ್ತೆ ನುಡಿದ.

ಕುಸುಮೆಗೆ ಈ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಖೇದ ದಿಂದ ಕೇಳಿದಳು— " ನಂದವೈಷ್ಣವ ಯಾರು ? "

" ನಂದವೈಷ್ಣವ ನಮ್ಮ ಒಕ್ಕಲು. ನಮ್ಮ ಕೆರೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೆ ತನ್ನ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ಇಟ್ಟೇನು! ಈಗ ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು ಅವನ ಮಗಳೇ. ಇದೇ ಫಾಲ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯಂತೆ. ಭೂತಾ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಾ! "

ಕುಸುಮೆ ಇದುವರೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿ ಮೇಲೆಕ್ಕೆತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆದುದರಿಂದ ಅಣ್ಣನ ಕೂಡ ಆಳುಮಗನೂ ಬಂದಿದ್ದು ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅವಳಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸಿತು.

ಕುಂಜ " ಏನು ಭೂತಾ, ನಂದವೈಷ್ಣವನ ಮಗಳು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಗಿದ್ದಾಳೆ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಆಳುಮಗನು ಸ್ವಲ್ಪ ಯೋಚಿಸಿ " ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾಳೆ " ಎಂದ.

ಕುಂಜ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿಡುಕಿನಿಂದ " ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾಳೆ ? ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ನೋಡಲು ನಮ್ಮ ತಂಗಿಯಂತೆ ಇದ್ದಾಳೇನು? ಹಂ ! ನೀನು ಎಂದಾದರೂ

ಇಂತಹ ಚೆಲುವೆಯನ್ನು ನೋಡಿರುವೆಯಾ ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಭೂತಾ ಉತ್ತರವೀಯುವ ಮೊದಲೆ ಕುಸುಮೆ ಎದ್ದು ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಸೇದುತ್ತ, ಕುಂಜನು ತಂಗಿಯ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು " ಕುಸುವಾ, ನಾನು ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲವೆ—ವೃಂದಾವನನಷ್ಟು ನೀಚರು, ಕೃತಘ್ನರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ವೆಂದು ? ನನ್ನ ಮಾತು ಸರಿಯಾಯಿತಲ್ಲವೇ ? ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ— ' ವೇದ ಸುಳ್ಳಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಕುಂಜ ನಾಥನ ಮಾತು ಎಂದೂ ಸುಳ್ಳಾಗುವದಿಲ್ಲ. ' ಏನೋ ಭೂತಾ, ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಕೋಣೆಯೊಳಗಿಂದ ಉತ್ತರವೇನೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಂದು ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ವರವು ಕೇಳುತ್ತಲಿತ್ತು.

ಕುಂಜನಿಗೆ ಏನು ಯೋಚನೆ ಬಂತೊ ಏನೋ, ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಯೇ ಇಟ್ಟು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ.

ಕುಸುಮೆ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿ ದ್ದಳು. ಕುಂಜನಾಥ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಆಕೆಯನ್ನೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಅನೇಕ ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ, ಇಂದು ಅವನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೆರಡು ಹನಿಯೊಡೆದವು. ಅವನನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು ಹಾಸಿಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತಂಗಿಯ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡುತ್ತ ಮೆಲ್ಲಗೆ— " ಹೆದರಬೇಡ ಕುಸುಮಾ, ಬೇಕಾದುದಾಗಲಿ ಈ ಮದುವೆ ಆಗಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣ ಆಡಿದಂತೆ ಮಾಡುವನೊ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಆದರೆ ತಂಗಿ, ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋ ಗಲು ನೀನು ಒಡಂಬಡಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಯತ್ನ ಬುದ್ಧಿವಾದ ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ ವಾಯಿತು " ಎಂದ.

ಕೊನೆಯ ಮಾತನ್ನಾಡುವಾಗ ಕುಂಜನ ಕಂಠ ಬಿಗಿದುಬಂದಿತು.

ಈಗ ಕುಸುಮೆಗೆ ತಡೆಯುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳ- ತೊಡಗಿದಳು. ಅಣ್ಣನಿಗ ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲವಲೇಶ ಮಮತೆಯೂ ಉಳಿ ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕುಸುಮೆ ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಳು.

ಕುಂಜನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೂ ನೀರು ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಅವನು ತಂಗಿಯ

ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತ ಧೈರ್ಯಗೊಡುತ್ತಿದ್ದ.

ಸಾಯಂಕಾಲವಾಯಿತು. ಕುಂಜ ಕೋಟಿನ ಚುಂಗಿನಿಂದ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಒರೆಸಿಕೊಂಡು "ತಂಗಿ, ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡ. ನಾನು ಈ ಮದುವೆಯನ್ನೆಂದಿಗೂ ಆಗಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಇದು ಖಂಡಿತ" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಈಗ ಬಾಯಿಬಿಚ್ಚಿದಳು. ಅವಳು ಅಳುತ್ತಳುತ್ತ "ಬೇಡಣ್ಣಾ, ನೀನು ಇದರಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಬೇಡ" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ಕೇಳಿದ— "ಏನೆಂದೆ ? ಕೈಹಾಕುವುದು ಬೇಡವೆ? ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಅವನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕು, ನಾವು ಮಾತ್ರ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತು ಈ ಮೋಜು ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕೆ ! ಇದೆಂತಹ ಮಾತು ನಿನ್ನದು ?"

"ಬೇಡಣ್ಣಾ, ನೀನು ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅಡ್ಡಿಮಾಡಬೇಡ."

ಕುಂಜ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಪದಿಂದ— "ಅಡ್ಡಿಮಾಡಬಾರದೆ ? ಅದೇಕೆ ? ಇದರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮರ್ಯಾದೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೂ, ನನ್ನ ಮರ್ಯಾದೆ ಹೋಗುವುದು ಖಂಡಿತ. ಇದನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ಸಹಿಸಲಿ? ಅವನು ನಮ್ಮ ಒಕ್ಕಲು ಜನರು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಉಗುಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆ?" ಎಂದು ನುಡಿದ.

ಕುಸುಮೆ ದಿಂಬಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಆಗಾಗ್ಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ— "ಅಣ್ಣಾ, ಇದರಲ್ಲಿ ಕೈ–ಹಾಕಬೇಡವೆಂದು ನಾನು ನಿನಗೆ ಖಂಡಿತ ಹೇಳುವೆ. ನಮ್ಮ–ಅವರ ಸಂಬಂಧವೇನೂ ಈಗ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಜಗಳವಾಡಿ ಕಲಂಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಬೇಡ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆಗಲಿ ಬಿಡು" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜ ಬಹಳ ಕೋಪದಿಂದ "ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ" ಎಂದ.

"ಅದೇಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ? ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರು ಈ ಮೊದಲು ಒಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈಗ ಇನ್ನೂ ಒಂದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎರಡೂ ಒಂದೇ. ಅಣ್ಣಾ, ನಾನು ನಿನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತೇನೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿ ನನ್ನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕುಂದು ತರಬೇಡ. ಯಾವ ರೀತಿಯಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ಅವರು ಸುಖದಿಂದ ಇದ್ದರಾಯಿತು."

ಕುಂಜ ಮೊದಲು ' ಹೂಂ ' ಎಂದು ಆಮೇಲೆ ಪುನಃ " ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಬಲ್ಲೆ. ಒಂದು ಸಲ ನಿನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ' ಇಲ್ಲ ' ಎಂದು ಹೊರಬಿದ್ದ ಬಳಿಕ ' ಹೂಂ ' ಎನ್ನಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನೀನು ಯಾರ ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳುವವಳಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳಬೇಕು " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು.

ಕುಂಜ ಪುನಃ ಆಡತೊಡಗಿದ– " ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಈ ಮಾತೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ನೀನು ಅತ್ತೆಯಮನೆಗೆ ಹೋಗದೆ ಇದ್ದರೆ, ಅವರ ಮನೆ-ತನ ನಡೆಯುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ? ಈಗೇನೊ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಯು ಇದ್ದಾಳೆ; ಆದರೆ ಅವಳು ಚಿರಂಜೀವಿಯೇನು? "

ಕುಸುಮೆ ಇದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಕುಂಜ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೇಳಿದ— " ಆದಿರಲಿ ಕುಸುಮಾ, ಅವನು ಇನ್ನೊಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ, ಇಲ್ಲವೆ ಬಿಡಲಿ; ಆದರೆ ನೀನೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಅಳುತ್ತಿರುವೆ ? "

ಕುಸುಮೆಯು ಬಳಿ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೇನಿದ್ದಿತು ?

ಕತ್ತಲಾದುದರಿಂದ ಕುಸುಮೆಯ ಕಣ್ಣೀರು ಕಡಿಮೆಯಾದುದು ಕುಂಜನಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಣ್ಣನ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಅದು ಇನ್ನಷ್ಟು ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು.

ಕುಂಜನು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಆ ದಿನದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ಕುಸುಮೆ ನಾಚಿಕೆ, ಅನುತಾಪದಿಂದ ಕುಂದಿ ಕುಂದಿ ಹೋಗತೊಡಗಿದಳು. " ಛೀ, ಛೀ, ಈ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿತನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲು ಸತ್ತ ಮೇಲೆಯೂ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ನನಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನೀಯುವುದು ಅವರ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಮಾತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ ! ಅವರು ಇನ್ನೊಂದು ಮದುವೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ನಾನು ಅವರ ಮನೆಯ ಸೊಸೆಯೆಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದೆ ! ಅಣುಮಾತ್ರ ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದಿರುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಪರ್ವತ ಪ್ರಮಾಣ ಅಭಿಮಾನಪಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೆ ! ದೇವಾ! ಇಂತಹ ಅಸಹ್ಯ ದುಃಖವಲ್ಲಿಯೂ

ನೀನು ನನ್ನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಎಂತಹ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿತನದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಿಸಿಬಿಟ್ಟೆ ! "

ಕುಸುಮೆಯ ಹೃದಯದಿಂದ ನೀಳವಾದ ಉಸಿರೊಂದು ಹೊರಬಿದ್ದಿತು- " ಓಹೋ, ಅದಕ್ಕೇ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಸ್ವಭಾವ-ಚರಿತ್ರೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಕುತೂಹಲವಿಲ್ಲ ! ಆದರೂ ನಾನು ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡ ಹೊರಟಿದ್ದೆ ! "

೧೦

ವೃಂದಾವನ, ಚಂಚಲಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳುವುದು ವಿಕಾರ ಗೊಳ್ಳುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೇಯವಾದ ಕೆಲಸ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಅದನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಕಾಣುವವನು. ಇಂತಹ ಜನರು ಕ್ರೋಧದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಪ್ರತಿಸಲವೂ ತಮ್ಮನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರು. ತಮ್ಮ ಎದುರಾಳಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಾದಾಡಿ ಜನ-ಜಾತ್ರೆ ಸೇರಲು ಎಂದೂ ಬಿಡುವವರಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಅಂದು ವೃಂದಾವನ ಕುಸು-ಮೆಯ ಕಠೋರನಡತೆ ಬಿರುನುಡಿಗಳನ್ನು ಸಹಿಸದೆ ಅವಳೊಡನೆ ನಿರರ್ಥಕ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಬಂದ. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗಾದ ಮನಸ್ತಾಪಕ್ಕೆ ಮೇರೆಯೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಚರಣನನ್ನು ಕರೆತಲು ಅವನು ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆಯೆ ಆಳನ್ನೂ ಬಂಡಿಯನ್ನೂ ಕಳಿಸಿದ. ಬುದ್ಧಿಮತಿಯಾದ ಕುಸುಮೆ ಈ ಸಂಕೇತವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೂ ಬರ ಬಹುದೆಂದು ಅವನಿಗೊಂದು ಆಸೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವಳು ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಚಾರವೂ ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಿತು— " ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯಂತೂ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿ ಪಡಿಸುವಳು. " ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕಾರ್ಯ-ಕುಶಲತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಗಾಧ ವಿಶ್ವಾಸ. ತನ್ನ ತಾಯಿ ಎಂತಹ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟನ್ನೂ ಬಹು ಜಾಗರೂಕತೆ ಯಿಂದ ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗುವಂತೆ ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವಳು

ಎಂಬ ನಂಬುಗೆ. ಈ ವಿಶ್ವಾಸದ ಬಲದಿಂದ ಅವನು ತಾಯಿಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿಸದೆ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಆಸೆ, ಆನಂದ, ನಾಚಿಕೆ, ಭಯ, ಇವುಗಳಿಂದ ಅಧೀರವಾಗಿ ದಾರಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ. ಕುಸುಮೆ ತಾಯಿಯ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳುವ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಬಂದೇಬರುವಳೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದಿದ್ದ.

ಬಂಡಿಯು ಚರಣನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ತಿರುಗಿ ಬಂದಿತು. ವೃಂದಾವನ ಚಂಡೀಮಂಟಪದ ಮರೆಯಿಂದಲೇ ನೋಡಿ ತಣ್ಣಗಾದ.

ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿಂದ ವೃಂದಾವನನ ಪಾಠಶಾಲೆ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪಂಡಿತರು—ಮಾಸ್ತರು—ಅತ್ತ ಗಮನ ಕೊಡದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಹುಡುಗರು ತಪ್ಪಿಸತೊಡಗಿದ್ದರು. ಬಂದ ಹುಡುಗರ ವೇಳೆ ಪಾಟಿ ತೊಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಕಳೆಯುತಿದ್ದಿತು. ಪೂಜೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕಾರದ ಕೆಲಸ ಮಾತ್ರ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸಾಗಿತ್ತು. ಅಕೃತ್ರಿಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೊ ಏನೊ, ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕಾರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾವು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಗೌರಾಂಗ ಮಹಾಪ್ರಭುವಿನ ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು ಒಳಿತಲ್ಲವೆಂದು ಮಕ್ಕಳು ಬಗೆದಿದ್ದರು.

ಅಂತೂ ವೃಂದಾವನ ಸಾಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗಮನ ಕೊಡ-ತೊಡಗಿದ ಪಾಟಿ ತೊಳೆಯಲು ಹುಡುಗರಿಗೆ ತಗಲುವ ಆರು ಗಂಟೆಯ ಸಮಯವನ್ನು ವೃಂದಾವನ ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿದ. ಇಡೀ ದಿನ ಎಲ್ಲಿಯೊ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು, ಗೌರಾಂಗ ಮಹಾಪ್ರಭುವಿನ ಮೇಲಿನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜಿಟ್ಟೆಯಂತೆ ಸೇರುವುದು ತರವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಹೇಳಿದ.

ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ನಂತರ ವೃಂದಾವನ ಒಂದು ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅಂಕೆ—ಮಗ್ಗಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಹುಡುಗರನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ. ಹುಡುಗರು ಒಬ್ಬನಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದರು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸಭ್ಯಗೃಹಸ್ಥರೊಬ್ಬರು ಬಂದರು. ವೃಂದಾವನ ಕೂಡಲೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತು-ಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದ.

ಅವರ ಗುರುತು ಅವನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ.

ಬಂದವರು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ವೃಂದಾವನನಷ್ಟೆ ದೊಡ್ಡವರು. ಅವರು ಆಸನವನ್ನಲಂಕರಿಸುತ್ತ ನಸುನಗೆಯಿಂದ "ನನ್ನ ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲವೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಕೋಚಗೊಂಡು "ಇಲ್ಲ" ಎಂದ.

"ನಾನು ಬಂದ ಕೆಲಸ ಆಮೇಲೆ ಹೇಳುವೆ. ನಮ್ಮ ಮಾವಾ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ನನಗೊಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ಬಂದಿರುವೆ. ನನ್ನ ಹೆಸರು ಕೇಶವ."

ವೃಂದಾವನ ಕೂಡಲೆ ಆಸನದಿಂದ ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ತನ್ನ ಬಾಲ್ಯ ಸ್ನೇಹಿತನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ. ಕೇಶವ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಕರಾದ ದಿವಂಗತ ದುರ್ಗಾದಾಸರ ಸಹೋದರಿಯ ಮಗ. ಆಗ ಇವರೀರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಳ ಗೆಳೆತನವಿದ್ದಿತು ದುರ್ಗಾದಾಸರ ಹೆಂಡತಿ ತೀರಿದ ಬಳಿಕ ಕೇಶವ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದ. ಆಮೇಲೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಬೆಟ್ಟಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಆದರೂ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ಮೂಲಕ ಬಾಲ್ಯ ಸ್ನೇಹಿತನ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಐದಾರು ವರ್ಷಗಳಾದುವು. ಕೇಶವ ಎಮ್. ಎ. ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ಅವನು ಸರಕಾರದ ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿದ್ದಾನೆ.

ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಕೇಶವನು "ನಿಜ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ನಮ್ಮ ಮಾವಾ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲ. ಮೊನ್ನೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದರು—'ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕಲಿಸಿದ್ದೇನೆ; ಆದರೆ ವೃಂದಾವನನಷ್ಟು ಯೋಗ್ಯನನ್ನು ನಾನು ಈವರೆಗೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ' ಎಂದು. ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅಂತಹ ಯೋಗ್ಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನಾನೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವದೇಶವನ್ನಗಲುವ ಮೊದಲು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಹೋಗೋಣವೆಂದು ಬಂದೆ" ಎಂದ.

ಇದು ಗೆಳೆಯನಿಂದ ಬಂದ ಮಾತಾಗಿದ್ದರೂ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಬಹಳ

ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು; ಏನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಇಷ್ಟು ಹೊಗಳುವರೆಂಬುದನ್ನು ವೃಂದಾವನ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ತುತಿ ತನ್ನ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಗುರುಗಳಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು; ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ಮಂಕಾಯಿತು.

ಕೇಶವ ಇದನ್ನು ಊಹಿಸಿ "ಇರಲಿ ಬಿಡು. ನಿನಗೆ ಸಂಕೋಚವಾಗುವಂತಹ ಮಾತನ್ನು ಇನ್ನು ನಾನು ಆಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಮಾವನವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಿದೆನಷ್ಟೆ. ಇನ್ನು ನಾನು ಬಂದ ಕೆಲಸದ ವಿಷಯ. ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಠಶಾಲೆ ತೆರೆದಿರುವೆ. ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಶುಲ್ಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನೀನೆ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ–ಪುಸ್ತಕ ಕೊಡುವೆಯಂತೆ. ನಾನೂ ಹೀಗೆಯೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಹುಡುಗರೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ನೀನು ಇಷ್ಟು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೂಡಿಸಿದೆ ಹೇಳು ನೋಡೋಣ" ಎಂದ

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಅವನ ಮಾತು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ನೋಡತೊಡಗಿದ

ಕೇಶವ ನಸುನಗುತ್ತ ಎಂದ–– "ಇರಲಿ, ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಷ್ಟೆ: ಅದು ಶಿಕ್ಷಣ— ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಾನ. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸವಿದ್ದರೆ ಇನ್ನು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಓದು-ಬರಹ ಕಲಿಸಿಬಿಟ್ಟರಾಯಿತು, ಅವರು ತಮ್ಮ ಹಿತ ತಾವೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವರು ಎಂದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಉಗಿ ಇರುವಾಗಲೆ ಎಂಜಿನು ನಡೆಯುವುದು; ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಜಡಯಂತ್ರವನ್ನು ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿರಲಿ, ಅಲುಗಾಡಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇರಲಿ, ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೀನು ಬಲ್ಲೆ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೈಗಂಟನ್ನು ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ ಈ ಪಾಠಶಾಲೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸಾಲೆಯನ್ನು ತೆರೆಯಲು ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲತೆ ಇಲ್ಲ; ಇದ್ದರೆ ಸಾಲೆಯನ್ನು ಮೊದಲಿಸಿ ಅದನ್ನೆ ಬೆಳೆಸುತ್ತ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು

ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಇತ್ತು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿಯ ಜನರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಓದಲು ಸಾಲೆಗೆ ಕಳಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ನನ್ನ ಮಾನ-ಮರ್ಯಾದೆ ಬಿಟ್ಟು ಅವರ ಮನೆಗೆ ಅಲೆದೆ; ಆದರೂ ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ”

ವೃಂದಾವನನ ಮುಖ ಕೆಂಪೇರಿತು. ಆದರೂ ಅವನು ಶಾಂತಭಾವ ದಿಂದ- “ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿಯ ಜನರ ಭಾಗ್ಯ ಒಳ್ಳೆಯದಿದ್ದಿತು. ಎಂತಲೆ ಮೇಲ್ಜಾತಿಯವರ ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜಾತಿಯವರ ಮನೆಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮಾನ-ಮರ್ಯಾದೆ ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಸರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ ತಾನೆ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ವೃಂದಾವನನ ಕೊಂಕು ಮಾತು ಕೇಶವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಾಟಿತು. ಅವನು ಅಪ್ರತಿಭನಾಗಿ ಎಂದ- “ಛೆ! ಛೆ! ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ-ನಿಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ- ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲ ರಾಮ ರಾಮ! ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಇದಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ........ ”

ವೃಂದಾವನ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ— “ ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ, ನೀನು ನಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ; ನಮ್ಮ ಮುಟ್ಟದ ಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು. ನಾವು—ನೇಕಾರರು, ಕಮ್ಮಾರರು, ಒಕ್ಕಲಿಗರು—ನೇಯುತ್ತೇವೆ, ನೇಗಿಲು ತಯಾರಿಸುತ್ತೇವೆ, ದನ—ಕರು ಮೇಯಿಸುತ್ತೇವೆ, ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವಲ್ಲ; ಸರಕಾರದ ಕಚೇರಿಗಳ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಶಕ್ತಿ ನಮಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಕೀಳು, ಹಿಂದುಳಿದವರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮಂತಹರ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೂ ನಿಮ್ಮಂತಹ ವಿದ್ಯಾವಂತರ ಸಹೃದಯರ ಮರ್ಯಾದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ”

ಕೇಶವ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ಎಂದ- “ ವೃಂದಾವನ, ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಗೌಳಿಗ, ಒಕ್ಕಲಿಗರಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದುದು ನಿಜ. ನೀನು ಅವರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಹೊಂದಿದವನೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ, ನನ್ನಿಂದ ಇಂತಹ ಮಾತು ಎಂದಿಗೂ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ”

“ ಇದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಅವರಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸು

ವುದರಿಂದ ನಾನೇನೂ ಬೇರೆಯಾಗಲಾರೆ. ನಮ್ಮ ಮನೆತನ ಏಳು ತಲೆಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ನಾನೂ ಒಬ್ಬ ಒಕ್ಕಲಿಗ; ನಾನೂ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೆ ಉಳುತ್ತೇನೆ. ಕೇಶವ, ನಮ್ಮ ಸಾಲೆಗೆ ಹುಡುಗರು ಸೇರಿದ್ದೂ ನಿಮ್ಮ ಸಾಲೆಗೆ ಸೇರದಿದ್ದುದೂ ಅದಕ್ಕೇ. ಈ ಜನರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೇ ನಾನು ದೊಡ್ಡವನು; ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ದೊಡ್ಡವನಾಗಲಾರೆ. ನನ್ನ ಬಳಿ ಇಂತಹ ಜನರು ಸಂಕೋಚವಿಲ್ಲದೆ ಬರುವುದೂ ನಿಮ್ಮಂತಹರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಹಸವಾಗದಿರುವುದೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೆ. ನಾವು ಅಶಿಕ್ಷಿತರೂ ಅಹುದು. ದರಿದ್ರರೂ ಅಹುದು. ನಾವು ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಲಾರೆವು. ನಮ್ಮನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು, ಹಿಂದುಳಿದವರು ಎನ್ನುತ್ತೀರಿ ನೀವು. ನಾವೇನೊ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಬಿಡುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ ಅವನು ಸವಿಮಾತುಗಳಿಗೆ ಮರುಳಾಗುವವನಲ್ಲ."

ಕೇಶವ ಲಜ್ಜಿತನೂ ಕ್ಷುಬ್ಧನೂ ಆಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳತೊಡಗಿದ.

ಮತ್ತೆ ವೃಂದಾವನನೇ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ– "ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಜನರ ಹಾನಿಯಾಗುವುದೆಂಬದನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ. ಆದರೂ ನೀವು ನಮ್ಮ ಹಿತಚಿಂತಕರು, ಆತ್ಮೀಯರು, ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೂ ನಮಗೆ ಹೆದರಿಕೆ. ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆ– ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕುಂಟು ವೈದ್ಯರು, ಪೆದ್ದ ಪಂಡಿತರು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಪಡೆಯುವರೆಂಬುದನ್ನು ? ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಾನೇ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರೊಫೆಸರರ, ಡಾಕ್ಟರರ, ಬೇಳೆ ಮಾತ್ರ ಏನೂ ಬೇಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವರಿದ್ದಾನೆ. ನಿಮ್ಮವರ ಈ ಶ್ರದ್ಧಾಹೀನ ಕರುಣೆ, ತಾವು ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ನೀಡುವ ಭಿಕ್ಷೆ, ಆ ದೇವರಿಗೆ ಒಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅತ್ತ ನೋಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ."

ಈ ಸಲ ಕೇಶವ ವಾದಿಸುತ್ತ ಎಂದ— "ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ಅನ್ಯಾಯ. ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ನೀವು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡುವುದು ಒಳಿತು. ನಾವು ವಿದ್ಯಾವಂತರು; ನಿಮ್ಮ ಒಳಿತು ಕೆಡುಕುಗಳನ್ನು ಬೇಗನೆ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲೆವು. ನಾವು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಮುಂದುವರಿದವ

ರೆಂಬುದು ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು ವುದು ನಿಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ. ”

“ ನೋಡು ಕೇಶವ, ನಮ್ಮ ಹೃದಯ ಅತ್ತ ಏಕೆ ಒಲಿಯುತ್ತಿಲ್ಲವೊ ಆ ದೇವರೆ ಬಲ್ಲ. ಅದು ಹಾಗಿರಲಿ. ನೀವು ನಮ್ಮ ಹಿತಬಯಸುವುದು ಆತ್ಮೀಯರಂತಲ್ಲ, ಯಜಮಾನರಂತೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಿಮ್ಮೊಳಗಿನ ನೂರಕ್ಕೆ ತೊಂಬತ್ತು ಜನರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವರ್ಗದವರ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ ಕೆಳವರ್ಗದವರ ಅಧಃಪತನವನ್ನೂ ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದು-ಕೊಂಡು ಓದು-ಬರಹ ಕಲಿತು ‘ ರಾಯ ’ ನಾದ ಒಕ್ಕಲುಮಗನು ತನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಂದಿರ ಮಾತು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವರನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಕಾಣುವು ದಿಲ್ಲ. ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಹೀಗಾಗುವುದೆಂಬ ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ ನಿಮ್ಮ ನಡತೆಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು. ಕೇಶವ, ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಜನರನ್ನು— ಎಂದರೆ ದೇಶದೊಳಗಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು— ನಿಮ್ಮವರೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಕಲಿಯಿರಿ. ಅವರ ಹಿತಚಿಂತನೆಯೂ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವೂ ಆಮೇಲೆ. ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಪಂಗಡವೇ ಬೇರೆಯಲ್ಲ; ಸುಶಿಕ್ಷಿತರು ದೇಶದೊಳಗಿನ ಅಶಿಕ್ಷಿತ, ಹಿಂದುಳಿದ ಜನರನ್ನು ಕೀಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದರವಿದೆ; ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ನಡೆ-ನುಡಿಯಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಮನಗಾಣಿಸಿ ಕೊಡಿರಿ. ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಾಗಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನಾದರ ತೋರಿಸ ಲಾರರು; ಜಾತಿ, ಸಮಾಜ, ವ್ಯವಸಾಯ-ವಾಣಿಜ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಮ್ಮಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಲಾರರು; ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ಆಗ ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡದೆ, ಸಾವಿರಾರು ಜನ್ಮಗಳ ವರೆಗೆ ಅವಿವಾಹಿತರಾಗಿ ಈ ಕಾರ್ಯ ಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿ ಉಳಿದರೂ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಪಂಗಡದ ಮಕ್ಕಳು ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲಾರರು. ಹಿಂದುಳಿದ ಜನರು ಮೇಲ್ತರಗತಿಯ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಿಗೆ ಹೆದರಬಹುದು, ಆದರ ತೋರಿಸಬಹುದು, ಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಡಬಹುದು; ಆದರೆ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೆಂದಿಗೂ ಇಡರು. ಅವರ ಮಾತನ್ನೆಂದಿಗೂ ಕೇಳರು. ತಮ್ಮ ಹಿತ ಬೇರೆ, ನಿಮ್ಮ ಹಿತ ಬೇರೆ ಎಂದು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಭಾವನೆ ಎಂದಿಗೂ ದೂರವಾಗದು. ”

ಕೇಶವನು ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು “ ನಿನ್ನ ಮಾತು ಸರಿಯೆಂದು

ತೋರುತ್ತದೆ. ವೃಂದಾವನ, ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮೀಯು ರಾಗಲು ನಾವು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲವೊ ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ನಾವು ಆತ್ಮೀಯರೊ ಪರಕೀಯರೊ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಇದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಉತ್ತರವೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಇದನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಕುಸಂಸ್ಕಾರಗಳೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ವರ್ಗದ ಭಾವನೆ. ನಮ್ಮ ಮನೆ-ಮಠ, ರೀತಿ-ನೀತಿ, ಉದ್ಯೋಗ-ವ್ಯವಹಾರ, ಇವು ನಿಮ್ಮವುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ವಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ತೋರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಿಯೆಂದು ನಾವು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ? ಅದಿರಲಿ ಕೇಶವ, ನೀನು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡುವೆಯಾ?"

"ಇಲ್ಲ."

"ಮೆಟ್ಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನೀರು ಕುಡಿಯುವೆಯಾ?"

"ಅಹುದು."

"ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಅಡಿಗೆ ಊಟಮಾಡುವೆಯಾ?"

"ಓಹೋ. ಅದರಲ್ಲೇನು?"

"ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಹಿಂದುಳಿದವರಿಗಾಗಿ ಸಾಲೆ ತೆರೆಯಬೇಕೆನ್ನುವ ನಿನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಡಂಬನೆಯೇ ಸರಿ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾತಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ನೀನು ಸಿಟ್ಟಾಗಬಹುದು."

"ಅದು ಯಾವುದು? ಉದ್ಧಟತನವೇ?"

"ಅಹುದು, ಅದೇ. ಕೇಶವ, ಬರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಪ್ರೇಮದಿಂದ, ಎರಡನೆಯವರ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಾಡುವುದಾಗಲಿ, ದೇಶಹಿತ ಮಾಡುವುದಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನೀವು ಯಾರ ಹಿತ ಬಯಸುವಿರೊ ಅವರೊಡನೆ ಸಮರಸವಾಗುವಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿ, ವಿವೇಚನೆ, ಧರ್ಮ, ಕರ್ಮ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀವು ಬಹಳ ಮುಂದುವರಿದರೆ, ನೀವು ಅವರ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲಾರಿರಿ; ಅವರು ನಿಮ್ಮ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರಲಾರರು. ಈಗ ಇಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಿಲ್ಲಿಸೋಣ. ಸಂಜೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿತು. ಸಾಲೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ

ಮುಗಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ”

“ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ. ನಾನು ನಾಳೆ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬರುತ್ತೇನೆ ” ಎಂದು ಕೇಶವ ಹೊರಡಲು ಎದ್ದು ನಿಂತೊಡನೆಯೆ ವೃಂದಾವನ ಅವನ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡ.

ಕೇಶವನ ಮನೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅವನು ಪಟ್ಟಣವಾಸಿ. ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನ ಈ ನಡತೆಯಿಂದ ಕೇಶವನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂಕೋಚವಾಯಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಸಾಲೆಯ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡನೆ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಹಾಕಿದರು.

ತನ್ನ ಬಾಲ್ಯಮಿತ್ರನನ್ನು ಬಾಗಿಲ ವರೆಗೆ ಕಳಿಸಿ ವೃಂದಾವನ ಮೆಲ್ಲಗೆ “ ನೀನು ಮಿತ್ರನಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಆದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಪರವಾಗಿಯೂ ಬಾಲಕರ ಪರವಾಗಿಯೂ ನಿನಗೆ ವಂದನೆ. ತಿಳಿಯಿತೆ ? ” ಎಂದ.

ಕೇಶವ ನಾಚಿಕೆ ಬೆರೆತ ನಗೆಯಿಂದ “ ಓಹೋ, ತಿಳಿಯಿತು ” ಎಂದು ಮೆಲ್ಲ–ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದ.

ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಕೇಶವ ಬಂದು ಎಂದ- “ಬಂಧು ವೃಂದಾವನ, ನೀನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಯೋಗ್ಯ ಮನುಷ್ಯನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.”

ವೃಂದಾವನ ನಗುತ್ತ “ ನನಗಾದರೂ ಎಲ್ಲಿದೆ ಸಂದೇಹ? ಮುಂದೆ.? ” ಎಂದ.

“ ಬಂಧು, ನಾನು ಈಗ ಹೇಳುವುದು ಉಪದೇಶವಲ್ಲ. ನನ್ನ ಆ ಹೆಮ್ಮೆ ನಿನ್ನೆಯೆ ಇಳಿಯಿತು. ಈಗ, ಒಬ್ಬ ಗೆಳೆಯನಾಗಿ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವೆ. ಹಣವನ್ನೂ ವೇಳೆಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನೀನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುತ್ತಿರುವೆ. ಆದರೂ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕೂಡ ಇಲ್ಲದ ಸಾವಿರಾರು ಹಳ್ಳಿಗಳಿವೆ. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಕಾರವು ಮಾಡಬಾರದೆ ? ”

ವೃಂದಾವನ ನಕ್ಕು ನುಡಿದ– “ ನಿನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಗುವಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಂತೆಯೆ ಇದೆ. ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ ರಾಧೆಯನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು ಕೈಯೆತ್ತಿದಾಗ ಅವಳು ‘ ಮಾಧವನೂ ತಪ್ಪುಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ’ ಎಂದು ಮಾಧವನ ತಪ್ಪನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಅವಳ ತಪ್ಪುದಕ್ಕಬಹುದೆ ? ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹಬ್ಬಿದ ಮೂಢತನವನ್ನು ಮೊದಲು ನಿವಾರಿಸೋಣ. ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ

ವನ್ನು ಮಾಡುವುದೊ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ಆಮೇಲೆ ನೋಡೋಣ. ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ ನೆರವೇರಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆಯವರ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುವುದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ತನ್ನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. "

" ಆದರೆ ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯಾದರೂ ಎಷ್ಟು ? ಈ ಪುಟ್ಟ ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೇ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕಲಿಸುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ಸುಧಾರಣೆ ಯಾದೀತು ? "

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು ಆಮೇಲೆ ಎಂದ— " ಹಾಗಲ್ಲ ಅಣ್ಣಾ, ನಿನ್ನ ಈ ಮಾತು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸಾಲೆಯ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನು ಮನುಷ್ಯನಾದರೆ ಸಾಕು; ಅವನಿಂದ ಈ ಮೂವತ್ತು ಕೋಟಿ ಜನರ ಉದ್ಧಾರವಾಗಬಹುದು. ನ್ಯೂಟನ್, ಫೆರಡೆ, ರಾಮಮೋಹನ, ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರಂತಹರು ಬಹುಮಂದಿ ತಯಾರಾಗುವು ದಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನನ್ನಾದರೂ ಮನುಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸಾಯುವಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸು. ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು— ಈ ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಯಮವಿದೆ. ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ನಿನ್ನೆ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಬಳಿಕ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನೋಡು ತ್ತಿದ್ದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಹುಡುಗನೂ ತಾನು ದೊಡ್ಡವನಾದ ಬಳಿಕ ಕನಿಷ್ಟ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಗಾದರೂ ಓದು–ಬರಹ ಕಲಿಸುವೆನೆಂದು ನಿತ್ಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಪಣ ತೊಡುತ್ತಾನೆ. ನಮ್ಮ ಸಾಲೆಯ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗ ನಾದರೂ ದೊಡ್ಡವನಾದ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾದರೆ, ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ, ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನೂ ಮೂರ್ಖನಾಗಿ, ನಿರಕ್ಷರಿಯಾಗಿ, ಉಳಿಯಲಾರನೆಂಬುದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ ಕೇಶವ ! "

ಕೇಶವನು ಉಸಿರೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ— " ಅಬ್ಬ ! ಎಂತಹ ಮಹತ್ತರ ಆಸೆ ! " ಎಂದ.

" ಹೌದು, ನೀನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನಗೇ ' ಯೋಗಬಲವಿಲ್ಲದ, ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಆಸೆ ಇದು ' ಎಂದೆನಿಸುವುದು; ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ' ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ಇದ್ದರೆ ಈ ಆಸೆ ಪೂರ್ಣವಾಗು ವುದು ದೊಡ್ಡ ಮಾತೇನು ? ' ಎಂದೂ ಎನಿಸುವುದು. "

"ವೃಂದಾವನ, ನಾನು ಪರವೇಶಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಹೊರಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಬೆಟ್ಟಿ ಇನ್ನೆಂದಾಗುವುದೊ ದೇವರೆ ಬಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಬರೆದರೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವೆಯಲ್ಲವೆ ?"

"ಇನ್ನು ಯಾವ ದೊಡ್ಡ ಮಾತು ಕೇಶವ ?"

"ದೊಡ್ಡ ಮಾತೇ ಸರಿ. ಎಂದಾದರೂ ನಿನಗೆ ಈ ಮಿತ್ರನ ಅವಶ್ಯ ಕತೆಯುಂಟಾದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವೆಯಲ್ಲವೆ ?"

"ಅವಶ್ಯವಾಗಿ" ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ತಲಬಾಗಿಸಿ ಕೇಶವನ ಪಾದ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡ.

೧೧

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ದೇವರ ತೊಟ್ಟಿಲುತ್ಸವವನ್ನು ಬಹಳ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಉತ್ಸವ ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿಯೆ ಮುಗಿಯಿತು. ವೃಂದಾವನ ಬಹಳ ದಣಿದುದರಿಂದ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾದರೂ ಎದ್ದಿಲ್ಲ. ತಾಯಿ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಗಿನಿಂದಲೇ ಕೂಗಿ "ವೃಂದಾವನ, ಬೇಗ ಎದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಗೆ ಬಾರಪ್ಪ" ಎಂದಳು.

ತಾಯಿ ಇಷ್ಟು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ಕೂಗುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ವೃಂದಾವನ ಎದ್ದು ಕುಳಿತು "ಏನಮ್ಮ ?" ಎಂದ.

ತಾಯಿ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಒಳಗೆ ಬಂದು "ಮಗೂ, ನನಗಂತೂ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ಸಾಲೆಯ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗ ಹೊರಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಬಹಳ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ತಂದೆಗೆ ವಾಂತಿ-ಭೇದಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಂತೆ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಕೂಡಲೇ ಹೊರಗೆ ಬಂದ. ಗೌಳಿಗರ ಶಿವಪ್ಪನ ಮಗನು ವೃಂದಾವನನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಳುತ್ತ "ಪಂಡಿತರೆ, ಅಪ್ಪ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಮಾತನಾಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವನ ಕಂಬನಿ ಒರೆಸಿ ಕೈಹಿಡಿದು

ಕೊಂಡು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಹೋದ.

ಶಿವಪ್ಪನ ಕೊನೆಗಾಲ ಸಮೀಪಿಸಿದೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರೀಬೇನೆ ಹಬ್ಬುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಈ ವರ್ಷ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಅದರ ದವಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದವನು ಶಿವಪ್ಪ. ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿಯೆ ಅವನು ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದು ಈ ವರೆಗೆ ಏನೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನ ಬಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಉಸಿರು ಹೊರಟುಹೋಯಿತು.

ಬಹುಶಃ ಬಂಗಾಲದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ, ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಓದಿನಿಂದಲೇ ತಯಾರಾದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ವೈದ್ಯನಿದ್ದೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತಹರೊಬ್ಬರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಡಾಕ್ಟರ್ ಗೋಪಾಲರು. ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಹೋದರೆ ಮಾರೀಬೇನೆಯ ಹೆಸರು ಕೇಳಿ ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ ಶುಲ್ಕ ಕೇಳಿದರು. ಇಂತಹ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಔಷಧವನ್ನು ಕಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅದನ್ನು ನುಂಗಿದ ರೋಗಿ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡಲು ಮರುದಿನ ಬದುಕಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಈ ವೈದ್ಯರ ದೀರ್ಘ ಅನುಭವ. ಶಿವಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿ ಆ ಕಟ್ಟಿರುಳಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತರುವುದೆಲ್ಲಿಂದ ? ಆದುದರಿಂದ ಅವಳು ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬೇನಿಗನಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ ನೀರನ್ನೇ ಕುಡಿಸಿ, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕೊನೆಗಾಲದ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಮಾರೀಮಾತೆಯ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬೆಳಗಾಯಿತು.

ವೃಂದಾವನ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ. ಊರಿನ ಜನರೆಲ್ಲ ಅವನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವರು. ತನ್ನ ಪತಿಯ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಲು ಶಿವಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿ ವೃಂದಾವನನ ಮರೆಹೊಕ್ಕು ಅಳತೊಡಗಿದಳು. ಶಿವಪ್ಪನ ಸಂಪತ್ತೆಂದರೆ ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ, ಪೂರ್ಣ ಉಪವಾಸದಿಂದ ಉಳಿದ ತನ್ನ ಬಡಕಲು ದೇಹ; ಎರಡು ಆಕಳು ಈಗ ಈ ಕುತ್ತಿನಿಂದ ಬದುಕಲು ಅವಳು ಆಕಳನ್ನು ಅಡವಿಡುವುದು ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು ಯಾರಿಂದಲೂ ಯಾವ ಒಡವೆಯನ್ನೂ ಪಡೆಯದೆ ವೃಂದಾವನ ಈ ವರೆಗೆ ಅದೆಷ್ಟೋ ಜನರ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೆ, ಇಂದು ಶಿವಪ್ಪನ ಅಂತ್ಯಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅವನು ಮನೆಗೆ ಬಂದ.

ಸಾಯಂಕಾಲವಾಗಿದೆ. ವೃಂದಾವನ ಇನ್ನೂ ಚಂಡೀಮಂಟಪದ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿದ್ದಾನೆ ಯಾರದೋ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸಪ್ಪಳವನ್ನು ಕೇಳಿದಂತಾಗಿ ಕಣ್ತೆರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಶಿವಪ್ಪನ ಮಗನು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ.

" ಬಾ, ಕುಳಿತುಕೊ ಷಷ್ಠೀಚರಣ ! "

ಹುಡುಗ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ತುಟಿಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ " ಪಂಡಿತರೆ " ಎಂದು ಅಳತೊಡಗಿದ. ಅವನು ಅಳುತ್ತಳುತ್ತ " ಕೃಷ್ಣನೂ ಕಾರಿಕೊಳ್ಳುತಿದ್ದಾನೆ " ಎಂದ.

ಕೃಷ್ಣ ಅವನ ತಮ್ಮ. ಅವನೂ ಅಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಆಗಿಂದಾಗ ಸಾಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ರಾತ್ರಿ ಮುಂಗಡ ಹಣ ಕೇಳದೆ ಗೋಪಾಲ ವೈದ್ಯರು ವೃಂದಾವನನೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಶಿವಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು. ವೈದ್ಯರು ನಾಡಿ ನೋಡಿದರು, ನಾಲಗೆ ನೋಡಿದರು, ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟರು. ಆದರೆ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯ-ದ್ರಾವಕವಾದ ಅಳುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಕೃಷ್ಣನು ಗಮನವೀಯಲಿಲ್ಲ; ಕೈಗುಣದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದ ಗೋಪಾಲ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಅಪಯಶಸ್ಸನ್ನು ತಂದು ಬೆಳಗಾಗುವ ಮೊದಲೇ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದ.

ತನ್ನ ಮೃತಪುತ್ರನನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಯಿಯು ಗೋಳಿಡುವುದನ್ನು ಕಂಡು ವೃಂದಾವನನ ಎದೆ ಬಿರಿಯಿತು. ಅವನಿಗೂ ಒಬ್ಬ ಮಗನಿದ್ದಾನೆ. ಈ ನೆನಪಿನಿಂದ ಅವನ ಸಹನೆಮೀರಿ ಕೂಡಲೇ ಮನೆಗೆ ಓಡಿಬಂದು ಚರಣನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಅಳತೊಡಗಿದ ಅವನು ತನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ ನೂರಾರು ಸಲ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಎಂದುಕೊಂಡ—" ದೇವಾ ! ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನಾದರೂ ಕೊಡು. ಆದರೆ ಈ ಶಿಕ್ಷೆ ಮಾತ್ರ ಬೇಡ. " ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಕೇಳಿದನೊ ಇಲ್ಲವೊ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ—"ಈ ಆಘಾತವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಉಳಿದವರಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ " ಎಂಬ ಮಾತು ಅವನಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು.

ಆ ಮೇಲೆ ಎರಡು ದಿನ ಸಂದುವು. ಮೂರನೆಯ ದಿನ ನಸುಕಿನಲ್ಲೇ

ನೆರೆಹೊರೆಯವನಾದ ರಸಿಕ ಹಲವಾಯಿಯ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮಾರೀಬೇನೆಯೆಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಿತು.

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ರೋಗಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗಿದ್ದಳು ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಅವಳು ಕಣ್ಣೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆ ಕಡೆಯಿಂದ ಬೊಬ್ಬೆ ಹಾಕುತ್ತಿರುವುದು ಕೇಳಬಂದಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ, ರಸಿಕನ ಹೆಂಡತಿ ತನ್ನ ಐದಾರು ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬಂದಿತು

ಈಗ ಊರಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮಾರೀಬೇನೆಯ ಪ್ರಕೋಪ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅನುಕೂಲವಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಊರುಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದರು. ಆದರೆ ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದ ಜನರೇ ಬಹಳ. ಅವರು ಧೈರ್ಯ-ಭಯಗಳ ನಡುವೆ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುತ್ತ ಒಣಗಿದ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ “ಇಲ್ಲಿಯ ಅನ್ನದ ಋಣ ಮುಗಿಯಿತೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಓಡಿ ತಾನೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ?” ಎಂದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದರು.

ವೃಂದಾವನನ ಮನೆಯ ಎದುರಿನ ದಾರಿಯು ಊರಿಗೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡದು. ಆ ದಾರಿಯಿಂದ ಕೇಳಬರುತ್ತಿದ್ದ “ನಾರಾಯಣ, ನಾರಾಯಣ” ಎಂಬ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ, ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಬಹುಜನರು ಮುಕ್ತರಾದರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಈಬೇನೆ ಸುತ್ತುಮುತ್ತುಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಬ್ಬಿದ ಸುದ್ದಿಬಂದಿತು. ಆದರೆ ಬಾಡಾಲಿನ ಸ್ಥಿತಿಮಾತ್ರ ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಉಗ್ರವಾಗತೊಡಗಿತು. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಊರಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೂ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಬೇನೆ ಹಬ್ಬಲು ಇದೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣ.

ಈ ಊರಿಗೆ ನದಿಯ ಅನುಕೂಲತೆ ಇಲ್ಲ. ಇದ್ದ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಕೆರೆಗಳು ಬಳಸದಿದ್ದುದರಿಂದ ನೀರು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ದುರ್ದೆಸೆಯ ಕಡೆಗೆ ಯಾರೂ ಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಬೇಯಿಸುವ, ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಂಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ವರೆಗೆ ಅದರ ಒಳಿತು – ಕೆಡುಕನ್ನು ನೋಡುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಬಹು ಜನ ಹಳ್ಳಿಗರ ತಿಳಿವಳಿಕೆ.

ಇತ್ತ ಗೋಪಾಲ ವೈದ್ಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಚಿಕಿತ್ಸಕರೂ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಬಡವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಹೊತ್ತೇ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೇನೆಯೊ,

ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ನಡೆದಿದೆ. ಬರಬರುತ್ತ ಔಷಧೋಪಚಾರದ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ಮೃತಶರೀರಗಳ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗ ದಂತಾಯಿತು.

ಹಾಗಿದ್ದರೂ ವೃಂದಾವನನ ಬೀದಿ ಇದು ವರೆಗೆ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದಿತು. ರಸಿಕನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೊರತು ಈ ಆರೆಂಟು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಪ್ರವೇಶವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ವೃಂದಾವನನ ತಂದೆ ತಮ್ಮ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಯ ನೀರು ಇನ್ನೂ ಕೆಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ಪೇಟೆಯುವರು ಈ ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನೆ ಬಳಸು ತಿದ್ದುದರಿಂದಲೋ ಏನೊ, ಇದು ವರೆಗೆ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ವೃಂದಾವನ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕಡ್ಡಿ ಯಾಗತೊಡಗಿದ. ಮಗುವಿನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡತ್ತಲೆ ಅವನ ಎದೆಯು ನೆತ್ತರು ಚಿಮ್ಮುತಿ-ದ್ದಿತು. ತಾನೂ ಮಗುವೂ ಯಾವುದೊ ಒಂದು ಅವ್ಯಕ್ತ ಅಭೇದ್ಯ ಕಾರಣ ದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಿರುವುದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಭಾಸವಾಗತೊಡಗಿತು. ಅವ ನಲ್ಲಿ ಈಗ ಆ ಸಾಹಸವಿಲ್ಲ; ರೋಗದ, ಸಾವಿನ, ಹೆಸರು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೆ ಅವನು ನಡುಗುತ್ತಾನೆ. ಕರೆಯಲು ಯಾರಾದರೂ ಬಂದರೆ ತಪ್ಪದೆ ಹೋಗು ತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಅವನ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ನ್ಯಾಯಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಅಪರಾಧಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಅತ್ತ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವುದು ಬಹಳ ದಿನಗಳ ರೂಢಿಯಿಂದ. ಯಾವುದೊಂದು ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋದವನು ಮರಳಿದೊಡನೆಯೆ ವೃಂದಾವನ ಚರಣನನ್ನು ಬರಸೆಳೆದು ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ಅವನ ಮೈಯೆಲ್ಲವೂ ನಡುಗುತಿದ್ದಿತು. ಮನೆಯು ಬೆಳಕಾದ ಮಗನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆಯೆ ಸುಂಕರೋಗದ ಬೀಜ ಬಿತ್ತುತ್ತಿರುವು ದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಎನಿಸತೊಡಗಿತು. ಬಾಹ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಸಾವಿ-ನಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಚರಣನನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯೆ ಅವನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕೊರೆಯುತಿದ್ದಿತು.

ಸಾಲೆ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಅತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡದಷ್ಟು ಚಿಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಚರಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಯಿತು. ಈಗ ಹಲವು ದಿನ ಗಳಿಂದ ಚರಣನ ಸ್ನಾನ – ಪಾನ, ಬಟ್ಟೆ - ಬರೆ, ಊಟ-ನಿದ್ದೆ, ಈ ಎಲ್ಲ

ಹೊಣೆಯನ್ನು ವೃಂದಾವನನೇ ಹೊತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಮೇಲೆಯೂ ಅಷ್ಟು ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿದಿಲ್ಲವೊ ಏನೊ ! ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೆರೆ–ಮನೆಯ ತಾರಿಣಿ ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯರ ಮಗನಿಗೆ ಮಾರೀಬೇನೆ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಿತು. ಈ ಸುದ್ದಿ ಯಿಂದ ವೃಂದಾವನನ ಮುಖ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟಿತು. ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ತಾಯಿ "ಸಾಕು ಮಗೂ, ಇನ್ನು ನೀನು ಚರಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಳಿಯಿತು" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ದುಃಖ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದಿತು. "ನೀನೂ ನಡೆಯಮ್ಮಾ" ಎಂದನವನು.

ತಾಯಿ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು "ದೇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ?" ಎಂದಳು.

"ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಪೂಜಾರಿ ಇಲ್ಲವೆ ?"

ತಾಯಿ ಇನ್ನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ "ನನ್ನ ದೇವರ ಸೇವೆಯ ಭಾರ ವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿ ನಾನು ಓಡಿ ಹೋಗಲೊ ?" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ "ಹಾಗಲ್ಲಮ್ಮ; ನಿನ್ನ ಭಾರ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆಯೆ ಇರಲಿ. ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ಆಮೇಲೆ ಹಿಂದಿರುಗಬಾರದೆ ?" ಎಂದ.

ತಾಯಿ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ ದೃಢವಾಗಿ "ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಮಗೂ, ನಿನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಈ ಹೊಣೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಅನುಕೂಲವಿದ್ದರೆ ನಾನೂ ಹಾಗೆಯೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇದು ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೆ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ನೀವು ಮಾತ್ರ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕು" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ಉದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿ ಹೇಳಿದ— "ವಾಃ, ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನೊಬ್ಬಳನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ ? ಇದು ನೋಡು...." ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನಕ್ಕು "ಮಗದ, ಇದೊಳ್ಳೇ ಕೆಲಸ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತೆಂದೂ ದೇವರು ನನ್ನ ಭಾರ ಬೇರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸ ಬಯಸುವನೆಂದೂ ತಿಳಿದು ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದಿರುತ್ತೇನೆ ದೇವರು ಇದರಂತೆಯೆ ಮಾಡಲಿ. ವೃಂದಾವನ, ನನ್ನ ಹರಕೆಯೊಂದಿಗೆ ನೀವು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ

ಹೋಗಿರಿ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ದೇವರ ಹತ್ತಿರ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದಳು.

ತಾಯಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಣಿಯಿಂದ, ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ವೃಂದಾವನನ ಆಸೆ ಇಂಗಿಹೋಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಯೋಚಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಅವನೂ ದೃಢತೆಯಿಂದ "ಹಾಗಾದರೆ ನಾನೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ದೇವರಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ತಾಯಿ ಇದ್ದಾಳೆ. ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಹೆದರುವುದು ಚರಣನಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಊರು ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಚರಣನ ಭಾರವನ್ನೂ ದೇವರ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದಿರಲು ಅಡ್ಡಿ ಏನು? ಇಂದಿನಿಂದ ಇನ್ನು ಮುಖವನ್ನೆಂದಿಗೂ ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದ.

ತಾರಿಣಿಯು ಮಗ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ತುತ್ತಾದನು. ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ವೃಂದಾವನ ಯಾವುದೊ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುತಿದ್ದಾಗ ತಮ್ಮ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ. ಒಗೆದು ಹಿಂಡಿದ ಬಟ್ಟೆ ಕೆಲವು; ಇನ್ನೂ ಒಗೆಯಬೇಕಾದುವು ಕೆಲವು. ಆ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಯನ್ನು ಕಂಡು ವೃಂದಾವನ ಹೌಹಾರಿದ. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ "ಹೆಣದ ಬಟ್ಟೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಗೆಯುತಿದ್ದೀರಿ, ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲವೆ?" ಎಂದುಕೇಳಿದ.

ಬುರುಕೆಯೊಳಗಿಂದ ಅವಳು ಏನೆಂದಳೊ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

"ಈ ವರೆಗಿನ ಅನರ್ಥವೇನೊ ಆಗಿಹೋಯಿತು ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಗೆಯದಿರಿ. ನಡೆಯಿರಿ ಇಲ್ಲಿಂದ."

ಆ ಹೆಂಗುಸು ಒಗೆದ ಹಾಗೂ ಒಗೆಯದಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟು-ಗೂಡಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಳು. ವೃಂದಾವನ ಸ್ತಬ್ಧನಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ನೀರಿನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ತಾನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡು ತ್ತಿರುವಾಗ ತಾರಿಣೀ ಬಾಬು ಭರದಿಂದ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡ. ಪುತ್ರ-ಶೋಕದಿಂದ ಅವನು ಕಾತರನಾಗಿದ್ದ; ಮೇಲೆ ಈ ಅಪಮಾನ! ಬಂದವನೇ ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಬಾಯಿ, ಕಣ್ಣು, ತೆರೆಯುತ್ತ "ನೀನು ನನ್ನ ಮನೆಯಾಕೆಗೆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮೀಯಲು ಬಿಡಲಿಲ್ಲವೆ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಛೆ, ಛೆ, ಹಾಗಲ್ಲ. ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯ ಕೂಡದೆಂದು."

ತಾರಿಣಿ ಅರ್ಭಟಿಸುತ್ತ "ಹಾಗಾದರೆ ಒಗೆಯಲು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು? ಬಾಡಾಲಿನಲ್ಲಿದ್ದು ವೈದ್ಯಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣವೆ? ವೃಂದಾವನ, ನೀನು ಹಾಳಾಗುವೆ, ಜೋಕೆ! ಶೂದ್ರನಾಗಿ ದುಡ್ಡಿನ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದರೆ ನಿನ್ನ ವಂಶ ಹಾಳಾದೀತು" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಿ ಇಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಜಗಳ ಮಾಡುವುದು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಶಾಂತನಾಗಿ ಹೇಳಿದ— "ನಾನೊಬ್ಬನೇ ನಾಶವಾದರೆ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಈ ಕೆಲಸದಿಂದ ಇಡೀ ಪೇಟೆಯೆ ಯಮಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸೇರಬೇಕಾಗುವುದಲ್ಲ! ಈಗಾಗಲೇ ಇಡೀ ಊರೇ ಸ್ಮಶಾನವಾಗಿದೆ. ಉಳಿದಿರುವುದು ಇದೊಂದೇ ಓಣಿ. ಇದನ್ನೂ ಉಳಿಯಗೊಡಬಾರದೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೆ?"

ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಉದ್ಧಟತನದಿಂದ "ಜನರು ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ಒಗೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಈ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿಯ ಹೊರತು ನಿನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲವಲ್ಲ?" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನ ದೃಢತೆಯಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟ— "ಈ ಕೆರೆ ನನ್ನದು. ನೀವು ನನ್ನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳದಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನನ್ನೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಗೊಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ."

"ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಾವು ನೀರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು, ಹೇಳು ನೋಡೋಣ?"

"ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೂ ಮನೆಬಳಕೆಗೂ ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಯ್ಯಲು ಏನು ಅಡ್ಡಿ? ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವುದಾದರೆ ಊರಹೊರಗಿನ ಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು"

ತಾರಿಣಿ ಮುಖ ಗಂಟಿಕ್ಕುತ್ತ "ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯನಾಗಿಯೂ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಬಾಯಿಯೆ? ಹೆಂಗುಸರು ಊರ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಒಗೆಯಬೇಕಂತೆ? ಈಗ ಕಷ್ಟ ಕಾಲ ನಮಗೆ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿರಬಹುದು; ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೂ ಬರದಿದ್ದೀತೆ?" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನನೂ ಅದೇ ರೀತಿ ಶಾಂತ, ದೃಢಭಾವದಿಂದ "ಹೆಂಗುಸರು ಊರ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತೊತ್ತು ಆಳು ಯಾರೂ ಇರದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಗಂಡುಸರೇ ಒಗೆದುಕೊಂಡು

ಬನ್ನಿರಿ. ಈಗ ನೀವು ದುಃಖಸಂತಪ್ತರಿರಬಹುದು. ನಿಮಗೆ ನಾನು ಬಿರುನುಡಿಗಳನ್ನಾಡಕೂಡದು. ಆದರೆ ನೀವು ಸಾವಿರ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟರೂ ಈ ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಾರೆ" ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿ ವಾದ-ವಿವಾದ ಮಾಡದೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟ.

ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಬಳಿಕ ಘೋಷಾಲ ಮಹಾಶಯರು ಬಂದು ವೃಂದಾವನನನ್ನು ಕೂಗತೊಡಗಿದರು. ಅವರು ತಾರಿಣಿಯ ಬಳಗದವರು. ವೃಂದಾವನ ಹೊರಬರುತ್ತಲೇ ಅವರು "ಹೌದಪ್ಪಾ ವೃಂದಾವನ, ಎಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಿನ್ನ ವ್ಯವಹಾರವೇನು? ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ಕೊರಗುತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ನಿನ್ನ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯೆ?" ಎಂದರು.

"ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಕೂಡದೆಂದು ಮಾತ್ರ; ನೀರು ಒಯ್ಯಲಿಕ್ಕಲ್ಲ."

"ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳು, ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಅವನು ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ. ನೀರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಒಯ್ದು ಘಟ್ಟದ ಆಚೆ ಒಗೆದರೇನು ಅಡ್ಡಿ?"

"ಈಗ ಇಡೀ ಊರಿಗೆ ಈ ಕೆರೆಯ ನೀರೇ ಗತಿ. ಇಂತಹ ಅನಿಷ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ನೀರು ಹಾಳಾಗಲು ನಾನು ಖಂಡಿತ ಬಿಡಲಾರೆ."

ಕರ್ಮಠರಾದ ಘೋಷಾಲರು ಸ್ವಲ್ಪ ರುಷ್ಟರಾಗಿ "ವೃಂದಾವನ, ನಿನ್ನ ಈ ಹಟ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಈ ಕೆರೆಯ ನೀರು ಅಪವಿತ್ರವೂ ಆಗಲಾರದು; ಕಲುಷಿತವೂ ಆಗಲಾರದು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರ ಕಲಿತ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸುಳ್ಳು ಮಾಡಬಲ್ಲಿರಾ?" ಎಂದರು.

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಒಂದೇ ಮಾತನ್ನು ಹಲವು ಸಲ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಕೊನೆಗೆ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ "ನನಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ನೀರಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳಲಾರೆ. ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಒಗೆಯಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಯಾರಿದ್ದರೂ

ಹೆಣದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ತಾರಿಣೀ ಬಾಬುಗಳಿಗೆ ಆ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಸೆ ಹೋಗಿರದಿದ್ದರೆ ಊರ ಹೊರಗಿರುವ ಹೊಂಡದಲ್ಲಿ ಒಗೆದುಕೊಂಡು ಬರಲಿ; ಈ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೂಡದು" ಎಂದ.

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿ ವೃಂದಾವನ ಒಳಗೆ ಹೋದ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತರಾದ ಘೋಷಾಲ ಮಹಾಶಯರು ವೃಂದಾವನನನ್ನು ಶಪಿಸುತ್ತ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು. ಇದು ಇಲ್ಲಿಗೇ ನಿಲ್ಲದೆಂದು ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಾಯಲು ಒಬ್ಬ ಆಳನ್ನು ಕಳಿಸಿದ. ಆ ಕಾವಲುಗಾರ ರಾತ್ರಿ ಒಂಬತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಬಂದು " ತಾರಣೀ ಬಾಬುಗಳ ಕಡೆಯವರು ಒಗೆಯು ತಿದ್ದಾರೆ; ಬೇಡವೆಂದು ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳಲೊಲ್ಲರು " ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ವೃಂದಾವನ ಕೂಡಲೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ:— ತಾರಿಣಿಯ ವಿಧವೆಯಾದ ಮಗಳು ದಿಂಬಿನ ಚೀಲ, ಹಾಸಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಒಗೆಯುತ್ತ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಂಡುತಿದ್ದಾಳೆ. ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ವತಃ ತಾರಿಣಿ ಬಾಬುವೇ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ.

೧೨

ಮರುದಿನ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಚರಣನನ್ನು ಕರೆದು "ಮಗೂ, ನಿನ್ನ ಅಮ್ಮ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವೆಯಾ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಚರಣ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತ "ಓಹೋ" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ನೊಂದುಕೊಂಡು " ನೀನು ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನ ಇರಬೇಕಾಗುವುದು. ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರುತ್ತೀಯಾ ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಚರಣ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ "ಇರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದ.

ಎಳೆತನದ ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿದ್ದು ಹುಡುಗನ ಪುಟ್ಟ ಜೀವ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬೇಸತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಹೊರಗಿನ ಆಟ-ಪಾಟಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ; ಸಾಲೆಯೊ ಮುಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಿದೆ; ಗೆಳೆಯರ ಮುಖದರ್ಶನವೇ ಇಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಹಗಲಿರುಳೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಕೊಳೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಸುತ್ತಲೂ ಏನೊ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಯ. ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ಮಾತೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಬಹಳ ವ್ಯಾಕುಲ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೊ, ತಾಯಿಯ ತುಂಬುಸ್ನೇಹ, ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸ್ನಾನ, ಊಟ, ಆಟ-ಪಾಟ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕವಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ತಪ್ಪುಗಳಿದ್ದರೂ ತಾಯಿ ನಗುತ್ತ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು, ಅಷ್ಟೆ. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಅವನು ಕೂಡಲೇ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಡಲು ಚಡಪಡಿಸತೊಡಗಿದ.

"ಹಾಗಾದರೆ ಹೋಗು" ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ಚರಣನ ಬಟ್ಟೆ, ಕೆಲವು ರೂಪಾಯಿ, ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಟ್ರಂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅದನ್ನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಆಮೇಲೆ ಮಗನನ್ನು ಮನದಣಿ ಮುದ್ದಿಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ತಾಯಿಯ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿ, ಇಂತಹ ಮಹಾಭಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ಚಿಂತತೆಯ ಒಂದು ನಿಟ್ಟುಸುರುಗರೆದ. ಮಗನ ಜೊತೆಗೆ ಹೋದ ಆಳಿಗೆ ಅವನ ಮೇಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಡಲು ತಿಳಿಸಿ ಎರಡು ದಿನಗಳಿಗೊಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಸಲು ಹೇಳಿದ ಆಮೇಲೆ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಎಂದುಕೊಂಡ– "ಮಗುವಿನ ನೆನೆವರಿಕೆಯಾದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ; ಈ ವಿಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವ–ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದು ತರವಲ್ಲ."

ಬಂಡಿ . ಮರೆಯಾಗುವ ವರೆಗೂ ವೃಂದಾವನ ರೆಪ್ಪೆ ಬಡೆಯದೆ ನೋಡುತ್ತಲೆ ಇದ್ದ. ಬಳಿಕ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಆ ದಿನದ ಮಾತು ನೆನಪಾಗಿ ಕುಸುಮೆ ಇದರಿಂದ ತಪ್ಪು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಳೇನೋ ಎಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಯವಾಯಿತು. ಬಳಿಕ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ "ಛೇ, ಇದು ಸರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಹಟಮಾರಿ, ಸಿಟ್ಟಿನ ಹೆಂಗುಸನ್ನು ಹೇಗೆ ನಂಬುವದು? ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಪಾರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಏನು ಮಾಡುವುದು? ಸಂಗಡ ನಾನೂ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು" ಎಂದುಕೊಂಡ. ಆ ಮೇಲೆ ಒಂದು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಬೇಗಬೇಗನೆ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂಡಿಯ ಬೆನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋಗಿ ಮಗನ ಹತ್ತರ ಕುಳಿತ.

ವೃಂದಾವನ ಕುಂಜನಾಥನ ಮನೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೊರಗಿನಿಂದಲೇ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾದ. ಸುತ್ತಲೂ ಹೊಲಸು ಹಾಗೆಯೆ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಯಾರೂ ವಾಸವಾಗಿಲ್ಲವೊ ಏನೊ ಎನ್ನುವಂತಿದೆ ಮನೆಯ ಸ್ಥಿತಿ. ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿರುವುದರಿಂದ ವೃಂದಾವನ ಚರಣನೊಂದಿಗೆ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದ; ಅಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೆ.

ಸಪ್ಪಳವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಸುಮೆ “ ಅಣ್ಣಾ ” ಎಂದು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಇವರನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಈರ್ಷೆ ಅಭಿಮಾನಗಳಿಂದ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ನೇರವಾಗಿ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು. ಚರಣ ಯಥಾಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಸನ್ನ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ ಓಡಿಹೋಗಿ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡ. ಕುಸುಮೆ ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರು ನಿಮಿಷಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ನಿಂತಳು.

“ಕುಂಜನಾಥ ಎಲ್ಲಿ ?” — ವೃಂದಾವನ ಕೇಳಿದ.

“ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ತಿರುಗಾಡಲು ಹೋಗಿರಬಹುದು.”

“ಈ ಮನೆ ನೋಡಿದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ದಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೇ ?”

“ಇಲ್ಲ.”

“ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಿರಿ ?”

ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಅತ್ತೆಯೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ತೀರ್ಥ ಯಾತ್ರೆಗೆಂದು ಹೋಗಿದ್ದಳು. ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಮಾತ್ರ. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ “ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೋ ಹೋಗಿದ್ದೆವು ” ಎಂದಳು.

ಈ ಮೊದಲು ವೃಂದಾವನ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಕುಸುಮೆ ಚಾಪೆ ಹಾಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಇಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ವೃಂದಾವನನೇ “ ನಾನು ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ಹಾಸಬಾರದೆ ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಕುಸುಮೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ “ ಚಾಪೆ–ಗೀಪೆ ಎಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದೆಯೋ ಏನೋ?” ಎಂದು ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಳು. ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಲುಗಾಡಲಿಲ್ಲ

ವೃಂದಾವನ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧನಾಗಿಯೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈ ಅವ–ಹೇಳನೆಯಿಂದ ಅವನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿತು. ಕೋಪಕ್ಕೆ ವಶವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಂದಿನಂತೆ ಇಂದೂ ಕಲಹವಾದೀತೆಂದು ಬಗೆದು ಅತ್ಯಂತ ಸೌಮ್ಯನಾಗಿ " ನಿನಗೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಏಕೆ ಬಂದೆನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳು. ನಮ್ಮ ಊರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪಿಡುಗು ಹಬ್ಬಿದೆ; ಆದುದರಿಂದ ಚರಣನನ್ನು ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಆದುದರಿಂದ ಬೇನೆ ಬೇಸರಿಕೆಗಳ ವಿಷಯ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಆಕೆ ಉಕ್ಕಿಬರುತ್ತಿರುವ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ "ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವ ಕೃಪೆಯಾಯಿತೇನು? ರೋಗಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ? ಇದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯವರ ಹುಡುಗನ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಯಾವ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಹೊರಲಿ?" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಶಾಂತಭಾವದಿಂದ " ನಾನು ಯಾವ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಹೊರುತ್ತೇನೋ ಅದೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅವನು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾನೆ " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಏನನ್ನೊ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಚರಣ ತನ್ನ ಕೈ–ಯಿಂದ ಅವಳ ಮುಖವನ್ನು ತನ್ನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದು " ಅಮ್ಮಾ, ನಾನು ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣವೇ?" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ— "ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಇರುವುದು ಬೇಡ. ನಿನ್ನ ಹೊಸ ತಾಯಿ ಬರುತ್ತಾಳಲ್ಲವೆ? ಅವಳ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರು" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸಪ್ಪೆ ನಗೆಯಿಂದ " ನಿನಗೆ ಆ ಸುದ್ದಿಯೂ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ ಹಾಗಾದರೆ? ಇದೋ ಕೇಳು, ಮನೆಯ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ನೀಗಿಸುವುದು ತಾಯಿಯೊಬ್ಬಳಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಮಾತು-ಕತೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆಗಲೇ ಅದು ನಿಂತೂ ಹೋಯಿತು" ಎಂದ.

"ಅದೇಕೆ?"

"ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕಾರಣವಿದೆ. ಈಗ ಆ ಎಲ್ಲ ಮಾತಿನ ಪ್ರಯೋಜನ ವೇನು? ಬಾ ಚರಣ, ನಡೆ ಹೋಗೋಣ, ತಡವಾಗುತ್ತಿದೆ."

ಚರಣ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ "ನಾನು ನಾಳೆ ಬರುತ್ತೇನೆ ಅಪ್ಪಾ" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನ ಸುಮ್ಮನಾದ. ಕುಸುಮೆ ಕೂಡ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಚರಣನನ್ನು ಇಳಿಸಿದಳು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳ ಮೇಲೆ ವೃಂದಾವನ ಅತಿ ಗಂಭೀರನಾಗಿ "ತಡ ಮಾಡಬೇಡ ಚರಣ, ನಡೆ" ಎಂದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೊರ–ಹೊರಟ.

ಚರಣ ಅತಿ ಮುದ್ದಿನಿಂದ ಬೆಳೆದಿದ್ದರೂ ಆಜ್ಞಾಪಾಲನೆಯನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದ. ಮೊದಲು ನನ್ನಿದುಂಬಿದ ನಯನಗಳಿಂದ ತಾಯಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ. ಬಳಿಕ ಕ್ಷುಬ್ಧನಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ತಂದೆಯ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ.

ಬಂಡಿಯವನು ಎತ್ತಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸಲು ಹೋಗಿದ್ದ. ತಂದೆ–ಮಗ ಇಬ್ಬರೂ ದಾರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಅವನ ಬರವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಸುಮೆ ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದು ಮುಂಬಾಗಿಲ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಪತಿಯ ಮುಖ ನೋಡಿ ಬೆಚ್ಚಿದಳು. ಈಗ ಅವನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಆ ಲಾವಣ್ಯವಿಲ್ಲ; ಕಣ್ಣು ಕುಳಿ ಬಿದ್ದಿವೆ; ಮುಖ ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಯಿತು. ಅವಳು ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಕೂಗುತ್ತ "ತಮ್ಮನ್ನು ಒಂದು ಮಾತು ಕೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು "ಏನು ?" ಎಂದ.

"ಇತ್ತೀಚೆ ಏನಾದರೂ ಬೇನೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಿರಾ ?"

"ಇಲ್ಲ."

"ಹಾಗಾದರೆ ಹೀಗೇಕೆ ಕಾಣುತ್ತೀರಿ ?"

"ಅದೇನೊ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಸೊರಗಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರ ಬಹುದು."

ಚಿಂತೆ ! ಗಂಡನು ಬಹಳ ಸೊರಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಕುಸುಮೆಯ ಕೋಪ ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೆಣಕಿದಂತಾಯಿತು. ಆಕೆಯೂ ಕೊಂಕಿನಿಂದ "ನೀವು ಹದಿನಾರಾಣೆ ಸುಖಿಗಳು; ನಿಮಗೆ ಚಿಂತೆ ಏತರದು, ಹೇಳಬಾರದೆ?" ಎಂದಳು.

ಈ ಮಾತಿಗೆ ವೃಂದಾವನ ಉತ್ತರವೀಯಲಿಲ್ಲ. ಬಂಡಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬಳಿಕ ಚರಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದ. ಆಗ ವೃಂದಾವನ "ಏನೊ, ನಿಮ್ಮ ಅಮ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ?" ಎಂದ.

ಚರಣ ಇಳಿದು ಬಂದು ಬಾಗಿಲ ಹೊರಗಿನಿಂದಲೇ ತಾಯಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ. ಕುಸುಮೆ ವ್ಯಗ್ರಳಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಕೈಯೆತ್ತಿದಾಗ ಅವನು ಓಡಿಹೋದ. ಯಾವ ಮಾತೂ ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ತಾಯಿ ತನ್ನನ್ನು ಇಂದು ಆದರಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಇರಲು ಬಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮರಳಿ ಕಳಿಸಿದಳೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಭಾರವಾದ ಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿದ— "ಮುಂದೆ ನಿನಗೆ ಹೇಳುವ ಯೋಗವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು? ಆದುದರಿಂದ ಇಂದೇ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಇಂದು ನೀನು ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಚರಣನಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನನ್ನ ನಂತರ ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲು ತಪ್ಪಬೇಡ."

ಕುಸುಮೆ ವ್ಯಸ್ತಳಾಗಿ ನಡುವೆಯೆ "ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ?" ಎಂದಳು.

"ಹಾಗಲ್ಲ. ಇಂದು ನಾನು ಚರಣವನ್ನು ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದೆ."

"ನಿಮಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಾದರೂ ಏನು?"

ವೃಂದಾವನನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಬಂತು. ಅವನೆಂದ– "ಪುನಃ ಅದೇ ಸಿಟ್ಟಿನ ಮಾತು. ಕುಸುಮಾ, ನೀನು ಕಲಿತವಳೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಹೆಂಗುಸರು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಗುಣವೊಂದನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯ— ಅದೆಂದರೆ ಕ್ಷಮೆ. ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀನು ಕಲಿಯಲಿಲ್ಲ. ನೀನು ಚರಣನ ತಾಯಿಯೆಂದು ನಾನೇನೊ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಿಡದೆ ಇನ್ನಾರ ಮೇಲೆ ಇಡುವುದು?"

ಎಷ್ಟು ಹುಡುಕಿದರೂ ಕುಸುಮೆಗೆ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ.

ಎತ್ತು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ತವಕಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಚರಣ ಕೂಗಿದ— "ಅಪ್ಪಾ, ಹೋಗೋಣ ಬಾ."

ಕುಸುಮೆ ಏನೋ ಹೇಳಬಯಸುತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವೃಂದಾ

ವನ "ಒಳ್ಳೇದು, ಹೊರಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದವನೆ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ.

ಕುಸುಮೆ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತು ಅತಿ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಪರಲೋಕವಾಸಿಯಾದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಎನ್ನತೊಡಗಿದಳು— "ಅಯ್ಯೋ, ತಾಯಿಯಾಗಿ ನೀನು ನನ್ನಪಾಲಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಹಗೆತನವನ್ನು ಬಿತ್ತಿಹೋಗಿರುವೆ! ನನ್ನ ಅಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಕಲಂಕದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿದ್ದರೆ, ನಿನ್ನ ತಿರಸ್ಕಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದರ್ಪಕ್ಕೆ ನನ್ನನ್ನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬಲಿಯನ್ನಿತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ನನ್ನೊಡನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಏಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಯಾರ ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಹುದುಗಿಸಿಟ್ಟೆ? ಯಾರನ್ನು ಗಂಡನೆಂದೂ ಮಗನೆಂದೂ ನನ್ನ ಅಂತರಾತ್ಮನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೊ ಅಂಥವರಿಗೆ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನೆದುರು ನಾನು ನಿಷ್ಕಳಂಕಳೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಹ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ನೀನು ಉಳಿಸಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಲು ನನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಇಂದು ನನ್ನನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದು ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು! ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅನಾಥಳಂತೆ ಬರಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಲಜ್ಜತನವನ್ನು ಯಾರೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ನಾನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ವಿಧವೆಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಏಕೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ? ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ರೂಪಕ್ಕೆ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ವಿಧವೆಯ ಎದುರು ವಿವಾಹದ ಮಾತನ್ನೆತ್ತಲು ಯಾರಿಗೆ ಧೈರ್ಯವಾಗುತಿತ್ತು?"

ಕುಸುಮೆ ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಂತೆಯೇ ಕುಳಿತು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕೊನೆಗೆ ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಕೈಜೋಡಿಸಿ "ದೇವಾ, ನನಗೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಉಪಾಯ ತೋರಿಸು; ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಗಂಡನ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು. ಅಥವಾ ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ ಆ ನಿಶ್ಚಿಂತ, ನಿರ್ವಿಘ್ನ ದಿನಗಳನ್ನು ಮರಳಿಸಿ ಸುಖದಿಂದ ಉಸಿರಾಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು!" ಎಂದು ಬೇಡಿದಳು.

೧೩

ಆ ದಿನ ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಂದ ಗಂಡನ ಇನ್ನೊಂದು ಮದುವೆಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಳವಳಗೊಂಡಳು. ಎಲ್ಲಿಗೆ ಓಡಿ ಹೋಗಲಿ, ಏನು ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನ ಅತ್ತೆ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದಳು. ಅತ್ತೆಯಿಂದ ಈ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಕುಸುಮೆ ತಾನೂ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧಳಾದಳು. ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ದಾಸಿಯೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಕರೆದೊಯ್ದಳು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡುದೂ ದಾಸಿಯಂತೆಯೆ. ಆದರೆ ಕುಸುಮೆ ಇಂತಹ ಚಿಕ್ಕ-ಪುಟ್ಟ ಸಂಗತಿಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಕೊಡುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಳಿಕ ನಲಡಾಂಗೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧಳಾದಳು. ಆಗ ಕುಂಜನ ಅತ್ತೆ ಹಾವಿನಂತೆ ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತ "ಹಾಗೆ ಹುಚ್ಚರಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗಮ್ಮ? ನಾವು ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರು; ನಮಗೆ ಆಗದವರು ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಇದ್ದಾರೆ. ನೀನೋ ಹರೆಯದ ಹುಡಿಗೆ ನೀನು ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಇದ್ದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಾವು ತಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಹೇಗೆ?" ಎಂದಳು. ಕುಸುಮೆ ಇದಕ್ಕೆ ಎದುರಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಪುನಃ ಆಕೆ "ನೀನು ಬೇಕಾದರೆ ಅಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮನೆ-ಮಾರು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಾ. ನೀನು ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಎಂದಿಗೂ ಇರಕೂಡದು" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ಮನೆಯನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ನಿನ್ನೆ ಬಂದಿದ್ದಳು.

ಇಂದು ಚರಣ ಮೊದಲಾದವರು ಬಂದು ಹೋದ ಬಳಿಕ, ಹೊರಗೆ ಹೋದ ಕುಂಜನಾಥ ಜಮೀನುದಾರರ ಠೀವಿಯಿಂದ ಊರನ್ನೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಾಡಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಸ್ನಾನ, ಊಟ, ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಲಗಿದ. ಬಳಿಕ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಗಂಟೆಗೆ ಎದ್ದು ತನ್ನ ತಂಗಿಯೊಂದಿಗೆ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದ. ಕುಸುಮೆ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಮೌನವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಳು. ತನ್ನ

ಪತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಆದರವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಂದು ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕುಸುಮೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಕುಂಜನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ. ಅವಳ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಲಹಪಟುತ್ವ ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಹದಿನೈದು ವರುಷ ತುಂಬಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಪೂರಿತ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನೇ ಅಳಿಸುತಿದ್ದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಅದೇಕೊ ಏನೊ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಂದಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರೀತಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಇದರಿಂದ ಆಕೆಯ ತಾಯಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದುದರಿಂದ ಅವಳು ತನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕುಸುಮೆಗೆ ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡತೊಡಗಿದಳು.

ಮನೆಯ ಎದುರಿಗೇ ಒಂದು ಕೆರೆ ಇದೆ. ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ ಕುಸುಮೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪಾತ್ರೆ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಹೋಗಿದ್ದಳು. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆಬಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ತೀವ್ರ ಸ್ವರದಿಂದ "ಅತ್ತಿಗೆಯವರೆ, ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ನಿಮಗೆ ಎಷ್ಟು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ತಾಯಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕೋಣೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಏನೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಗಳ ಈ ಕಠೋರ, ವ್ಯಂಗ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ಕೋಪದಿಂದ ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತ "ಎಂತಹ ಮಾತನ್ನಮ್ಮಾ ನೀನು ಈಗ ಆಡುತ್ತಿರುವುದು? ಮನೆಯ ಜನರಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಸಂಬಳ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಕರೆತರುತ್ತಾರೆಯೆ?" ಎಂದಳು.

"ಅವಳು ನಿನ್ನವಳು ಹೇಗೊ ಹಾಗೆ ನನ್ನವಳೂ ಅಹುದು. ಆ ಬಡವೆಯನ್ನು ದುಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಬಳ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ?"

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ತಾಯಿ ಕುಸುಮೆಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಅವಳ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡು ತಾನೇ ಕೆರೆಗೆ ನಡೆದಳು.

ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ ಕುಸುಮೆ ಮಂಕು ಬಡಿದವರಂತೆ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟಳು. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಆಕೆಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನಸುನಗೆಯಿಂದ "ಒಳ್ಳೇದಾಯಿತು. ಹೋಗಿ ಬಿಡು" ಎನ್ನುತ್ತ ಕೋಣೆ

ಯೊಳಗೆ ಹೋದಳು.

ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳ ತನಕ ತಾಯಿ ಕುಸುಮೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಮಸೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಮೇಲೆ ಆಕೆಯ ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಬದಲಾವಣೆ ಯಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರದ್ದರಿಂದ ಕುಸುಮೆ ಊಟ ಮಾಡ ಲಿಲ್ಲ. ಇಂದು ನಸುಕಿನಲ್ಲೇ ಅತ್ತೆ ಕುಸುಮೆಗೆ ಮಿಂದು ಪೂಜೆ ಪಾರಾಯಣ ಮುಗಿಸಿ ಊಟಮಾಡಲು ಆಗಿಂದಾಗ ಹೇಳತೊಡಗಿದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಕುಸುಮೆಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ "ಅತ್ತಿಗೆ, ಇಂದು ಅಮ್ಮ ತನ್ನ ಛದ್ಮವೇಷವನ್ನೇಕೆ ಬದಲು ಮಾಡಿದಳು ಎಂಬುದೇ ನನಗೆ ಯೋಚನೆ" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಎರಡೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಾಡಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದಳು.

ಮನೆಯ ಒಡತಿಗೆ ತಂಗಿಯ ಮಗನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆ—ಗೋವರ್ಧನ ಅವನ ಹೆಸರು. ಕುಡಿತದಿಂದಲೂ ಗಾಂಜಯಿಂದಲೂ ಅವನ ಮುಖ ವಿಕಾರ ಗೊಂಡಿದೆ. ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಮೂವತ್ತೈದು ವರುಷದವನೊ ಅರುವ- ತ್ತೈದು ವರುಷದವನೊ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಯಾರೂ ಒಪ್ಪದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿನ್ನೂ ಅವಿವಾಹಿತ. ಅವರ ಮನೆ ಇನ್ನೊಂದು ಓಣಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮೊದಲು ಅವನು ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೊ ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ, ವಿಶ್ವಾಸ ಬೆಳೆದಿವೆ. ಆಕೆಯ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಮಾತುಕತೆಯಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಕೆ ಹೇಳಿದ ಹಿತ- ವಚನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕೆರೆಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಳು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಆಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿ ಘಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಮರದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಯಿತು. ಆದರ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಗೋವರ್ಧನ ನೆಟ್ಟ ನೋಟದಿಂದ ಇತ್ತ ಕಡೆಗೇ

ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆಗ ಅವಳು ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಗೋವರ್ಧನನೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಕೂಡ ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕುಸುಮೆ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಸೆರಗನ್ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಅವನ ಎದುರಿನಿಂದ ಬೇಗ ಬೇಗನೆ ಒಳಗೆ ಹೋದಳು. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ "ಏನಣ್ಣಾ, ಮೊದಲು ನಿನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದೇ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ? ನೀನು ಇನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರು–ಹೋಗುವುದನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬೇಕು." ಎಂದಳು.

ಮರದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ತಾನು ನಿಂತುದನ್ನು ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ನೋಡಿದ್ದಳೆನ್ನುವುದು ಗೋವರ್ಧನನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವನು ಪೆದ್ದನಂತಾಗಿ ನಿರುತ್ತರನಾದ.

ಆದರೆ ಅವಳ ತಾಯಿ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕುದಿಯುತ್ತ, ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊರಳಿಸುತ್ತ ಚೀರಿದಳು— "ಹೌದು, ಮೊದಲು ಅವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಬರಬೇಕೆನ್ನಿಸಿದೆ, ಬರುತ್ತಾನೆ. ಇದೆಲ್ಲ ನಿನಗೇಕೆ ?"

ಮಗಳು ಕೋಪಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ "ಈ ಇಚ್ಛೆ ನನಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಮ್ಮಾ, ನಾನು ಇಷ್ಟು ಹೇಳುವುದು ನನಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಅತ್ತಿಗೆಯೂ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ಹೆರವರ ಹೆಣ್ಣು–ಮಗಳೆಂಬುದನ್ನಾದರೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಕು." ಎಂದಳು.

ತಾಯಿ ತನ್ನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಸಪ್ತಮ ಸ್ವರಕ್ಕೇರಿಸಿ "ಅವಳು ಹೆರವರ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳಾದರೆ ನನ್ನ ಅಕ್ಕನ, ಅಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳು ಹೆರವರಾಗಬೇಕೇ? ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಅವರು ಬರಬಾರದೆ ? ಹೆರವರ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳಾದರೇನಾಯಿತು, ಯಾವಾಗಲೂ ತೆರೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವಳೆ ? ಅವಳು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವ ರೀತಿ ನೋಡಿದರೆ ನನ್ನಂತಹ ಮುದುಕೆಗೂ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದಳು.

ತಾಯಿಯ ಇಂಗಿತ ಏನೆಂಬುದು ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಅವಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ಈಗ ಅವಳಿಗೆ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು

ಕುರಿತು ತಾನೇ ತನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದವು. ಆದರೆ ಆಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಯೆ ಬೇರೆ, ಈಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಯೆ ಬೇರೆ. ಆಗ ಅವಳು ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಈಗ ಪ್ರೀತಿಸುತಿದ್ದಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುವುದೂ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗುವುದೂ ದೇವರ ದಯೆಯ ಹೊರತು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಹೋಗಲುದ್ಯುಕ್ತಳಾಗಿ ಗೋವರ್ಧನನ ಕಡೆ ಬಿರುನೋಟದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ—"ಅಣ್ಣಾ, ಇದು ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿತನದ ಮಾತು. ನನ್ನಿಂದ ಏನನ್ನೂ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಣ್ಣನಂತೆ ಬರುವುದಾದರೆ ಬಾ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ದುಃಖವೇ ಕಾದಿದೆಯೆಂದು ಖಂಡಿತ ತಿಳಿದುಕೊ. ಆ ದುಃಖದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ತಾಯಿಯೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರಳು." ಎಂದಳು. ಆಮೇಲೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು.

ಗೋವರ್ಧನ ಸ್ವಲ್ಪ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ "ಚಿಕ್ಕಮ್ಮಾ, ನಿನ್ನಾಣೆ—ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ–ಯಾವನೊ ಆ ಗಿಡದಮರೆಯಲ್ಲಿ–ನಾನು ಹಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ ಮುರಿಯಲು–ಮಿಠಾಯಿ ಅಂಗಡಿಯವನನ್ನು ಕೇಳೋಣ ನಡೆ—ಅವಳು ಬೇಕಾದರೆ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ಓಣಿಗೆ ಬರಲಿ, ಪ್ರಮಾಣಿಸಿ ಕೊಡುವೆ—" ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಜಾರಿದ.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಸೀರೆ ಬದಲಿಸಿ ಕುಸುಮೆಯ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು. ಕುಸುಮೆ ಇನ್ನೂ ಒದ್ದೆ ಸೀರೆಯಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ನೋಡುತಿದ್ದಳು. ಕಾಲಿನ ಸಪ್ಪಳವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಿಗಿದ ಕಂಠದಿಂದ "ಏಕೆ ಅತ್ತಿಗೆ, ನೀನು ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಏಕೆ ಕೈಹಾಕಹೋದೆ? ನನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇರಗೊಡಲಾರೆಯಾ?" ಎಂದಳು.

"ಮೊದಲು ಒಣಗಿದ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟುಕೊ, ಉಳಿದುದೆಲ್ಲ ಆಮೇಲೆ" ಎಂದು ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಒಣ ಸೀರೆಯನ್ನುಡಿಸಿದಳು. ಬಳಿಕ ಅವಳು "ಅತ್ತಿಗೆ, ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಅನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಆಗದು. ಇನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಅವನ ಉದ್ದೇಶವೇನೆಂಬುದು ತಿಳಿದಿದೆ" ಎಂದಳು. ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಲು ಅವಳಿಗೆ ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು.

ಕುಸುಮೆ ಅಳುದನಿಯಲ್ಲಿ "ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನೂ ಇರಲಿ. ಅತ್ತಿಗೆ, ನಿನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತೇನೆ, ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಗಳವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ದೂಡಬೇಡ" ಎಂದಳು.

"ನಾನು ಬದುಕಿರುವ ವರೆಗೆ ನಿನಗೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಬರ ಲಾರದು."

ಕುಸುಮೆ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ "ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ಬರುವುದೆನ್ನು ವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು. ನನ್ನ ಈ ಹಾಳು ಭಾಗ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೊ ಅಲ್ಲಿ ನನಗಾಗಿ ಸಂಕಟ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು. ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಇಚ್ಛೆ ದೇವರಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಹಣೆ ಬಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅಳತೊಡಗಿದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಅವಳ ಕಣ್ಣೊರೆಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮ ನಿದ್ದು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ "ನೀನು ಹೇಳುವುದೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಕ್ಕ, ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಬರಿಯ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ದೋಷ ಕೊಟ್ಟರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಇದರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ತಪ್ಪೂ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ "ಇದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಪ್ಪೇನು? ನನ್ನ ಬಾಲ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿ ನೀನು ಕೇಳಿರಬಹುದು" ಎಂದಳು.

"ಹೌದು, ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ ಆದರೆ ಅದು ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯ ವರೆಗೂ ಸುಳ್ಳು. ನೀನು ಚದುರೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವೆ, ಕೇಳಿರುವೆ. ಆದರೂ ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಳೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವು ದಿಲ್ಲ; ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಭಾಗ್ಯದ ತಪ್ಪೊ, ನಿನ್ನ ತಪ್ಪೊ? ಆಗ ನೀನು ಅಜ್ಞಾನಿಯಿದ್ದಿಯೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಈಗ ಅಜ್ಞಾನಿಯುಲ್ಲವಲ್ಲ? ಯಾವ ಸಧವೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ವಶಳಾಗಿ ವಿಧವೆಯ ವೇಷ ದಿಂದ ಇರಬಲ್ಲಳು ಹೇಳು ನೋಡೋಣ?"

"ಇದೆಲ್ಲವೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತು. ಬರಿಯ ಕುಂಕುಮ, ಬಳೆಗಳಿಂದ ಜನರು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಗಂಡ ಯಾರೆಂದು ಕೇಳದೆ ಬಿಡುವರೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಏನು? ಇದಲ್ಲದೆ ಅವರಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾರೆ?"

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ "ಎಂತಹ ಮಾತನ್ನಾಡುತ್ತಿರುವೆ ಅತ್ತಿಗೆ! ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣ ಏತಕ್ಕೆ ಬೇಕು? ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಂದಕಕ್ಕನೆದುರು ಏನು ನಡೆಯಿತೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇಲ್ಲವೇ" ಎಂದಳು.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಮರಳಿ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯೆ, "ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಅವರು ನಿನಗೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆ? ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡೇ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆಯೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದ್ದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಬಹುದೆಂದು, ದುಃಖವಾಗಬಹುದೆಂದು, ನಾನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಎತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದುದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಕೋಪ ಕೂಡ ಬಂದಿತ್ತು" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ಉದ್ವೇಗದಿಂದ "ಇಲ್ಲ ಅತ್ತಿಗೆ, ನನಗೆ ಏನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಏನೇನು ನಡೆಯಿತು ಹೇಳು?" ಎಂದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ತನಿಯುಸುರು ಬಿಡುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು— "ಸರಿ, ಅಣ್ಣನಂತೆಯೇ ತಂಗಿ! ವೃಂದಾವನರಿಗೆ ನಂದಕಕ್ಕನ ಮಗಳ ಸಂಬಂಧವು ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ ನೀನು ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಈ ವಿವಾಹ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನವರು ಬಹಳ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ವೃಂದಾವನರು ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗ ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆಯ ವಿಷಯ, ನಿನ್ನ ವಿಷಯ, ವೃಂದಾವನನ ಕಡೆಯವರ ವಿಷಯ, ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆ ಮಾತು-ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಮಾತನ್ನು ನಂದಕಕ್ಕ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವೃಂದಾವನರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ನಿಜ ಸಂಗತಿಯನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಖ್ಯ ಪುರೋಹಿತರನ್ನು ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ಅವರು ಬಂದು ನಿನ್ನ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯೂ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಿತ್ತರು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ—ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ—ಈ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ, ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆಯದೆ, ಇಂತಹ ಕೆಲಸಗಳು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಡೆ-ಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವರನ್ನು — ನಿನ್ನ ಮಂಗಲ ಸೂತ್ರ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿದವರನ್ನು — ಎದುರಿಗೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಅವರು

ನಂದಕಕ್ಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ನಂದಕಕ್ಕನು ' ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಬದಲಾಯಿಸುವ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದ್ದಿತು; ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ' ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು "

ಕುಸುಮೆ ಸಂದೇಹದಿಂದ ಉಸಿರು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು " ಬದಲಾಯಿಸಲಿಲ್ಲವೆ ? ಅತ್ತಿಗೆ, ಇದನ್ನು ನಾನು ಊಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ ಮಾತ್ರ. ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾತು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದುವು ? " ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ನಗುತ್ತ " ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನವರಿಗೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹುಚ್ಚು ಆವೇಶ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಬೇರೆಯವರಾಗಿದ್ದರೆ ಲೋಕಲಜ್ಜೆಗೆ ಹೆದರಿಯಾದರೂ ಈ ರಾಮಾಯಣ ಬೆಳೆಯಗೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಇದರ ಪರಿವೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ' ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಗಂಡ ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ತಪ್ಪು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ನನ್ನ ತಾಯಿ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಬದಲಾಯಿಸದಿದ್ದಾಗ, ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆ ಏಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಾರ ? ನಂದಕಕ್ಕ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕೊಡಬಲ್ಲ ? " ಎಂದು ಗಲಭೆಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದರು" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಪುಲುಕಿತಳಾಗಿ " ಛೀ ಛೀ, ಮುಂದೆ ? " ಎಂದಳು.

" ಬಳಿಕ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಏನೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಅತ್ತೆ–ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ, ನಂದ ಕಕ್ಕನ ಹೆಂಡತಿ, ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಊರಿನವರು. ಅತ್ತೆಯವರು ಕ್ರೋಧ, ದುಃಖ, ಲಜ್ಜೆ ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಅವರ ಮಗನ ಕೂಡ ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಬದಲಾವಣೆಯ ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ ಅತ್ತಿಗೆ, ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ವತಃ ವೃಂದಾವನರೇ ಕೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದೊಂದು ನೆವದಿಂದಲಾದರೂ ಸರಿ, ಅವರೂ ನಿನಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ ? ನಿನ್ನನ್ನು ಅವರು ಪ್ರೀ.... ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದೆ."

ಕುಸುಮೆ ಮುಖ ಹೊರಳಿಸಿ "ಅತ್ತಿಗೆ, ಅಂದು ಅವರು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಬಂದಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ " ಎಂದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ " ಎಂದು ? ಈ ನಡುವೆ ಅವರು ನಿಮ್ಮ

ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೇನು ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

"ಅಹುದು; ನಾನೂ ಅಣ್ಣನೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ದಿನವೇ ಬಂದಿದ್ದರು."

"ಆಗ ಏನು ನಡೆಯಿತು ?"

" ನನ್ನ ಮೊಂಡತನದಿಂದ. ಏನನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಹಾಗೆಯೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು."

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಮುಗುಳು ನಗುತ್ತ " ಇದನ್ನೇನು ಮಾಡಿದೆ ನೀನು " ನಿನ್ನ ಲತಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಬರಗೊಡಲಿಲ್ಲವೇನು? ಅಥವಾ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನ್ನೇ ಆಡಲಿಲ್ಲವೊ ? " ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಒಂದು ಮೆಲ್ಲುಸಿರನ್ನೆಳೆದು ಕೊಂಡು ತಲೆಬಾಗಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಸಂಜೆಯ ಮಬ್ಬುಗತ್ತಲು ದಟ್ಟವಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ ಶಂಖಧ್ವನಿಯಿಂದ ಅವಳು ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದ್ದು ನಿಂತು— "ಅತ್ತಿಗೆ, ನೀನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಳಿತುಕೋ. ನಾನು ಈಗ ದೀಪಹಚ್ಚಿ ಬರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದಳು.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಮರಳಿ ಬಂದಾಗ ಕುಸುಮೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮುಖವನ್ನಿಟ್ಟು ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ದೀಪವನ್ನು ಯಥಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕುಸುಮೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಕುಳಿತಳು ಆ ಮೇಲೆ ಅವಳು ಕುಸುಮೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ "ಅತ್ತಿಗೆ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಿನ್ನ ಈ ಕೆಲಸ ಸರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಏನು ನಡೆಯಿತೆಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀನು ಯಾರು, ಅವನು ಯಾರು ಎಂಬುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ್ದು ತಕ್ಕುದ್ದಲ್ಲ " ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ತಲೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯೆ ಮರಳಿ ಹೇಳಿದಳು— " ಸ್ವತಃ ನೀನು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನೆ ಯೋಚಿಸಿದರೆ, ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯೆ ನನಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಅವರ ಮನೆಗೆ ನಾನು ನಡೆದು ಹೋಗಲು ಮಾತ್ರವೇಕೆ, ಮೂಗು ತಿಕ್ಕುತ್ತ ಹೋಗಲು ಅವರು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ್ದರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ."

ಕುಸುಮ ಹಾಗೆಯೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ "ಇದನ್ನು ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೇಳುವುದು ಸುಲಭ ಅತ್ತಿಗೆ; ಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ" ಎಂದಳು

"ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಕಷ್ಟವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಗಂಡನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಮಗ ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ; ಹೊಟ್ಟೆ–ಬಟ್ಟೆಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ದೊರೆತ ಮೇಲೆ ಹೆಂಗುಸಿಗೆ ಕಷ್ಟವೆಂಬುದೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಇದು ಯಾವುದೂ ಸಿಗದಿದ್ದರೂ ನಾನು ಗಂಡನ ಮನೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮೋರೆಯಮೇಲೆ ಉಗುಳಿದರೂ ನಾನು ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಹೊಡೆಯದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೇತರ ಹೆದರಿಕೆ? 'ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಬೀಳು' ಎಂದರೆ ನೀವೇ ಹೋಗಿರಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೊರಬೀಳದಿರುವ ಹಟವನ್ನೆ ಹಿಡಿದರೆ ಅವರೇನು ಮಾಡಬಲ್ಲರು ಹೇಳು?"

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಕುಸುಮ ಇಂತಹ ದುಃಖದಲ್ಲಿಯೂ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟಳು.

ಆದರೆ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ತಾನೂ ನಗಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಳು ಅವಳು. ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ನಗಿಸುವ ಇಲ್ಲವೆ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಅವಳದಿರಲಿಲ್ಲ ಅವಳು ಇನ್ನೂ ಗಂಭೀರಳಾಗಿ ತಿಳಿಹೇಳಿದಳು— "ಅತ್ತಿಗೆ, ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು; ನೀನು ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗು. ಇಂತಹ ಗಂಡಾಂತರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಡನನ್ನೂ ಮಗನನ್ನೂ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಬಿಡಬೇಡ"

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಉಂಟಾದ ಈ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಕುಸುಮ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು ಕೇಳಿದಳು— "ಗಂಡಾಂತರದ ದಿನಗಳೆಂದರೆ ಏನು?"

"ಇದು ಸಂಕಟ ಸಮಯವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು? ವೃಂದಾವನರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಬಾಡಾಲದಲ್ಲಿ ಪಿಡುಗು ತಲೆ ಎತ್ತಿರುವುದು ಸುಳ್ಳೇನು? ಇತ್ತೀಚೆ ಅದರ ಅಬ್ಬರ ಬಹಳವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನವರು ಇದೀಗ ಹೇಳಿದರು. ದಿನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನರು ಸಾಯುತಿದ್ದಾರೆ. ಏ ಏ, ಅತ್ತಿಗೆ, ಇದೇನಿದು? ನನ್ನ ಕಾಲು ಹಿಡಿಯಬೇಡ."

ಕುಸುಮ ಅವಳ ಕಾಲನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅಳುತ್ತ–

" ಅವರು ಚರಣನನ್ನು ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದರು ಅತ್ತಿಗೆ! ಆದರೆ ನಾನೇ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ. ನಾನು ಅವರ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅತ್ತಿಗೆ........ "

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಅವಳನ್ನು ತಡದು " ಆಗಲಿ, ಈಗ ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿಯಿತಲ್ಲವೆ ? ಈಗ ಹೋಗಿ ಹುಡುಗನನ್ನು ನೋಡಿಕೊ " ಎಂದಳು.

"ಆದರೆ ಈಗ ಯಾವ ಮೋರೆಯಿಂದ ಹೋಗಲಿ?" ಎಂದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಏನೋ ಹೇಳಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದಳು; ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಯಾರೊ ಬರುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರಿತು. ಹೊರಳಿ ನೋಡಿದರೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಹತ್ತಿರ ತಾಯಿ ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ. ತಾಯಿ-ಮಗಳ ದೃಷ್ಟಿ-ಸಂಗಮವಾದೊಡನ ತಾಯಿಯ ಕೊಂಕು ನುಡಿ ಕೇಳಬಂದಿತು— " ಅತ್ತಿಗೆಗೆ ಏನೋ ಸಲಹೆ ಕೊಡುತ್ತಿರುವಂತಿದೆ ! "

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ "ಅಮ್ಮಾ, ನೀನು ಒಳಗೆ ನಡೆ. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು ಹೇಳಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆಯೆ ? ನೀನು ಹೆದರಬೇಡಮ್ಮ " ಎಂದಳು.

ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿ ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಹೊಯ್ದಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈಗ ಅವಳು ಆರ್ಭಟಿಸತೊಡಗಿದಳು— " ಹಾಗಾದರೆ ಹೇಳಿ ಕೊಡುವವಳು ನಾನು ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು ? ಈ ಮನೆ ನೆಲಸಮವಾಗುವುದೆಂದು ಈ ಕುಲನಾಶಿನಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟೊಡನೆಯೆ ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಕುಂಜನಾಥ ಇವಳ ಮೋರೆ ನೋಡಲೂ ಹೇಸುತ್ತಿರುವುದು ಸುಮ್ಮನೆಯೆಂದು ತಿಳಿದೆಯಾ ? ಇವಳ ಸ್ವಭಾವ, ಲಕ್ಷಣ, ಅಂತಹದು. "

ತಾಯಿಗೆ ತಿರಿಗಿ ಇಂತಹ ಬಾಣಗಳನ್ನೆ ಬಿಡುವ ಬಯಕೆ ಮಗಳಿಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕುಸುಮೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಚಿವುಟಿದುದರಿಂದ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ " ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಕುಲನಾಶಿನಿಗೆ ' ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗು, ಇಲ್ಲಿ ಇರಬೇಡ ' ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದೆ " ಎಂದಳು.

ಅತ್ತೆಮನೆ ಎಂದೊಡನೆ ತಾಯಿ ತಾಂಬೂಲರಂಜಿತ ತುಟಿಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ವಿಭೂತಿ ಪೂಸಿದ ಮುಖವನ್ನು ಮುದುಡಿಸುತ್ತ " ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು ಯಾವ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ? ನಂದ ವೈಷ್ಣವನ........" ಎಂದಳು.

ಈ ಸಲ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ತಾಯಿಯನ್ನು ಗದ್ದರಿಸುತ್ತ "ಎಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ

ತಿಳಿಯದವರಂತೆ ಮಾತನಾಡಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಯಾರ ಅಪಮಾನವನ್ನೂ ಮಾಡ ಬೇಡ. ಹುಡಿಗೆಯರಿಗೆ ಹತ್ತೆಂಟು ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದು ನೀನು ನಂದವೈಷ್ಣವನ ಹೆಸರನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿದೆ. ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಗೋವರ್ಧನನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವಳು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳಬೇಕೆ ? " ಎಂದಳು.

ಮಗಳ ಈ ನಿಷ್ಠುರ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಣಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ತಾಯಿ ಮದ್ದಿನ ಕುಡಿಕೆಯಂತೆ ಸಿಡಿಯುತ್ತ ಚೀರಿದಳು–"ಕತ್ತೆ, ನೀನು ಮಗಳಾಗಿ ತಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುವೆಯಾ ?"

" ಇದು ಬರಿಯ ಅಪವಾದವಲ್ಲ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು. ಅಮ್ಮಾ, ನಿನ್ನಂತಹ ನಾಲ್ವರು ವೈಷ್ಣವ ಹೆಂಗುಸರಿದ್ದರೆ, ನಾವೆಲ್ಲ ಹೊಲೆಯರು ಸಮಗಾರರು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು; ವೈಷ್ಣವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೋಗಲಿ ಬಿಡು, ಬಹಳ ಚೀರಾಡ ಬೇಡ. ನಾನು ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸಿದೆನೆಂದು ನಿನಗೆ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಬಾಡಾಲಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ ಬಿಡು. ಬಳಿಕ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಎಂದು ಬಿಡು; ಬೇಕಾದರೆ ನನಗೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬೈದು ಬಿಡು. ನಿನ್ನಾಣೆ, ಆಮೇಲೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಏನನ್ನೂ ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲ."

ಈ ಜಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳೆದರೆ ತಾನೇ ಸೋಲಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಮಗಳ ಈ ಹದನವಾದ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತಾಯಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು. ಆದುದರಿಂದ ಅವಳು ಕೋಮಲ ಸ್ವರದಿಂದ "ನಾನೇನೊ ಅವಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವರು ಬರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆ ? ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ, ನನಗೆ ನಿನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗೊತ್ತಿದೆ. ಅದರೆ ಅವಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಅವಳೊಂದಿಗೆ ವೃಂದಾವನನ ಸಂಬಂಧ ಕೂಡ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಳ್ಳು ಆಶೆ ತೋರಿಸಿ ಈಕೆಯನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಣಿಸಬೇಡ " ಎಂದು ಉತ್ತರದ ದಾರಿ ನೋಡದೆ ಒತ್ತರದಿಂದ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟಳು.

ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಮುಖವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುತ್ತಲೆ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ— " ಅಕ್ಕಾ, ಈ ಮಾತು ಸುಳ್ಳು. ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. ನಾನು ಅವಳ ಮಗಳಾದರೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು.

ನಿಲ್ಲು, ಈಗ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಏನನ್ನೋ ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದಳು.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕುಂಜನಾಥ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ. ಹೆಂಡತಿ, ತಂಗಿ, ಇಬ್ಬರೂ ಅದೆಷ್ಟು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ಕುಂಜನಾಥ ತನ್ನ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತ— " ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಅತ್ತೆಯವರು ಹೇಳುವವರೆಗೆ ನಾನು ಚರಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಲಾರೆ " ಎಂದ.

" ಅವರು ಹೇಗಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಾದರೂ ಬನ್ನಿರಿ " ಎಂದು ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು.

ಕುಂಜನಾಥ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹುಬ್ಬಿಗೇರಿಸಿ " ಅಬ್ಬಬ್ಬ ! ಅಲ್ಲಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನರು ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ " ಎಂದ.

" ಹಾಗಾದರೆ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಕಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಿರಿ."

" ಆಗಬಹುದು " ಎಂದು ಕುಂಜನಾಥ ಆಳನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಹೊರಗೆ ಹೋದ.

ಮಾರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆ ಕುಸುಮೆ ಮಿಂದು ಅಡುಗೆಮನೆಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದಳು. ಆಗ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕಸಗುಡಿಸುತಿದ್ದ ತೊತ್ತು " ತಂಗಿ, ಇಂದು ನೀನು ಅಡುಗೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಕೂಡದೆಂದು ಅಮ್ಮನವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ " ಎಂದಳು.

ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಸುಮೆಯ ಎದೆ ನಡುಗಿತು. ಅವಳು ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಭಯದಿಂದ " ಏಕೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

"ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಅವಳು ತನ್ನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಳು.

ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಮರಳಿ, ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಕುಳಿತಳು. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅದೆಷ್ಟೋ ಸಲ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಇಂದು ನೋಡಲೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಹುಡುಕಿಯೂ ಬಂದಳು. ಆದರೆ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿ

ದ್ದಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಕುಸುಮೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಅವರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕುಳಿತು ದಿನವೂ ಊಟ ಮಾಡುತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇಂದು ಊಟದ ಹೊತ್ತೂ ಕಳೆದುಹೋಯಿತು. ಆಗ ಕುಸುಮೆ ಉದ್ವೇಗ ಸಂಶಯಗಳಿಂದ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹುಡುಕಲು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅತ್ತೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದು "ಇನ್ನೂ ಏಕೆ ತಡ ಮಾಡುತ್ತಿ ತ್ತಿರುವೆ ಮಗು, ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಳುಗು ಹಾಕಿ ಒಮ್ಮೆ ಊಟ ಮಾಡಬಾರದೆ? ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕೇಳಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ಏನೋ ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಮಾತೇ ಹೊರಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಆಗ ಅತ್ತೆಯೆ ಕರುಣಾಪೂರಿತ ಸ್ವರದಿಂದ "ನೀನು ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಯಾದುದರಿಂದ ಅವನಂತೆಯೆ ಅಶೌಚವನ್ನು–ಮೈಲಿಗೆಯನ್ನು–ಆಚರಿಸ ಬೇಕು. ಏನೇ ಆಗಲಿ, ಅವಳಲ್ಲಿ ಗುಣದೋಷಗಳೆರಡೂ ಇದ್ದವು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇ ಹೆಂಗುಸು. ಅಂದು ನಮ್ಮ ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಆಗ ಅವಳು ಎಷ್ಟು ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದ್ದಳು! ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ತೀರಿಕೊಂಡು ಇಂದಿಗೆ ಆರು ದಿನಗಳಾದುವು. ಆಗ-ಬೇಕಾದುದು ಆಗಿ ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ದೇವರು ಮಗುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಆ ಮಗುವಿನ ಹೆಸರೇನು—ಚರಣನಲ್ಲವೆ? ಅಹಾ! ರಾಜಕುಮಾರನಂತಹ ಹುಡುಗ. ಅವನಿಗೂ ಇಂದು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ವಾಂತಿ-ಭೇದಿಯಾಗಿದೆಯಂತೆ" ಎಂದಳು.

ಕುಸುಮೆ ತಲೆಯನ್ನೂ ಎತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದಳು.

ಸುಮಾರು ಮೂರು ಗಂಟೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಎಲ್ಲ ಕೋಣೆ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹುಡುಕಿದಳು; ಆದರೆ ಕುಸುಮೆಯ ಸುಳಿವೇ ಇಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕರೆದು "ನೀನು ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಾದರೂ ನೋಡಿರು ವೆಯಾ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

"ಇಲ್ಲ, ಮುಂಜಾನೆ ಮಾತ್ರ ನೋಡಿದ್ದೆ."

ಹೆಂಡತಿ ಅಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂಜನಾಥನ ಜಂಪು ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು. ಅವನು ಎದ್ದು ಕುಳಿತು "ಇದೇನಿದು ? ಕುಸುಮೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದಳು ?" ಎಂದ.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಅಳುತ್ತ "ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಮನೆಯೊಳಗೆ, ಹೊರಗೆ, ಕೆರೆ, ತೋಟ, ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಹುಡುಕಿ ಬಂದೆ; ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ" ಎಂದಳು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿಯು ಕಣ್ಣೀರೂ 'ಕೆರೆ'ಯ ಹೆಸರೂ ಕುಂಜನಾಥನನ್ನು ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸಿದುವು. "ಹಾಗಾದರೆ ಅವಳು ಬದುಕಿಲ್ಲ. ಅತ್ತೆಯ ಮಾತು ಅವಳಿಂದ ತಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವಳು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಬಾವಿ-ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾರಿ ಕೊಂಡಿರಬೇಕು" ಎಂದು ಅವನು ಓಡತೊಡಗಿದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವನ ದೋತರದ ತುದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ "ಹೀಗೆ ನೀವು ಹೋಗಬೇಡಿರಿ" ಎಂದಳು.

"ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಏನನ್ನೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಕುಂಜನಾಥ ತನ್ನ ದೋತರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟ.

ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳ ನಂತರ ಕುಂಜನಾಥ ಹೆಂಗುಸರಂತೆ ಅಳುತ್ತ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಬೊಬ್ಬೆ ಕುಟ್ಟತೊಡಗಿದ—"ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆ ನನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಬಿಟ್ಟಳು. ಇನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲನ್ನೂ ಇಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಯ್ಯೋ ಕುಸುಮಾ........"

ಕುಂಜನಾಥನ ಅತ್ತೆಗೆ ಏನೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೊಬ್ಬೆ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವಳು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಆದರೆ ಏನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು.

ಅವಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೆ ಕುಂಜನಾಥ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಹೊರಳಿ ನಿಂತು ಹಣೆಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ "ಈ ರಾಕ್ಷಸಿಯೆ ನನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ನುಂಗಿದವಳು— ನಾನೇಕೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಯಲು ಬಂದೆ! ಅಯ್ಯೋ, ನನ್ನ ಹಣೆ ಬರಹವೇ !" ಎಂದ.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಅವನ ಕೈಹಿಡಿದು ಜಗ್ಗಿದಳು. ಅವನು "ನಡೆ, ದೂರ ಸರಿ; ನನ್ನನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಡ" ಎಂದು ಅವಳನ್ನು ನೂಕಿ

ಕೆಡವಿಬಿಟ್ಟ.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ಎದ್ದು ನಿಂತಳು. ಆಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಬರಿಯ ಚೀರಾಟ ಹಾರಾಟದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ತಂಗಿ ತಿರುಗಿ ಬರುವಳೇನು? ಅವಳು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತಿಲ್ಲ ವೆಂದು ನಾನು ಖಂಡಿತ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ" ಎಂದಳು.

ಆದರೆ ಕುಂಜನಿಗೆ ನಂಬುಗೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹಾಗೆಯೆ ಅಳುತ್ತ ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಅವನು ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಸಾಕಿದ್ದ. ಅವಳನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮುಳುಗಿ ಸಾಯುವ ಭಯವನ್ನು ಕುಸುಮೆ ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ತೋರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈಗ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಅದೆಲ್ಲಿಂದಲೋ ನೀರಿನ ನೆರೆಯೆ ಬಂದು ಕುಸುಮೆಯ ಮೃತದೇಹ ಅದರಲ್ಲಿ ತೇಲತೊಡಗಿತು.

ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ಒರೆಸುತ್ತ ಸ್ನೇಹ ಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ "ನೀವು ಶಾಂತರಾಗಿರಿ. ಅವಳು ಸತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳು ತ್ತೇನೆ" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನಾಥ ಕಂಬನಿದುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ನೋಡತೊಡಗಿದ. ವ್ರಜೇಶ್ವರಿ ತನ್ನ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಪುನಃ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒರೆಸುತ್ತ "ಅತ್ತಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬಾಡಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ" ಎಂದಳು.

ಕುಂಜನಾಥ ಇದನ್ನು ನಂಬದೆ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ "ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಅವಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿರಲಾರಳು. ಚರಣನನ್ನುಳಿದು ಅಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನೂ ನೋಡಲಾರಳು" ಎಂದ.

"ನಿಮ್ಮ ಗುಡ್ಡದಂತಹ ತಪ್ಪು ಇದೇ ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿ ದಂತೆಯೆ ಅವಳೂ ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನೂ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ. ಚರಣನ ಮುಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಅವಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿರಬಹುದಲ್ಲ!"

"ಆದರೆ ಆಕೆಗೆ ಬಾಡಾಲದ ದಾರಿಯಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಿದೆ?"

"ನನಗೂ ಇದೇ ಭಯ. ದಾರಿ ತಪ್ಪಿದರೆ ಬೇಗ ಮುಟ್ಟಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ತೊಂದರೆಯೂ ಆಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ,

ಬಾಡಾಲವು ಏಳುಸಮುದ್ರದ ಆಚೆಗಿದ್ದರೂ ಕೇಳುತ್ತ-ಕೇಳುತ್ತ ಅವಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ಮುಟ್ಟುವಳು. ನೀವೂ ಬಾಡಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಿ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಅವಳನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಪತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬನ್ನಿರಿ."

"ಹೌದು; ಅದೇ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿ" ಎಂದು ಕುಂಜನಾಥನು ಎದ್ದು ನಿಂತ.

ಕುಂಜನಾಥನ ಆ ಜರ್-ಜರ್ ಎನ್ನುವ ವಿಲಾಯತಿಯ ಮೆಟ್ಟು, ಉತ್ತಮ ರೇಶಿಮೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೆಲ್ಲೆ, ಹೆಮ್ಮೆಯ ಆ ನಡಿಗೆ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುವು. ಆ ಹುಚ್ಚುಹುಡಿಗೆ ಕುಸುಮೆಯ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಜಮೀನುದಾರ ಕುಂಜನಾಥ ಬಾಬೂ ಇಂದು ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮಾರುವ ಕುಂಜ ವೈಷ್ಣವನಾಗಿ ಬರಿಗಾಲು ಬರಿಮೈಗಳಿಂದ ಹುಚ್ಚರಂತೆ ಓಡುತ್ತ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟ.

೧೪

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿ ಪರಲೋಕವಾಸಿನಿಯಾಗಿ ಇಂದಿಗೆ ಆರು ದಿನಗಳಾದುವು. ಸತ್ತಮೇಲೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳ ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದ್ದರೆ ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಗೂ ಸಿಕ್ಕಲೇ ಬೇಕು.

ಆ ದಿನ ತಾರಿಣಿಯ ದುರ್ವ್ಯವಹಾರದಿಂದಲೂ ಘೋಷಾಲರ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಜ್ಞಾನ, ಶಾಪದಿಂದಲೂ ಬಹಳವಾಗಿ ನೊಂದುಕೊಂಡ ವೃಂದಾವನ ತನ್ನ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ನಳಿಗೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರು ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದ. ನೀರು ಹಾಳು ಮಾಡಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತಹ, ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರಮದಿಂದ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದಂತಹ, ಇಡಿಯ ಊರಿಗಿದ್ದ ನೀರಿನ ಕೊರತೆ ದೂರವಾಗುವಂತಹ, ಮತ್ತು ಇಂತಹ ಕಠಿಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮಾರೀಬೇನೆಯ ಭಯವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವಂತಹ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ವೃಂದಾ

ವನ ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾದುದು ತನ್ನ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಬಾವಿ. ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಅವನು ಹಿಂಜರಿಯುವ ವನಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಕಲಕತ್ತೆಯಿಂದ ತಜ್ಞರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದ್ದ. ತಾಯಿ ಮೃತಳಾದ ದಿನ, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಆ ತಜ್ಞರೊಂದಿಗೆ ಕರಾರುಪತ್ರದ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆದಿದ್ದವು. ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಒಬ್ಬ ದಾಸಿ ಬಂದು "ಅಣ್ಣಾ, ಹೊತ್ತು ಇಷ್ಟು ಮೇಲೇರಿದರೂ ತಾಯಿಯವರು ಇನ್ನೂ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿಲ್ಲ ವಲ್ಲ?" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸಂಶಯದಿಂದ "ಅಮ್ಮ ಇನ್ನೂ ಮಲಗಿರುವಳೇನು?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಹೌದು, ಒಳಗಿನಿಂದ ಕೊಂಡಿ ಹಾಕಿದೆ. ನಾನು ಬಹಳ ಕೂಗಿದೆ, ಆದರೆ ಉತ್ತರವೇ ಇಲ್ಲ."

ವೃಂದಾವನ ಹೌಹಾರಿದವನಾಗಿ ಓಡುತ್ತ ಬಂದು ಬಾಗಿಲು ಬಡೆದು "ಅಮ್ಮಾ! ಅಮ್ಮಾ!" ಎಂದು ಕೂಗತೊಡಗಿದ.

ಆದರೆ ಒಳಗಿನಿಂದ ಉತ್ತರ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯ ಜನರೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಕೂಗಿದರು. ಆದರೂ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ. ಬಳಿಕ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಬಾಗಿಲು ಮುರಿದರು. ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯುತ್ತಲೆ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ ಬರತೊಡಗಿತು. ಆ ನಾಶಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಏಟಿಗೆ ಹೇಗೊ ಹಾಗೆ ಮುಖವನ್ನು ಹಿಂದೆಳೆದುಕೊಂಡರು. ವೃಂದಾವನ ಮಾತ್ರ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾವರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಣಿಕಿ ನೋಡಿದ.

ಮಂಚ ಬರಿದಾಗಿದೆ. ತಾಯಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಹತ್ತಿರವೇ ಇದ್ದಾಳೆ. ಮಾರೀ ಬೇನೆ ಇಡೀ ಮನೆಯನ್ನೇ ಆಕ್ರಮಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಎದ್ದು ನಡೆಯುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗಿತ್ತೋ ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಅವಳು ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕೊನೆಗೆ ಅಶಕ್ತಳಾಗಿ, ಅಸಹಾಯಳಾಗಿ, ಮರಳಿ ಏಳದಂತೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು. ತನ್ನ ಜೀವನ ದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಷ್ಟಕೊಡಬಾರದೆಂಬುದು ಅವಳ ಬಯಕೆ. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾಗುತ್ತಲಿದ್ದರೂ ಈ ಕರಾಳ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಎಚ್ಚ ರಿಸಿ ಅವರ ನಿದ್ದೆ ಹಾಳು ಮಾಡಲು ಅವಳಿಗೆ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸಿತು. ಇಡಿಯ

ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅವಳು ಹೇಗೆ ಕಳೆದಳೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಯಾರಿಗೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ತಾಯಿಯ ಇಂತಹ ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಶೋಚನೀಯ ಮರಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೇ ನೋಡಿ ಸಹಿಸುವುದು ಮನುಷ್ಯರ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಮಾತು. ವೃಂದಾವನನಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಸಹಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವನು ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ನಾದರೂ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ತಾಯಿಯ ಪಾದದ ಬಳಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟ. ಜನರು ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬೇರೊಂದು ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದರು. ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಬಳಿಕ ಅವನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ಚರಣ ತಲೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ಅಳುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಿತು. ವೃಂದಾವನ ಎದ್ದು ಚರಣನ ಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೃತಪ್ರಾಯಳಾದ ತಾಯಿಯ ಪಾದಗಳ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತ.

ವೈದ್ಯರನ್ನು ಕರೆಯಲು ಹೋದವನು ಹಿಂದಿರಿಗಿ ಬಂದು "ವೈದ್ಯರು ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೋಗಿರುವರಂತೆ; ಇಂದು ಬರುವ ಸಂಭವವೂ ಇಲ್ಲವಂತೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ವೃಂದಾವನನ ತಾಯಿಯ ಕುತ್ತಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ಅವಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದಿತು. ಮಗನನ್ನು, ಮೊಮ್ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿ ಆಕೆಯ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಎರಡೂ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಬಿಸಿ ಕಂಬನಿಗಳುದುರಿದವು. ತುಟಿಗಳು ಅಲುಗಾಡಿ ದಾಸದಾಸಿಯರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಆಶೀರ್ವಾದವಿತ್ತವು. ಆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಯಾರ ಕಿವಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟದಿದ್ದರೂ ಹೃದಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ತುಳಸೀಕಟ್ಟೆಯ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಬಟ್ಟೆ ಹಾಸಿ ಅವಳನ್ನು ಮಲಗಿಸ ಲಾಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಅವಳು ತುಳಸೀಗಿಡದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬಳಿಕ ಅವಳ ಕಳೆಗುಂದಿದ, ದಣಿದ, ಕಣ್ಣುಗಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಕೊನೆಯ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋದವು.

ಆ ಮೇಲೆ ಆರು ಹಗಲು ಆರು ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ವೃಂದಾವನ ಕಳೆದ. ಹಾಗೆ ದಿನಗಳೆಯುವುದೂ ಬಿಡುವುದೂ ಈಶ್ವರಾಧೀನ. ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವನು ದಿನಗಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಈಗ ಚರಣ ಆಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಮಾತನಾಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ವೃಂದಾ

ವನ ಅವನಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಟದೊಡವೆಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಬಂಡಿಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದ. ಹಡಗು, ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದ. ಚರಣ ಮೊದಲು ಇವುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಗಲಿರುಳೂ ಆಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈಗ ಅವು ಮನೆಯ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿವೆ. ಅವನ್ನು ಈಗ ಅವನು ಮುಟ್ಟುವುದೂ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಸಂಕಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಬಾಲಕನ ಕಡೆಗೆ ಯಾರ ಗಮನವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹೊದ್ದಿಸಿದ ತನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯ ಶವವನ್ನು ಸಿದ್ದಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿ "ಹರಿ" ನಾಮವನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ಚರಣ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ.

ಅವನು ತನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ "ಅಜ್ಜಿ ತನ್ನನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ? ಆವಳು ಚಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೋಗದೆ ಜನರ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಏಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಳು? ಮರಳಿ ಏಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ? ತಂದೆ ಇಷ್ಟೇಕೆ ಅಳುತ್ತಿರುವನು?" ಎಂಬುದನ್ನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ. ಅವನ ಹತಾಶ, ವಿಹ್ವಲ, ದುಃಖಿತ ಮೂರ್ತಿ ಎಲ್ಲರ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಸೆಳೆಯಿತು; ಆದರೆ ತಂದೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ವೃಂದಾವನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಮೃತ್ಯುವೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಯಾವ ಕಡೆಗೂ ಗಮನ ಕೊಡುವ, ಯಾವುದನ್ನೂ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಉದಾಸೀನ, ಉದ್ಭ್ರಾಂತ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಜಾರಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿಂದ ವೃಂದಾವನನ ಶಿಕ್ಷಕರಾದ ದುರ್ಗಾದಾಸರು ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು. ಅವರು ಅವನಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವರು. ವೃಂದಾವನನ ಅಂತಃ ಕರಣಕ್ಕೆ ಅದು ಯಾವುದೂ ನಾಟದಂತಾಗಿದೆ. "ನನ್ನ ಕಡಗದ ಬುಡವು ಸಮುದ್ರದ ತಳದಲ್ಲಿ ಹುಗಿದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ; ಮುರಿದ ಒಡೆದ ಆ ಹಡಗವು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಬಂದರವನ್ನು ಸೇರಲಾರದು. ಅದು ಮುಳುಗಿಯೇ ಹೋಗುವುದೆಂದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ? – ಹೀಗಿರದಿದ್ದಲ್ಲಿ

ನನ್ನ ಇಂತಹ ಹೆಂಡತಿ ಜೀವನದ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಚರಣ ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸಂಕಟ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆಗೂ ದಯೆ ಬರದೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಠುರಳಾಗಿ ಅವಳು ಚರಣ ನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದರೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ-ಇಂತಹ ತಾಯಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಭಾಗ್ಯ ಯಾರಿಗಿದೆ ?—ಅವಳೂ ತನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳಸಿದಳು, ಹೋಗುವಾಗ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳು ಅವನನ್ನು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಯಿಂದ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡಿವೆ. ಹೀಗೆ ಅವನ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಮೆದುಳಿನಲ್ಲಿ ವಿಧಿ ಶಾಸನವು ದಿನದಿನವೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮನೆಯ ಒಬ್ಬ ವೃದ್ಧ ದಾಸಿ ಅಳುತ್ತ ಬಂದು “ ಅಣ್ಣಾ, ಕೊನೆಗೆ ಮಗುವೂ ನಮಗೆ ದಕ್ಕಲಾರದೆ ? ನೀವು ಅವ ನನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕರೆಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಅವನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನಾದರೂ ನೋಡಿರಿ, ಹೇಗೆ ಆಗಿದೆ ! ” ಎಂದಳು.

ದಾಸಿಯ ಈ ಮಾತು ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ದೊಣ್ಣೆಯ ಏಟಿನಂತೆ ತಗು ಲಿತು. ಅವನ ಗಾಢ ನಿದ್ದೆ ದೂರವಾಯಿತು. ಅವನು ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು “ಯಾಕೆ ? ಚರಣನಿಗೆ ಏನಾಗಿದೆ ? ” ಎಂದ.

“ ದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ಅವನು ಕ್ಷೇಮವಾಗಿರಲಿ. ಬಾ ಮಗೂ, ಇಲ್ಲಿ ಬಾ. ನೋಡು, ಅಪ್ಪ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆಯುತಿದ್ದಾರೆ.”

ಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಚರಣ ಬಹಳ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದ. ಬರುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ವೃಂದಾವನ ಅವನನ್ನು ಬರಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಅಳುತ್ತ “ ಏನು ಮಗೂ, ನೀನೂ ಹೊರಟು ಹೋಗುವೆಯಾ ? ” ಎಂದ.

ದಾಸಿ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ “ ಇದೆಂತಹ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ ಅಣ್ಣಾ ? ” ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಲಜ್ಜಿತನಾಗಿ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ಪೂಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಹಳ ದಿನಗಳ ನಂತರ ಇಂದು ನಗಲು ಯತ್ನಿಸಿದ.

ದಾಸಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಚರಣ ತೀರ ಮೆಲ್ಲಗೆ “ ಅಪ್ಪಾ, ತಾನು ಅಮ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ” ಎಂದ.

ಇವನು ಅಜ್ಜಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು

ತಿಳಿದು ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು.

"ಅವಳು ಯಾವಾಗ ಬರುವಳು ಅಪ್ಪಾ ?"

"ಗೊತ್ತಿಲ್ಲಪ್ಪಾ; ಇಂದೇ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಕಳಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ ಮಗೂ."

ಚರಣನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ವೃಂದಾವನ ಬಹಳವಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿ, ಚರಣನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಕೇಶವನಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದ. ಕಾಗದ ದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಭೀಕರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಬಣ್ಣಿಸಿದ.

ತಾಯಿಯ ಉತ್ತರ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಇನ್ನು ಎರಡು ದಿನ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿವೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ವೃಂದಾವನ ಚಂಡೀಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಚರಣನಿಗೂ ವಾಂತಿ–ಭೇದಿ ಆರಂಭವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಂತು.

ಅವನು ಓಡುತ್ತ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದ. ಅಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಚರಣ ನಿರ್ಜೀವಿಯಂತೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ವಾಂತಿ-ಭೇದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರೀ ಪಿಡುಗಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿವೆ.

ವೃಂದಾವನನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಕತ್ತಲುಗೂಡಿದಂತೆ ತೋರಿತು. ಅವನ ಕೈಕಾಲುಗಳೊಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಯೆ ಉಡುಗಿ ಹೋಯಿತು. ಅವನು ಮಗನ ಮಂಚದ ಹತ್ತಿರ ಹೆಣದಂತೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು " ಕೇಶವನಲ್ಲಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೋಗಿ ಈ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿ ಬಾ " ಎಂದ.

ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ನಂತರ ಗೋಪಾಲ ವೈದ್ಯರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರ ಪಾದಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು " ವೈದ್ಯರೆ, ದಯವಿಟ್ಟು ನನ್ನ ಮಗನ ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಸಿರಿ. ನಾನು ಅದೆಷ್ಟು ತಪ್ಪುಗಾರನಾದರೂ ಆ ಮಗು ನಿರ್ದೋಷಿ. ಅವನು ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಮಗು. ವೈದ್ಯರೆ, ಒಂದು ಸಲ ಬಂದು ನೋಡಿರಿ. ಅವನು ಪಡುತ್ತಿರುವ ಸಂಕಟದಿಂದ ನಿಮಗೂ ದಯೆ ಬರುವುದು " ಎಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡ.

ಗೋಪಾಲ ವೈದ್ಯರು ಹುಬ್ಬುಗಂಟಿಕ್ಕಿ " ತಾರಿಣಿ ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾ-ಯರು ಈ ವೈದ್ಯ ಮಹಾಶಯರ ಸೋದರಮಾವನೆಂಬುದು ಆಗ ಗೊತ್ತಿರ ಲಿಲ್ಲವೇನೋ ? ಶೂದ್ರನಾಗಿಯೂ ಬುದ್ಧಿನ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆ ಆಪ

ಮಾನವೆ? ಅವರ ಕಾಲು ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗುವುದೆಂಬ ವಿಚಾರ ಆಗ ಬರಲಿಲ್ಲವೇನು?" ಎಂದರು.

ವೃಂದಾವನ ಅಳುತ್ತ— "ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದ ತಮ್ಮ ಕಾಲು ಮುಟ್ಟಿ ಹೇಳುವೆ, ನಾನು ತಾರಿಣಿ ಮಹಾಶಯರ ಮರ್ಯಾದೆ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು. ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿದುದು ಇಡಿಯ ಊರಿನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ. ನೀವು ವೈದ್ಯರು. ಇಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುವುದು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಅನ್ಯಾಯವೆಂಬುದನ್ನು ನೀವು ಬಲ್ಲಿರಿ!" ಎಂದ.

ವೈದ್ಯರು ಕಾಲು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು "ಹೌದು ಹೌದು, ಅನ್ಯಾಯವೇ ಸರಿ! ಮಾವಮಾ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದರು. ನಾನು ವೈದ್ಯನಾದರೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ದುರ್ಗಾದಾಸರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ನನಗೆ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಮಾಡಲು ಬಂದೆಯಾ! ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವುದರಿಂದ ನೀರು ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುವುದೆ? ನಾವು ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿಯೇನು? ಇದು ಮತ್ತೇನೂ ಅಲ್ಲ, ದುಡ್ಡಿನ ಮದ. ಅಲ್ಪರಿಗೆ ಸಿರಿವಂತಿಕೆ ಬಂದರೆ ಆಗುವುದು ಹೀಗೆಯೇ. ಏನು ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕೆರೆಗೆ ಬರದಂತೆ ಮಾಡುತಿದ್ದೆಯಾ ನೀನು? ಎಷ್ಟು ಸೊಕ್ಕು! ಎಷ್ಟು ಅಹಂಕಾರ! ನಡೆ ಇಲ್ಲಿಂದ. ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ" ಎಂದರು.

ಮಗನಿಗಾಗಿ ವೃಂದಾವನನ ಎದೆ ಬಿರಿಯುತಿದ್ದಿತು. ಅವನು ಪುನಃ ವೈದ್ಯರ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು "ವೈದ್ಯರೆ, ನಾನು ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಬೇಕಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮೆಟ್ಟನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಒಂದು ಸಲ ನಡೆಯಿರಿ; ಹುಡುಗನ ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಸಿರಿ ವೈದ್ಯರೆ. ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಇನ್ನೂರು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಐನೂರು ಬೇಕಾದರೂ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ನೀವು ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ನಡೆಯಿರಿ; ಔಷಧ ಕೊಡಿರಿ" ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ.

ಐದು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ!

ಗೋಪಾಲ ವೈದ್ಯರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಇಳಿಯತೊಡಗಿತು "ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ವೃಂದಾವನ, ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ

ಬಂದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಸಮಾಜದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವರು. ನಮ್ಮ ಜನರೆಲ್ಲ ಇದೀಗ ಬಂದಿದ್ದರು ! ನಾನು ತಾರಿಣಿ ಬಾಬುಗಳ ಮಾತು ಮೀರಿದರೆ ಊರಿನ ಎಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ನನಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕುವರು. ನನಗೆ ಇದೊಂದೇ ಹೆದರಿಕೆ ನಾನು ವೈದ್ಯನಲ್ಲವೆ? ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಔಷಧ ಕೊಡುವುದೇ ನನ್ನ ಕೆಲಸ. ಆದರೆ ಇದು ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಆಗದ ಮಾತು. ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ದಯೆದೋರಿದರೆ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು–ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳ ಮದುವೆ ನಡೆ-ಯುವುದು ಹೇಗೆ ? ನಾಳೆಯೇ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಸತ್ತರೆ ಆಕೆಯ ಸದ್ಗತಿ ಹೇಗಾಗ ಬೇಕು ? ನಿನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ನೆರವೇರುವುದೆ ? ನೀನು ಹೀಗೆ ಮಾಡು ಘೋಷಾಲ ಮಹಾಶಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಮಾಮಾನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗು. ಅವರು ಮುದುಕರು; ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಯಾರೂ ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು. ಅವರು ಒಮ್ಮೆ ನನಗೆ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಕು; ಬರಲು ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧ. ಈಗ ನಾನು ಹೊಸ, ತೀಕ್ಷ್ಣ ಔಷಧ ತರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಹುಡುಗನಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ಗುಣವಾಗು ವುದು " ಎಂದರವರು.

ವೃಂದಾವನ ವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ವೈದ್ಯರು ಧೈರ್ಯ ಕೊಡುತ್ತ "ಹೆದರಬೇಡ. ತಡ ಮಾಡಬೇಡ, ಬೇಗ ಹೋಗು. ಇಕೋ, ಅಲ್ಲಿ ಹಣದ ಮಾತೆತ್ತಬೇಡ ಮತ್ತೆ. ಬೇಗ ಹೋಗು " ಎಂದರು.

ವೃಂದಾವನ ಅಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೆ ಓಡಿ ತಾರಿಣಿ ಮಹಾಶಯರ ಪುಣ್ಯ–ಪಾದಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ. ತಾರಿಣಿ ಮಹಾಶಯರು ಒದೆದು ಕಾಲು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಪಿಶಾಚಿಯಂತೆ ನಕ್ಕು " ನಾನು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡದೆ ನೀರನ್ನು ಸಹ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ನೋಡು, ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತೊ ಇಲ್ಲವೊ ? ನಿನ್ನ ವಂಶ ಹಾಳಾಗದೆ ಬಿಟ್ಟೀತೆ ? " ಎಂದು ಚುಚ್ಚಿ ನುಡಿದರು.

ವೃಂದಾವನನ ಅಳುವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಾರಿಣಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಓಡಿ ಬಂದು ತಾನೂ ಅಳತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ " ಛೀ ಛೀ. ಇಂತಹ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಬೇಡಿರಿ. ಆಗಬೇಕಾದುದು ಆಗಿ ಹೋಯಿತು. ಅಯ್ಯೋ ಪಾಪ, ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಚಿಕ್ಕ ಮಗು; ಹೋಗಿ ಔಷಧ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಗೋಪಾಲನಿಗೆ ಹೇಳಿಬಿಡಿರಿ " ಎಂದಳು.

ತಾರಿಣಿ ಅರ್ಭಟಿಸಿದ— "ಥೂ, ತೊತ್ತಿನ ಮಗಳೆ; ಗಂಡುಸರ ಎದುರು ಮಾತಾಡಬೇಡ."

ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ವೃಂದಾವನನಿಗೆ "ಹೋಗಪ್ಪ ನಾನು ಆಶೀರ್ವದಿಸುವೆ--ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಗುಣವಾಗಲಿ" ಎಂದು ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಒಳಗೆ ಹೋದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಹುಚ್ಚನಾಗಿ ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ತಾರಿಣಿಯ ಕೈಕಾಲು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಆದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು?

ಇದೇ ವೇಳೆಗೆ ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯಿಂದ ಕಡಾವಿಗೆಯ ಸಪ್ಪುಳದೊಂದಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಘೋಷಾಲ ಮಹಾಶಯರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಪ್ರಸನ್ನ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು—"ಸಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಾಯಿ ತಲೆಗೇರುವುದು. ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಶಾಸನ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಜಗತ್ತು ನಾಶವಾಗುವುದು. ಕಲಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ-ಕರ್ಮ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸನ್ಮಾನ ಇವೆಲ್ಲ ಲೋಪವಾಗುವುದು ಹೀಗೆಯೇ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾತು. ಏನಪ್ಪಾ ತಾರಿಣಿ, ವೃಂದಾವನ ಬಹಳ ಸೊಕ್ಕಿದ್ದಾನೆಂದು ನಾನು ಆದಿನ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆ? ನನ್ನ ಮಾತು ಮೀರಿದಾಗಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದೆ — ಇವನಿಗೆ ದೈವವೂ ಮುನಿದಿದೆಯೆಂದು. ಇನ್ನು ಇವನ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಾರದು. ನೋಡಿದೆಯಾ, ಮಾಡಿದ ಫಲ ಆಗಿಂದಾಗ ಹೇಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು!"

ತಾರಿಣಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು "ನಾನೂ ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಅಂದು ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು 'ನಿನ್ನ ವಂಶ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗುವುದೆಂದು' ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳಿದ್ದೆನಲ್ಲವೆ? ಕಕ್ಕಾ, ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡದೆ ನಾನು ನೀರು ಕೂಡ ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳು ಈಗಲೂ ಇವೆ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಏರಿಳಿತಗಳು ಈಗಲೂ ಆಗುತ್ತವೆ" ಎಂದ. ತಾನು ಹೊಡೆದ ಪ್ರಾಣಿ ಸೀಮಾತೀತ ವೇದನೆಯಿಂದ ಚಡಪಡಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಬೇಟೆಗಾರನು ತೃಪ್ತನಾಗುವಂತೆ, ಏಕಮಾತ್ರ ಪುತ್ರನ ದುಃಖದಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದ ತಂದೆಯ ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಕಂಡು ತಾರಿಣಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತು.

ಆದರೆ ವೃಂದಾವನ ಎದ್ದು ನಿಂತ. ಪ್ರಾಣವನ್ನುಳಿಸಲು ಅವನು

ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದ; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಈಗ ಮಾತ್ರ ಅವನು ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಘೋರ ಅಜ್ಞಾನದ, ಅಂಧತಮ ಮೌಢ್ಯದ, ಅಸಹ್ಯ ಅತ್ಯಾಚಾರವು ಪುತ್ರವಿಯೋಗದ ವೇದನೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಜಾಗ್ರತಗೊಳಿಸಿತು. ಊರಿನ ಕಲ್ಯಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ದಂಶನಾಗುವ ಈ ಫಲವು ಈ ಈರ್ವರು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಂದ ತನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು? ಗಾಯತ್ರೀಮಂತ್ರ ಪ್ರಭಾವಾನ್ವಿತನಾದ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದಲೋ ? ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾ ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದಲೋ? ಎಂಬ ಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಕೇಳದೆ ವೃಂದಾವನ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ, ರೋಗಗ್ರಸ್ತನಾದ ತನ್ನ ಮಗನ ಮಂಚದ ಬಳಿ ನಿರುದ್ವಿಗ್ನ, ಶಾಂತ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಬಂದು ಕುಳಿತ.

ಕೇಶವ ಆಗ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಚರಣನ ಅಂಗೈ-ಅಂಗಾಲನ್ನು ಕಾಯಿಸುತ್ತ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯೊಡನೆ ಜೀವದ ಹಂಗುದೊರೆದು ಹೋರಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ವೃಂದಾವನನಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನ ಬಾಯಿಂದ "ಓಃ ! " ಎಂಬ ಉದ್ಗಾರ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು.

ಬಳಿಕ ಕೇಶವ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಸೆಲ್ಲೆಯೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ— " ನಾನು ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಡಾಕ್ಟರರಾರಾದರೂ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಸಂಜೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮರಳಿ ಬರುತ್ತೇನೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನು ನಾನು ಹಿಂದಿರುಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಅಯ್ಯೋ! ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಡಿಯ ಪೃಥ್ವಿಗೇ ಅಭಿಮಾನದ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇವರೇ ಏನು ! ಇದನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಲೆ ಎದೆ ಬಿರಿಯುತ್ತದೆ ವೃಂದಾವನ ! ಮಗುವನ್ನುಳಿಸಲು ಶಕ್ತಿಮೀರಿ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು " ಎಂದು ಬೇಗ ಬೇಗನೆ ಹೊರಟು ಹೋದ.

ಕೇಶವನು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ತಂದೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಚರಣ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳತೊಡಗಿದ— " ಅಪ್ಪಾ, ನಾನು ಅಮ್ಮನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. " ಚರಣ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಶಾಂತ ಹುಡುಗ; ಹಟ-

ವೆಂಬದನ್ನರಿಯದವನು. ಆದರೆ ಇಂದು ಅವನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವುದು ದುಸ್ತರವಾಯಿತು. ಸಂಜೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಂತೆ ಬೇನೆ ಏರುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದಿತು ಬಾಯಾರಿಕೆಯ ಹಾಹಾಕಾರವೂ ತಾಯಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಉನ್ಮತ್ತತೆಯ ಚೀತ್ಕಾರವೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಹುಚ್ಚರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದುವು. ಆ ಚೀತ್ಕಾರ ಮೂರನೆ ಪ್ರಹರದಲ್ಲಿ ಕಃತ್ತಿಗೆ ಬಿಗಿಯುತಿದ್ದಾಗ ಮತ್ತು ಕೈಕಾಲು ಮರಗಟ್ಟುತಿದ್ದಾಗ ಕಡಿಮೆಯಾಗತೊಡಗಿತು.

ಚೈತ್ರದೊಳಗಿನ ಚಿಕ್ಕ ಹಗಲು ಮುಗಿಯುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಕೇಶವನು ಡಾಕ್ಟರರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ಡಾಕ್ಟರರು ಅವನ ಸಮವಯಸ್ಕರು, ಮಿತ್ರರು. ಅವರು ಚರಣನನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಗಂಭೀರರಾಗಿ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರು. ಕೇಶವ ಹೆದರುತ್ತ ಅವರ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದ ಅವರು ಏನನ್ನೋ ಹೇಳಬಯಸುತಿದ್ದರು; ಆದರೆ ವೃಂದಾವನನನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಮ್ಮನಾದರು.

ವೃಂದಾವನ ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಹಳ ಶಾಂತಭಾವದಿಂದ— " ಹೌದು, ನಾನೇ ಈ ಹುಡುಗನ ತಂದೆ. ಸಂಕೋಚ ಪಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ನೀವು ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಮಹಾಶಯರೇ, ಏಕಮಾತ್ರ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಯಾವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿಸದಿರುವ ತಂದೆ ಎಂತಹ ಮಾತನ್ನೂ ಸಹಿಸಬಲ್ಲ " ಎಂದ.

ತಂದೆಯ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಡಾಕ್ಟರರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಸ್ತಂಭಿತರಾದರು. ಅವರು ಡಾಕ್ಟರರಾದರೇನಾಯಿತು, ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲವೆ ? ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ತಂದೆಯ ಎದುರಿಗೆ ಹೇಳಲಾರದೆ ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದರು.

ವೃಂದಾವನ ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು " ಕೇಶವ, ನಾನು ಈಗ ಬರುತ್ತೇನೆ. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಮನೆ ಇದೆ. ಅವಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಕರೆಯಿಸಬಹುದು. ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು. ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ, ನನ್ನ ಮಗನ ಮುಖದರ್ಶನವನ್ನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ " ಎಂದು ಹೊರಟುಹೋದ.

ವೃಂದಾವನ ದೇವರ ಕೋಣೆ ಹೊಕ್ಕಾಗ ಕತ್ತಲಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವನು ಸಹಜವಾಗಿ ಬಲಗಡೆಗೆ ನೋಡಿದ—ತಾಯಿ ಕುಳಿತು ಜಪ ಮಾಡುತಿದ್ದುದು ಅಲ್ಲಿಯೆ. ಕೂಡಲೇ ಅವನಿಗೆ ಕುಂಜನ ಆಮಂತ್ರಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವನ

ಮನೆಗೆ ಹೋದ ದಿನದ, ತಾಯಿ ಕುಸುಮೆಯ ಕೈಗೆ ಕಂಕಣವನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಅವಳಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದ ದಿನದ. ತಿರುಗಿಬಂದು ಚರಣನನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತ ದಿನದ ನೆನಪು ಬಂದಿತು. ಅಂದು ಅವನು ಆ ಕೋಣೆಗೆ ಆನಂದದಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತನಾಗಿ ದೇವರ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೀಮಾತೀತ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಆದರೆ ಇಂದು ಅವನು ಬಂದದ್ದು ಯಾವ ನಿವೇದನೆಗಾಗಿ ? ವೃಂದಾವನ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಉದ್ದಂಡವಾಗಿ ಮಲಗಿ ಎಂದ— " ಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಚರಣ ಸಾಯುತಿದ್ದಾನೆ. ದೇವಾ, ನಾನು ಈಗ ಈ ವಿಷಯದ ದೂರು ಹೇಳಲು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಿತೃಸ್ನೇಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು ನೀನೆ ಅಹುದಾದರೆ, ತಂದೆಯ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಅವನ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಮಗನ ಮರಣವು ಯಾವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೀಗೆ ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಆಗುವಂತೆ ಏಕೆ ಮಾಡಿದೆ? ತಂದೆಯ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗುವ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಈ ಅವಕಾಶವನ್ನೇಕೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ? " ಪುನಃ ಅವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಜನರು ಅನೇಕ ದಿನಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿರುವ " ಆಗುವುದೆಲ್ಲ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಆಗುವುದು " ಎಂಬ ಮಾತು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಅವನು ಮರಳಿ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಎಂದುಕೊಂಡ– " ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ನಂಬುಗೆ ಇಲ್ಲದವರ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಅರಿಯೆ. ಆದರೆ, ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ತರಗೆಲೆಯೂ ಉದುರಲಾರದೆಂದು ನಾನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ಆದುದರಿಂದ ದೇವಾ, ನಾನು ಕೇಳುವುದಿಷ್ಟೆ:— ಇದರಿಂದ ಯಾವ ಮಂಗಲವಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡು. ನನ್ನ ಈ ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಮಗು ಚರಣನ ಮರಣದಿಂದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ಉಪಕಾರವಾಗುವುದು ? " ಪ್ರಪಂಚದೊಳಗಿನ ಯಾವ ಘಟನೆಯೂ ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದ. ಆದರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿ " ಚರಣ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇಕೆ ? ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾದುದೇಕೆ ? ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಹಿಂದಿರುಗಿದ್ದೇಕೆ ? " ಎಂಬುದನ್ನು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಪುರೋಹಿತರು

ಬಂದರು. ಅವರ ಕಾಲ ಸಪ್ಪಳದಿಂದ ವೃಂದಾವನನ ವಿಚಾರಸಮಾಧಿಯ ಭಂಗವಾಗಿ ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿರುಗಾಳಿ ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅದುವರೆಗೆ ಬೆಳಕು ಮೂಡಿರದಿದ್ದರೂ ಮೇಘಮುಕ್ತ, ನಿರ್ಮಲ, ಸ್ವಚ್ಛ ನಭೋಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಭಾವೀ ಜೀವನಮಾರ್ಗದ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ರೇಖೆಗಳು ಕಾಣತೊಡಗಿದ್ದುವು.

ಹೊರಗೆ ಬಂದಾಗ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ, ಬಾಗಿಲಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಒಬ್ಬ ನಿಸ್ತೇಜಳಾದ ಹೆಂಗುಸನ್ನು ನೋಡಿ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಅಚ್ಚರಿಯಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಇಂತಹ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರು ಯಾರು ?

ವೃಂದಾವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ. " ಕುಸುಮಾ, ನೀನು ನನ್ನ ಹದಿನಾರೂ ಆಣೆಯ ಸುಖವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿರುವೆಯಾ ? " ಎಂಬ ಮಾತು ಅವನ ತುದಿನಾಲಿಗೆಯ ವರೆಗೂ ಬಂದಿತು. ಆದರೆ ಅವನು ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಇದೀಗ ಮಾತ್ರ ಅವನು ತನ್ನ ಚರಣನ ಶಿಶು — ಆತ್ಮದ ಮಂಗಲ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ಬಯಸಿ ತನ್ನ ಸುಖ—ದುಃಖ, ಮಾನ—ಅಭಿಮಾನ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಬಂದಿದ್ದ. ಆದುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಸೇಡನ್ನು ಹೀನ ರೀತಿಯಿಂದ ತೀರಿಸಿ ಮೃತ್ಯುಶಯ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವ ತನ್ನ ಮಗನ ಕೇಡು ಬಯಸುವ ಮನಸ್ಸು ಅವನಿಗಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕರುಣ ಕಂಠದಿಂದ " ನೀನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲು ಬಂದಿದ್ದರೆ ಚರಣನ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಆಸೆ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂದು ಇಡಿಯ ದಿನ ಅವನಿಗೆ ವೇದನೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲಿದ್ದಂತೆ ನಿನ್ನ ಬಳಿ ಹೋಗಲು ಅವನ ಅಳುವೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲಿತ್ತು. ಅಯ್ಯೋ! ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಪ್ರೀತಿ ಎಷ್ಟು! ಆದರೆ ಈಗ ಅವನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವೇ ಇಲ್ಲ - ನೋಡು ಬಾ, ನನ್ನೊಂದಿಗೆ " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಳು. ವೃಂದಾವನ ಬಾಗಿಲ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಚರಣನ ಮೃತ್ಯುಶಯ್ಯೆಯನ್ನು —ಅಂತಿಮ ಶಯ್ಯೆಯನ್ನು—ತೋರಿಸುತ್ತ " ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು, ಚರಣ ಹೇಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ ! ಹೋಗು, ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊ—ಕೇಶವ, ಇವಳು ಚರಣನ ತಾಯಿ " ಎಂದ;

ಬಳಿಕ ಅವನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋದ.

ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಕುಸುಮೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಧೈರ್ಯ ಯಾರಿಗೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಕುಂಜನಾಥನೂ ಹೆದರಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿದ. ಆಗ ವೃಂದಾವನ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕುಸುಮೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು "ಇನ್ನು ಈ ಹೆಣವನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದೇನು ಲಾಭ? ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡು, ಅವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿ" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ತಲೆ ಎತ್ತಿ "ಆ ಜನರಿಗೆ ಬರಲು ಹೇಳಿರಿ ನಾನೇ ಎತ್ತಿ ಕೊಡುವೆ" ಎಂದಳು.

ಇದರ ನಂತರ ಚರಣನ ಮೃತಶರೀರವನ್ನು ಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವಾಗ ಕುಸುಮೆ ತೋರಿಸಿದ ದೃಢತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ವೃಂದಾವನ ಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಭಯಭೀತನಾದ.

೧೫

ಚರಣನ ಎಳೆ ದೇಹ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೇಶವನು ಅತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಭಯಂಕರವಾದ ಉಸಿರ್ಗರೆದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದ— "ಇದೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳು! ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳುವವರೆಲ್ಲರೂ ರಾಕ್ಷಸರು, ದುಷ್ಟರು, ಕೃತಘ್ನರು, ನೀಚರು!"

ವೃಂದಾವನ ಎರಡೂ ಮೊಣಕಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಮುಖವನ್ನಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ನೋಡಿ "ಕೇಶವ, ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ರೇಗಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು" ಎಂದ.

ಕೇಶವ "ಓಃ!" ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾದ.

ಸ್ಮಶಾನದಿಂದ ಮರಳುತ್ತಿರುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ವಾಗ್ದಿಗಳ-ಒಂದು ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿಯ-ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ಹುಡುಗರು ಆಡುತಿದ್ದರು. ವೃಂದಾವನ ನಿಂತು ಎವೆ ಇಕ್ಕದೆ ಅವರನ್ನೆ ನೋಡತೊಡಗಿದ.

ಹುಡುಗರು ಆಡಲು ಬೇರೊಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಓಡಿಹೋದರು. ಆಗ ಅವನು ತನಿಯುಸುರೊಂದನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಗೆಳೆಯನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ "ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇಳುತಿದ್ದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಈಗ ಉತ್ತರ ದೊರೆತಂತೆ ತೋರುವುದು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಿಯಪುತ್ರನ ಸಾವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ" ಎಂದ.

ಇದುವರೆಗೆ ಏನೇನೊ ಬಡಬಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಕೇಶವ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಈ ಅದ್ಭುತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ದಿಙ್ಮೂಢನಾದ.

"ನಿನಗೆ ಮಕ್ಕಳು-ಮರಿಗಳಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೂ ನೀನು ನನ್ನ ಕಸಿವಿಸಿಯನ್ನರಿಯಲಾರೆ; ಅರಿಯುವುದು ಅಸಂಭವ. ಇಂತಹ ದುಃಖವನ್ನು ಯಾರೂ ತನ್ನ ಹಗೆಗೂ ಬಯಸಲಾರರು. ಆದರೆ ಕೇಶವ, ಇದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಬೆಲೆ ಇದೆ, ಅರ್ಥವಿದೆ, ಇದರ ಬೆಲೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದೆಂದು ಈಗ ನನಗೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೇ ಎಂದು ಕಾಣುವುದು" ಎಂದ ವೃಂದಾವನ.

ಕೇಶವ ಹಾಗೆಯೆ ನಿರುತ್ತರನಾಗಿ ಮುಖವನ್ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ವೃಂದಾವನ ಮರಳಿ ಹೇಳತೊಡಗಿದ– "ಆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ ತಣ್ಣಗಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಂದು ನನಗೆ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳೂ ಚರಣನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಮಾತ್ರ ನನಗೆ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಯಕೆಯಾಗಿದೆ. ಚರಣನು ಬದುಕಿರುವ ವರೆಗೆ ಹೀಗೆಂದೂ ಎನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ."

ಕೇಶವ ಮುಖವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳುತ್ತ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ. ಸಾಲೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವನಮಾಲಿಯೂ ಅವನ ತಮ್ಮನೂ ಮುಂಜಾನೆಯ ಊಟವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತಿದ್ದರು. ವೃಂದಾವನ ಅವರನ್ನು ಕೂಗಿ "ವನಮಾಲಿ, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವೆ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಪಂಡಿತರೆ, ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಊಟ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತಿದ್ದೇವೆ" ಎಂದನು ವನಮಾಲಿ.

"ಸ್ವಲ್ಪ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬನ್ನಿರಿ" ಎಂದು ಕರೆದ ವೃಂದಾವನ. ಅವರು ಹತ್ತಿರ ಬಂದೊಡನೆ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಬರಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಅವರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ "ಹಾ ! ವನಮಾಲಿ, ನನ್ನೆದೆ ಈಗ

ತಣ್ಣಗಾಯಿತು! ಕೇಶವ—ಚರಣನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆ ಎಂಬ ಭಯ ನನಗೆ ನಿನ್ನೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಈಗ ಆ ಭಯ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಅವನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಚರಣ ಇವರಲ್ಲಿಯೇ ಐಕ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಒಂದು ದಿನ ನಾನು ಅವನನ್ನು ಇವರಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣುವೆನು" ಎಂದ.

ಕೇಶವ ಅಂಜುತ್ತ ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡಿ— "ವೃಂದಾವನ, ಇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಇವರ ತಾಯಿಯಾಗಲಿ ಮತ್ತಾರಾದರೂ ಆಗಲಿ ನೋಡಿದರೆ ರೇಗಬಹುದು" ಎಂದ.

"ಓ! ಅದು ನಿಜ ಚರಣನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿರುವೆನಲ್ಲವೆ ನಾನು?" ಎಂದು ವೃಂದಾವನ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತ.

ಪಂಡಿತರ ಈ ನಡತೆಯಿಂದ ವನಮಾಲಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂಕೋಚವಾಯಿತು. ಅವನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಬೇಗ ಅದೃಶ್ಯನಾದ.

ಪಂಡಿತರು ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೊಣಕಾಲೂರಿ ಕುಳಿತು ಮುಖವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನೂ ಜೋಡಿಸಿ "ದೇವಾ, ಚರಣನನ್ನಂತೂ ನೀನು ಕರೆದೊಯ್ದೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಈ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬದಲಾಯಿಸಬೇಡ—ಇಂದು ಇವರಲ್ಲಿ ಚರಣನನ್ನು ಕಂಡ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗರೂ ಚರಣನಂತೆಯೇ ತೋರುತ್ತಿರಲಿ. ನನ್ನ ಕೈಗಳೆರಡೂ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೀಗೆಯೆ ತವಕಗೊಳ್ಳಲಿ. ಕೇಶವ, ನೀನು ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಯಾರನ್ನು ಬೈಯುತಿದ್ದೆಯೋ ಅವರೆಲ್ಲ ಬಹುಶಃ ಹಾಗೆ ನೀಚರಲ್ಲ" ಎಂದರು

ಕೇಶವ ಕೈಹಿಡಿದು "ನಡೆ, ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣ" ಎಂದ.

ವೃಂದಾವನ "ನಡೆ" ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಎದ್ದುನಿಂತ. ಒಂದೆರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳತೊಡಗಿದ— "ನನ್ನ ಮಾತುಗುಳಿತನಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಮಿಸು. ಈ ಶಿಕ್ಷೆ ನನಗೆ ಏಕೆ ಸಿಕ್ಕಿತೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ಭಾರವಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಗೋಹತ್ಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನನಗೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವನೆಂಬ ಭಾವನೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ನನ್ನ...."

ಮಾತು ಮುಗಿಯುವ ಮೊದಲೇ ಕೇಶವ ಗರ್ಜಿಸಿದ— "ಆ ಕೃತಘ್ನ ಮುದುಕ ಘೋಷಾಲನನ್ನು ಕೇಳು— ನಿನಗೆ ಹೀಗೆ ಆದುದು ತನ್ನ ಜಪ-ತಪದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮೂರ್ಖನನ್ನು ಕೇಳು- 'ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದ ಪಾಪದಿಂದ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹಾ! ಇವರು ಈ ದೇಶದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು!"

ವೃಂದಾವನ ಅತ್ಯಂತ ಧೀರಭಾವದಿಂದ "ಕೇಶವ, ಕಾಳಸರ್ಪದ ಪರಿಗೆ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದ ಹೊಡೆದು ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಹುಳಿತ ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಷ್ಟು ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳೆಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡಬೇಕು." ಎಂದ.

ಅಂದಿನ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಕೇಶವ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ತಳ ಮಳಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಅವನು "ಹಾಗಾದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಶಿಕ್ಷೆಯೇಕೆ?" ಎಂದ.

"ಇದು ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲ ಕೇಶವ. ನಾನು ನಿನಗೆ ಹೇಳುತಿದ್ದುದು ಇದೇ ಮಾತನ್ನು. ಯಾವ ಪಾಪದ ಸ್ಮರಣೆಯೂ ನನಗೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಇದು ಶಿಕ್ಷೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ನನ್ನನ್ನು ನಾನೇ ತುಚ್ಛೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಾಪ ಮಾಡಿರುವುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಮೇಲೆ ಆಪವಾದ ಹೊರಿಸುವುದು ಆತ್ಮದ ಅಪಮಾನವೇ ಸರಿ ಇದು ನನ್ನ ಪಾಪದ ಫಲವೂ ಅಲ್ಲ, ಅಪರಾಧ ಕ್ಕಾಗಿ ಸಿಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಗುರು-ಗೃಹವಾಸದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಗೌರವದ ಶಿಕ್ಷಣ. ದುಃಖಪಡದೆ ಯಾವ ದೊಡ್ಡ ವಸ್ತುವೂ ದೊರೆಯು ವುದಿಲ್ಲ. ಚರಣನ ವ್ಯತ್ಯುವಿನಿಂದ ಇಂದು ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಪುತ್ರಶೋಕದಂತಹ ದೊಡ್ಡ ದುಃಖವೇ ಬೇಕು. ಹೃದಯವನ್ನು ಸೀಳಿ ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಚರಣನು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಲಿದ್ದೆ. ನೀನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಇಂದು ನಾನು ಪಡೆದುದನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸು."

ವೃಂದಾವನನ ಕುತ್ತಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಬಂದಿತು. ಗೆಳೆಯರಿಬ್ಬರೂ ಎದುರು

ಬದುರಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳತೊಡಗಿದರು.

ಅಂದು ವೃಂದಾವನ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದ್ದ. ಆದರೆ ಇಂದು ಅವನಿಗೆ ಇದು ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಸಾಲದು ಎಂದು ತೋರಿತು. ಊರಿನ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಡವರೇ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬಾವಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀರಿನ ತೊಂದರೆ ತಪ್ಪದು. ಮಾರೀಜೇನೆಯ ಭಯವೂ ದೂರವಾಗದು. ಆದುದರಿಂದ ಕೇಶವನು ತಜ್ಞರನ್ನು ಕಂಡು ಬಂದು, ಬಹಳ ಹಣವನ್ನು ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿದರೆ ಒಂದೇ ಊರಿನದೇಕೆ, ನಾಲ್ಕಾರು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಕೊರತೆಯೂ ದೂರವಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದ. ಇದರಿಂದ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಲಗಳಿಗೂ ನೀರು ಪೂರೈಸಬಹುದು.

ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯ ದಿನ, ದೇವರ ಆಸ್ತಿಯ ಹೊರತು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೂ, ರಜಿಸ್ಟರ್ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೇಶವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತ "ಕೇಶವ, ಕೆಟ್ಟ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ನನ್ನ ಚರಣನ ಹಾಗೆ ಉಳಿದ ಮಕ್ಕಳೂ ಪಿಡುಗಿಗೆ ತುತ್ತಾಗದಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು. ನನ್ನ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸ್ತಿಯೆಂದರೆ ನನ್ನ ಪಾಠಶಾಲೆ. ನೀನು ಇದರ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡರೆ ನನಗೆ ಯಾವ ಚಿಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಇತ್ತ ಕಡೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಕನಿಷ್ಠ ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದರೂ ಯೋಗ್ಯಮನುಷ್ಯನಾದುದು ನೋಡಲು ದೊರೆತರೆ ಸಾಕು, ಚರಣನ ದುಃಖವನ್ನು ನಾನು ಅಂದೇ ಮರೆಯಬಲ್ಲೆ" ಎಂದ.

ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿಂದ ದುರ್ಗಾದಾಸ ಮಹಾಶಯರು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಷುಬ್ಧರಾಗಿ "ವೃಂದಾವನ, ಎಷ್ಟು ಹುಡುಕಿದರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು ನನಗೆ ದೊರೆಯಲೊಲ್ಲದು. ಆದರೆ, ದುಃಖವು ಎಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡದಿರಲಿ; ಅದನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯತ್ವವಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಕ್ಷಮಿಸಲಾರದವನೂ ತಾಳ್ಮೆಗೇಡಿಯೂ ಆಗಿ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ದೇವರದಿಲ್ಲ" ಎಂದರು.

ವೃಂದಾವನ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಕೋಮಲ ಸ್ವರದಿಂದ " ಪಂಡಿತರೆ, ಪ್ರಪಂಚ ವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಸಂಭವ. ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದು ಮುಖಗಳನ್ನು ನೋಡದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಒಂದು ದಿನವೂ ಬದುಕಲಾರೆ. ತಮ್ಮ ದಯೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ' ಪಂಡಿತರೆ ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೂ ಇದೇ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ " ಎಂದ.

" ಆದರೆ ನೀರಿನ ತೊಂದರೆ ದೂರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವ ನ್ನೆಲ್ಲ ದಾನ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟೆ. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡೇನು ?"

ವೃಂದಾವನ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ನಗುತ್ತ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಗೂಟಕ್ಕೆ ತೂಗುಬಿದ್ದ ಜೋಳಿಗೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ "ಪಂಡಿತರೆ, ಈ ವೈಷ್ಣವ ಕುಮಾರ ನಿಗೆ ಒಂದು ಮುಷ್ಟಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಎಂದಿಗೂ ಸಿಕ್ಕದಿರದು. ಮುಂದಿನ ನನ್ನ ಆಯುಷ್ಯ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಆನಂದದಿಂದ ಸಾಗುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತು ನನ್ನ ಚರಣನವೇ. ಅದನ್ನು ನಾನು ಅವನ ಸಂಗಡಿಗರ ಸಲುವಾಗಿಯೆ ದಾನ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ " ಎಂದ.

ದುರ್ಗಾದಾಸರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಮುದುಕರು. ಆದರೂ ಉತ್ತರ-ಕ್ರಿಯೆಯ ದಿನ ಅಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಕುಸುಮೆಯ ಸರಿಯಾದ ಪರಿಚಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಅವಳ ನೆನಪಾಯಿತು. ಅವರು " ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಮಗು. ನಿನ್ನ ಮಾತು ಬೇರೆ ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಅವಸ್ಥೆ ಏನು ? ಹೀಗಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ " ಎಂದರು.

ವೃಂದಾವನ ತಲೆಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡು " ಆಕೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ರಬಹುದಲ್ಲವೇ ? " ಎಂದ.

ದುರ್ಗಾದಾಸರು ವೃಂದಾವನನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಗನಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸು ತಿದ್ದರು. ಅವನಿಗೆ ಬಂದ ವಿಪತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗೃಹತ್ಯಾಗದ ಅವನ ಈ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೂ ದುಃಖವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ " ವೃಂದಾವನ, ತಾಯ್ನಾಡನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನು ? ಇಲ್ಲಿದ್ದೇ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲವೆ ? " ಎಂದರು.

ವೃಂದಾವನನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಬಂದಿತು. ಅವನು " ಇನ್ನು ನನಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯ ಹೊರತು ಯಾವ ಹಂಚಿಕೆಯೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ನನಗೆ ಆ ಚಿಕ್ಕ ಕೈಗಳೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ. ನಾನು ಮನುಷ್ಯ! ಇಂತಹ ಮಿಡುಕಿನಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ತಲೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಸೀಳಿ ಹೋಗುವುದು " ಎಂದ.

ದುರ್ಗಾದಾಸರು ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಸುಮ್ಮನಾದರು.

ಚರಣನ ಕೊನೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸಕರಾದ ಆ ಡಾಕ್ಟರರನ್ನೂ ಅಂದಿನ ಮರ್ಮಾಂತಿಕ ಘಟನೆ ಮಂಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತ್ತು. ಇದರ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕಾಣುವ ಕುತೂಹಲವೂ ವೃಂದಾವನನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಗಮ್ಯ ಆಕರ್ಷಣವೂ ಅವರನ್ನು ಕಲಕತ್ತೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಮಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಇದುವರೆಗೆ ಅವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೌನವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದರು. ವೃಂದಾವನನ ಈ ಮಹಾವೈರಾಗ್ಯದ ಕಾರಣವು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕೇಶವನು ತನ್ನ ಭಾವೀ ಸಮಸ್ತ ಉನ್ನತಿಗೂ ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನಿತ್ತು ಈ ಪಾಠಶಾಲೆಯ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಏಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಆಶ್ಚರಿಗೊಂಡು ತಮ್ಮ ಈ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಕೇಳಿದರು- " ಕೇಶವ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಿನ್ನ ಭಾವೀ ಉಜ್ವಲ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳು-ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಮುಂದಿನ ಜೀವನವನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ಪಾಠಶಾಲೆಗಾಗಿಯೇ ಅರ್ಪಿಸುವೆಯಾ ? "

ಕೇಶವನು " ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುವುದೇ ನನ್ನ ಕೆಲಸ " ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ.

ಡಾಕ್ಟರರು ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತೇಜಿತರಾಗಿ " ಇದು ನನಗೂ ಗೊತ್ತು. ಕಾಲೇಜಿನೊಳಗಿನ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕತನವೂ ಸಾಲೆಯೊಳಗಿನ ಅಯ್ಯತನವೂ ಒಂದೇ ಏನು ? ಇದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಯಾವ ತರದ ಉನ್ನತಿಯಾಗುವುದು ಹೇಳು ನೋಡೋಣ ? " ಎಂದರು.

ಕೇಶವ ತೀರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ " ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಗುವುದು. ಅವಿನಾಶಬಾಬು, ಹಣ ಗಳಿಸುವುದೇ ಉನ್ನತಿಯಲ್ಲ " ಎಂದ.

“ಅದನ್ನೂ ನಾನೂ ಬಲ್ಲೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದೂ ಒಂದು ಮಹಾಪಾತಕ! ಅಬ್ಬಾ! ಇದರ ನೆನಪಿನಿಂದಲೇ ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳೇಳುವುದು.”

ವೃಂದಾವನ ನಕ್ಕು ಕೇಶವನು ಉತ್ತರವೀಯುವ ಮೊದಲೇ “ಡಾಕ್ಟರ್ ಮಹಾಶಯ. ಇದು ಬರಿಯ ಊರಿನ ಅಪರಾಧವೆಂದು ತಿಳಿದಿರಾ? ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂತಹರ ತಪ್ಪು ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆ. ಇಂದು ನನ್ನ ದುರ್ದೆಸೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನೀವು ಕನಿಕರಪಟ್ಟಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೆ, ಇದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಎಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳು, ಎಷ್ಟು ಗಂಡುಸು-ಹೆಂಗುಸರು ಸಾಯುವರೆಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಗಮನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಯೆ? ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ತ್ಯಜಿಸಿ ಹೋಗಿರದಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ನಾವು ಅಸಹಾಯರಾಗಿ ಸಾಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಪ್ಪು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರಿ ಡಾಕ್ಟರರೆ. ತಮಗೆ ಅನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ಕೊಡುವ ದುರದೃಷ್ಟರಾದ ಬಡವರೆಲ್ಲರೂ ವಾಸಿಸುವುದು ಇವೇ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ. ಅವರನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆಯೆ ನಿಮ್ಮ ಉನ್ನತಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುವು. ಕೇಶವನು ಎಂ. ಎ. ಆಗಿದ್ದರೂ ಈ ದಾರಿಯಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದಾನೆ” ಎಂದ.

ಕೇಶವ ಆನಂದದಿಂದಲೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ ವೃಂದಾವನನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು, “ವೃಂದಾವನ, ನನಗೆ ಮನುಷ್ಯನಾಗಲು ನೀನು ಎಂತಹ ಸುಯೋಗವನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೆ! ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ದಯವಿಟ್ಟು ಬಾ; ನಿನ್ನ ತಾಯ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ-ಸರಸ್ವತಿಯರಿಬ್ಬರೂ ನಲಿದಾಡುತ್ತಿರುವರೊ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡು” ಎಂದ.

ಈ ಇಬ್ಬರೂ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ದುರ್ಗಾದಾಸರೂ ಅವಿನಾಶಬಾಬುಗಳೂ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದರು.

ನಾಳೆ ವೃಂದಾವನ ಬರಿಯ ಒಂದು ಜೋಳಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಾಡಾಲದಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತ ಎಲ್ಲಾದರೊಂದು ಕಡೆ

ತನ್ನ ಸೇವಾಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ದಿನ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಕೇಶವ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ. ಆದರೆ ವೃಂದಾವನ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಖ—ದುಃಖ, ಅನುಕೂಲ—ಅನಾನುಕೂಲ, ಎಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಅವನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದಾನೆ.

ಯಾತ್ರೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಎಲ್ಲ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಕೇಶವನಿಗೂ ಪುರೋಹಿತರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದ. ಮನೆಯ ಆಳು ಹೋಳುಗಳ ಮುಂದಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ. ಅವನ ತಾಯಿ ತನ್ನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟ ಎಲ್ಲ ಹಣವನ್ನು ದಾಸ-ದಾಸಿಯರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಅವರಿಂದ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದ.

ಇದುವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದಿದ್ದರೂ ಅವನು ಈವರೆಗೆ ಕುಸುಮೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಈವರೆಗೆ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ಅವನ ಗಮನವೇ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಚರಣನನ್ನು ಅವಳು ನಿರಾಕರಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ಆಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿರಾಶೆಯುಂಟಾಗಿದ್ದಿತು. ಚರಣನು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಆ ನಿರಾಶೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವೇಷದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಆಕೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಏಕೆ ಬಂದದ್ದು, ಹೇಗೆ ಬಂದದ್ದು, ಈವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆ ನಿಂತದ್ದು, ಎಂಬ ಯಾವ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳ ಬಯಸಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾನಾಗಿಯೆ ಬಂದಿರುವಳೆಂದೂ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವ ಳೆಂದೂ ಮಾತ್ರ ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಆಕೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ಅವಳೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಆ ಮುಂಜಾನೆಯ ಹೊರತು—ಚರಣನನ್ನು ಕಳಿಸಿದ ದಿನ—ಮತ್ತೆಂದೂ ಆಕೆಯ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಕಾಣಲು, ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲು ಕುಸುಮೆಯೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಈ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳು ಕಳೆದು ಹೋದುವು. ಆದರೆ ಇನ್ನು ಹೀಗಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ ? ಆದುದರಿಂದ ಕುಸುಮೆ ಎಂದು ಹೋಗುವ ಳೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರಲು ವೃಂದಾವನ ಒಬ್ಬ ತೊತ್ತನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಉತ್ತರದ ಹಾದಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತ.

ಅವಳು ಕೂಡಲೇ ಬಂದು "ಈಗಲೇ ಅವರು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವಂತೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ "ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ವೆಂದು ನೀನೇಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಎಲ್ಲ ಮಾತೂ ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ."

ವೃಂದಾವನ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ "ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಇರುವಳೊ ಹೇಗೆಂಬು ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಾ" ಎಂದ.

ಅವಳು ಒಂದೇ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ಬಂದು "ಹೌದು" ಎಂದಳು.

ಆಗ ವೃಂದಾವನನೇ ಒಳಗೆ ಹೋದ. ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿತ್ತು. ಬಾಗಿಲು ಸ್ವಲ್ಪತೆರೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗುವ ಧೈರ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವ ನಿಗೆ. ಬಾಗಿಲು ಸ್ವಲ್ಪ ತೆರೆದು ಒಳಗೆ ಇಣಿಕಿ ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಅವನ ಮೈ ಜುಮ್ಮೆಂದಿತು. ಸುಟ್ಟ ಮನೆಯ ಸುಟ್ಟ ಗೋಡೆಯಂತೆ, ಆಕೆ ಇತ್ತ ಕಡೆಗೇ ಮುಖ ಹೊರಳಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಉತ್ಕಟ, ಕ್ಷಿಪ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ಆತ್ಮಗ್ಲಾನಿಯೂ ಪುತ್ರ ಶೋಕವೂ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ವೃಂದಾವನ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಅರಿತುಕೊಂಡುದು ಈಗ ಮಾತ್ರ. ಈ ನೋಟದಿಂದ ಅವನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಳುಕಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿದ.

ವೃಂದಾವನ ಬಾಗಿಲು ದೂಡಿದುದರಿಂದ ಕಿರಿಕಿರಿ ಸಪ್ಪಳವಾಯಿತು. ಕುಸುಮೆ ಅತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಮುಂದೆ ಬಂದು "ಒಳಗೆ ಬನ್ನಿರಿ" ಎಂದಳು

ವೃಂದಾವನ ಒಳಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಕುಸುಮೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಅವನ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಳು. ಈಕೆಗೆ ಚಿತ್ತ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದಿದೆಯೆಂದೂ ವೃಂದಾವನ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡು ವಳೊ ಎಂಬ ಸಂಶಯದಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ಹೆದರಿಬಿಟ್ಟ.

ಆದರೆ ಕುಸುಮೆ ಇಂತಹ ಯಾವ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ಕೈಹಾಕಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸೆರಗನ್ನೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಗಂಡನ ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು.

ಆದರೂ ವೃಂದಾವನನಿಗೆ ಅಲುಗಾಡುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಅವನು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಂತೆಯೇ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟ.

ಕುಸುಮೆ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಿರುವಳೊ ಏನೊ ಎಂಬಂತೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಹಾಗೆಯೆ ಬಿದ್ದು ಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಆಮೇಲೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತು ಗಂಡನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣಕಂಠದಿಂದ "ನೀವು ಸಹನಶೀಲರೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹಗಲಿರುಳೂ ಭೀಷಣವಾದ ಅಗ್ನಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ. ನಾನು ಬದುಕುವದೆಂತು ? ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಯುವ ದಾದರೂ ಹೇಗೆ ?" ಎಂದಳು.

ಆಗ ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಜ್ವಾಲೆ ಇದ್ದಿತು. ವೃಂದಾವನನ ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ದ್ವೇಷ ನಂದಿಹೋಗಿತ್ತು. ಅವನು ಕುಸು ಮೆಯ ಕೈಹಿಡಿದು "ಕುಸುಮಾ, ನನಗೆ ದೊರೆತಂತೆ ನಿನಗೂ ಶಾಂತಿ ಸಿಗುವುದು. ಇದರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವೂ ಇಲ್ಲ" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಮೌನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ವೃಂದಾವನ ಮರಳಿ ಹೇಳತೊಡಗಿದ— "ಕುಸುಮಾ ನೀನು ಚರಣನನ್ನು ಎಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ ಯೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಇದೇ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ನಿನ್ನ ಚರಣ ಸತ್ತಿಲ್ಲ; ಕಳೆದೂ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಮಾತ್ರ. ಒಂದು ಸಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಲು ನೀನು ಕಲಿತೆಯೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಬಾಲ-ಬಾಲಿಕೆಯೊಂದಿಗೂ ನಮ್ಮ ಚರಣನಿರುವುದು ನಿನಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ."

ಕುಸುಮೆಯ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಂಬನಿಗಳು ಸೂಸತೊಡಗಿದುವು. ಅವಳು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಾಗಿ ಪತಿಯ ಚರಣಗಳ ಮೇಲೆ ಹಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ತಲೆಯನ್ನೆತ್ತಿ "ನಾನೂ ನಿಮ್ಮ ಕೂಡ ಬರುವೆ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತ "ನನ್ನ ಕೂಡ? ಇದು ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ" ಎಂದ.

"ಸಾಧ್ಯವಿದೆ; ನಾನು ಬರುತ್ತೇನೆ."

ವೃಂದಾವನ ಉತ್ಕಂಠಿತನಾಗಿ "ನೀನು ಹೇಗೆ ಬರುವೆ ಕುಸುಮಾ ? ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಪಾಡಬಲ್ಲೆ? ನನಗಾಗಿ ನಾನು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಬಲ್ಲೆ;

ಆದರೆ ನಿನಗಾಗಿ ಬೇಡಲಾರೆ ! ಅಲ್ಲದೆ ನೀನು ಕಾಲು ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಬರುವೆ ? " ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಸ್ಥಿರಕಂಠದಿಂದ "ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರಬಲ್ಲೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ನಡೆದೇ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಿಮಗಾಗಿಯೆ ಆಗಲಿ ನನಗಾಗಿಯೇ ಆಗಲಿ, ನಿಮಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತ ನಡೆಯಿರಿ. ನಾನು ಉಪಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವ ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲೆ; ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸುವುದನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ. ಅಣ್ಣನ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಇದು ವರೆಗೆ ನಾನೇ ನಡೆಸಲಿಲ್ಲವೇ ?" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದ. ಆಗ "ಯೋಚನೆ ಏತರದು ? ನಿಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಬರುವವಳೆ. ಅವಹೇಲನದಿಂದ ನಾನು ಮಗುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆ. ಈಗ ಪತಿಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದಳು ಕುಸುಮೆ.

ವೃಂದಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಯೋಚಿಸಿ "ನನ್ನ ಚರಣ ಯಾವ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ ಮಾಡಿ ನನಗೆ ದೀಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವನೋ ಅದೇ ಮಂತ್ರದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲೆಯಾ ?" ಎಂದ.

ಕುಸುಮೆ ಶಾಂತ, ದೃಢಸ್ವರದಿಂದ "ಓಹೊ, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲೆ" ಎಂದಳು.

ವೃಂದಾವನ "ಹಾಗಾದರೆ ನಡೆ" ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನಿತ್ತ. ಕೇಶವನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಹೊಣೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಅವನು ಅದೇ ರಾತ್ರಿ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಬಾಡಾಲದಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟ.

ಶರಚ್ಚಂದ್ರರ
ರುಚಿರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು

		ರೂ—ಆ
ಶ್ರೀಕಾಂತ [೮ ಭಾಗ ಪೂರ್ಣ]	....	೮—೦
ಅರಗಿನ ಮನೆ	....	೪—೦
ದೇವದಾಸ	....	೧—೮
ವೃಂದಾವನ	....	೧—೮
ಅಕ್ಕಾಜಿ	....	೧—೪
ವಿಜಯಾ	....	೧—೮
ಷೋಡಶಿ	....	೨—೮
ವೈಕುಂಠನ ಮೃತ್ಯುಪತ್ರ	....	೧—೦
ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿ	....	೧—೮
ಪರಿಣೀತಾ	....	೧—೦
ಚಿತ್ರ	....	೦—೧೨
ಏಕಾದಶಿ ಬೈರಾಗಿ ಮತ್ತು ಗುರುಚರಣ		೦—೮
ಪ್ರೇಮಪಥ	....	೦—೬
ಮಹಾಸತಿ	....	೦—೫
ಮಂಗಲಸೂತ್ರ	....	೦—೩
ಹೇಮಾಂಗಿನಿ	....	೦—೩
ಮಹೇಶ	....	೦—೩
ಅಭಾಗಿನಿಯ ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣ	....	೦—೨
ಚರಿತ್ರಹೀನ	....	೬—೪

ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.